

ALAEALINE JA SEADUS

29621

**normatiivaktide
kommenteeritud
väljaanne**

A-29621

ALAEALINE JA SEADUS

Normatiivaktide kommenteeritud
väljaanne

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
TALLINN 1969

Koostaja: õigusteaduse kandidaat I. REBANE

Kaane kujundanud A. JÖERS

Kommentaari autorid:

«Alaealiste asjade komisjoni põhimäärus»

K. KIMMEL — §-d 1—7

Õigusteaduse kandidaat A. PALTSER — §-d 8—14

J. VESKIJÄRV — §-d 15—16, 38, 40

Õigusteaduse kandidaat E. RAAL — § 17

Õigusteaduse kandidaat I. REBANE §-d 18—27

Õigusteaduse kandidaat J. ADOJAAN §-d 28—29, 32—33, 39

H. SAARSOO — §-d 30—31, 34—37

«Alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimäärus»

J. LOTT — p-d 1—2, 4—13

Õigusteaduse kandidaat I. REBANE — p. 3

TARTU ÜLKOOL
RAAMATUKOGU

E E S S O N A

Meie ühiskonnas on igal noorel avarad võimalused teadmiste omandamiseks, töötamiseks ning kasvamiseks füüsiliselt ja moraalselt tugevaks inimeseks. Nõukogude noored on valdavas enamikus tublid, õpihimulised ja teo- tahtelised. Neile võib kartmatult usaldada ka kõige raske- maid ja vastutusrikkamaid ülesandeid ükskõik millistel elualadel.

Ent kahjuks peab märkima, et meil leidub ka veel selli- seid noori, kes ei taha õppida ega töötada, huligaanitsevad ja panevad toime kuritegusid.

Sellistest pahedest noorte eemalehoidmine ning nende kasvatamine tublideks nõukogude inimesteks on eelkõige iga lapsevanema või teda asendava isiku otsene kohustus. Noorte kasvatamisest ei tohi kõrvale jääda ka ühiskondli- kud organisatsioonid ja nõukogude organid.

Tähtsat osa töö organiseerimisel alaealiste järelevalve- tuse ja õiguserikkumiste ärahoidmisel, laste ja noorukite elu korraldamisel ja nende õiguste kaitsmisel, samuti las- tevanemate või neid asendavate isikute abistamisel alaea- liste õiguserikkujate ümberkasvatamisel seaduste ning sotsialistliku ühiselu reeglite austamise ja täitmise vaimus etendavad alaealiste asjade komisjonid ja alaealiste ühis- kondlikud kasvatajad.

Kahe põhimääruse — «Alaealiste asjade komisjonide põhimääruse» ja «Alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimääruse» — kommenteeritud väljaanne peaks olema abiks alaealiste asjade komisjonidele ja alaealiste ühis- kondlikele kasvatajatele nende töös, aitama kujun- dada ühtset arusaamist alaealiste asjade komisjonide ja alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimääruste kohalda- misel.

Olen veendunud, et käesolev kommenteeritud väljaanne on vajalik mitte üksnes alaealiste asjade komisjonidele ja

alaealiste ühiskondlikele kasvatajatele, vaid ka nõukogude organitele, ühiskondlikele organisatsioonidele ja isikutele, kes tegelevad õiguskorra kindlustamise ja laste ning noorukite kasvatamisega.

A. Green,

Eesti NSV Ministrite Nõukogu
esimehe asetäitja

Eesti NSV Ministrite Nõukogu
juures asuva vabariikliku alaealiste asjade komisjoni esimees

ALAEALISTE ASJADE KOMISJONIDE PÕHIMÄÄRUS

Kinnitatud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1967. a. 24. novembri seadlusega (ENSV ÜVT 1967, nr. 51, art. 435; avaldatud 1967. a. 6. detsembril).

I. ALAEALISTE ASJADE KOMISJONIDE ÜLESANDED JA NENDE ORGANISEERIMISE KORD

§ 1. Alaealiste asjade komisjonide peamisteks ülesanneteks on töö organiseerimine alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmise, laste ja noorukite elu korraldamise ja nende õiguste kaitse alal, riigiorganite ja ühiskondlike organisatsioonide tegevuse koordineerimine nimetatud küsimustes, alaealiste õiguserikkumiste läbivaatamine ning alaealiste ülalpidamise ja kasvatustöö tingimuste kontrollimine alaealiste kinnipidamise kohtades ning erikasvatusasutustes.

1. Eesti NSV konstitutsiooni § 54 alusel lasub kohalikel TSN-idel nende poolt teenindataval territooriumil *seaduslikkuse* ja *õiguskorra tagamine*. Selle ülesande täitmise hõlbustamiseks moodustatakse rajoonide ja vabariigilise alluvusega linnade TSN-ide täitevkomiteede juurde vastavad *komisjonid*, kes laialdase üldsuse kaasabil kavandavad ning rakendavad vajalikke abinõusid õiguserikkumiste ärahoidmiseks. Üks selline komisjon on ka AAK, kelle ülesandeks on alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmine. AAK-d tegutsevad kommenteeritava «Põhimääruse» alusel.

2. Kommenteeritavas paragrahvis käsitletakse AAK-de *ülesandeid* üldjoontes. Need on: 1) töö organiseerimine ning riigiorganite ja ühiskondlike organisatsioonide tegevuse koordineerimine: a) alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmisel ning b) laste ja noorukite elu korraldamise ja nende õiguste kaitse alal; 2) AAK pädevusse kuuluvate õiguserikkumiste läbivaatamine ja vastavate mõjutamisvahendite kohaldamine ning 3) alaealiste ülalpidamis- ja kasvatamistingimuste kontrollimine

alaealiste kinnipidamiskohtades ning erikasvatusasutustes. Seega jagunevad AAK-de ülesanded nelja põhiliiki: 1) alaealiste järelevalvetuse, raskestikasvatatavuse ja õiguserikkumiste ärahoidmine; 2) vanemate või neid asendavate isikute, samuti vastavate õppe- ja kasvatusasutuste kasvatusliku mõju alt väljunud või õiguserikkumisi toimepannud alaealiste käitumise arutamine ning nende suhtes «Põhimääruses» ettenähtud mõjutamisvahendite kohaldamine; 3) kontroll alaealiste kinnipidamiskohtades viibivate õiguserikkujate ning laste ja noorukite erikasvatusasutustesse ja ravigravatsiooni asutustesse paigutatud alaealiste parandamise ning ümberkasvatamise üle ja 4) abi vajavate laste ning noorukite elu korraldamine ja nende õiguste kaitse.

3. a) *Järelevalvetuse* all mõeldakse lapse tegevuse ja käitumise üle vajaliku kontrolli või nõudlikkuse puudumist, samuti lapse ebapiisavat või väära kasvatamist vanemate, neid asendavate isikute või õppe- ja kasvatusasutuste poolt. Järelevalvetus võib avaldada negatiivset mõju lapse isiksuse kujundamisele ja soodustada temas ühiskonnastase hoiaku tekkimist.

b) *Rasketikasvatatavuse* all mõeldakse lapse väljumist vanemate, neid asendavate isikute või õppe- ja kasvatusasutuste mõju alt, millega tavaliselt kaasneb vääritu käitumine, õppetööst ja ühiskondlikult kasulikust tegevusest kõrvalehoidumine, kodust või kasvatusasutusest põgenemine ja õiguserikkumiste toimepanemine. Rasketikasvatatavuse peamisteks põhjusteks on järelevalvetus ja ebaõige kasvatus.

c) *Abi vajavad* lapsed on alaealised, kellel seoses ühe või mõlema vanema puudumise või vanemate poolt vanemlike kohustuste mittetäitmise või vanemlike õiguste kuritarvitamisega puuduvad vajalikud tingimused normaalseks arenemiseks.

d) Laste ja noorukite *erikasvatusasutuste* kohta vt. § 18 komm. 12, ravikasvatusasutuste kohta § 18 komm. 11.

e) *Alaealiste kinnipidamiskohtadeks* on alaealiste töökolooniad, kus kannavad karistust vabadusekaotusele mõistetud alaealised kurjategijad. Nad tegutsevad «NSV Liidu Siseministeriumi alaealiste töökolooniate põhimääruse» (NSVL ÜT, 1968, nr. 23, art. 189) alusel.

§ 2. Alaealiste asjade komisjonid moodustatakse rajoonide ja vabariigilise alluvusega linnade tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteede ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures.

Kooskõlastatult Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva vabariikliku alaealiste asjade komisjoniga võib alaealiste asjade komisjone moodustada ka rajoonilise alluvusega linnade tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteede juures.

Tallinna linnas moodustatakse alaealiste asjade komisjonid Tallinna linna rajoonide tööraha saadikute nõukogude täitevkomiteede ja Tallinna Linna Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee juures.

1. AAK-d moodustatakse kõikide *rajoonide* (ka linnasiseste rajoonide) ja kõikide *vabariigilise alluvusega linnade* (ka rajoonideks jaotatud linnade) TSN-ide täitevkomiteede juures. Peale selle moodustatakse AAK ka *Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures*. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva vabariikliku AAK nõusolekul, kes koordineerib vabariigis tegutsevate kõigi AAK-de tööd ja juhib seda meetodiliselt, võib AAK-sid moodustada ka rajoonilise alluvusega linnade TSN-ide täitevkomiteede juures.

2. AAK-sid pole lubatud moodustada *alevite* ning *külade* TSN-ide täitevkomiteede juures. Selleks pole ka praktilist vajadust, sest alevites ja külanõukogudes on järelevalvetute, raskestikasvatavate ja abi vajavate alaealiste arv minimaalne. Rajoonide TSN-ide täitevkomiteede juures asuvad AAK-d on suutelised siin vahetult ise kindlustama AAK-del lasuvate ülesannete täitmise. Pealēgi täidavad nad oma funktsioone kohaliku aktiivi abiga.

3. *Rajoonilise alluvusega linnade* TSN-ide täitevkomiteede juures moodustatud AAK-d täidavad oma ülesandeid iseseisvalt. Rajoonide TSN-ide täitevkomiteede juures moodustatud AAK-del ei ole õigust revideerida nende otsuseid. Nende suhtes on täies ulatuses kehtivad § 39 sätted. Rajoonide TSN-ide täitevkomiteede juures moodustatud AAK-de ülesandeks on vaid nende töö ja tegevuse koordineerimine ning meetodiline juhtimine.

§ 3. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid moodustatakse rajoonide (linnade) töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede poolt ja nende koosseisu kinnitab vastav töörahva saadikute nõukogu oma volituste kehtivuse ajaks.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva vabariikliku alaealiste asjade komisjoni moodustab Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja tema koosseisu kinnitab Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium oma volituste kehtivuse ajaks.

AAK-de juriidilise iseloomu määramisel on suur tähtsus nende *moodustamise korral*. Vastavalt kommenteeritavale paragrahvile moodustatakse AAK-d rajoonide või linnade TSN-ide täitevkomiteede poolt, kusjuures nende koosseisu kinnitab vastav TSN oma volituste kehtivuse ajaks. Vabariikliku AAK moodustab Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja selle koosseisu kinnitab Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium oma volituste kehtivuse ajaks. Rajooni või linna TSN-i volituste lõppemisega, samuti ka Eesti NSV Ülemnõukogu vastava koosseisu volituste lõppemisega lõpevad ka vastava AAK volitused. Silmas pidades säärast moodustamise korda, tuleb AAK-d tunnistada riiklikeks organiteks (vt. ka § 18 komm. 2). Asjaolu, et AAK-de koosseisu kuuluvad ka ühiskondlike organisatsioonide esindajad, ei muuda nende juriidilist iseloomu. AAK-de sellisest koosseisust järeldub vaid, et neil on ka mõningaid ühiskondliku isetegevuse organitele omaseid jooni.

§ 4. Alaealiste asjade komisjonid vastutavad oma tegevuse eest vastavate töörahva saadikute nõukogude ja nende täitevkomiteede, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu ees ja annavad neile aru. Töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu võivad vastavate alaealiste asjade komisjonide koosseisus teha muudatusi, mis seejärel esitatakse kinnitamiseks töörahva saadikute nõukogule või Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile.

Oma tööst informeerivad komisjonid süstemaatiliselt ühiskondlikke organisatsioone ja töötajate kollektiive.

Vajaduse korral võivad TSN-ide täitevkomiteed ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu teha vastavate AAK-de *koosseisus muudatusi* nii komisjoni liikmete arvu kui ka konkreetsete liikmete osas. Selline vajadus võib tekkida näiteks komisjoni töömahu muutumise tulemusena või komisjoni mõne liikme antud paikkonnast lahkumise või surma tõttu. Komisjoni koosseisu muutmise vajadus võib tekkida ka siis, kui komisjoni mõni liige ei täida temale pandud ülesandeid. Kõik muudatused AAK-de koosseisus kuuluvad kinnitamisele vastava TSN poolt, kui muudatus on tehtud rajooni või linna AAK koosseisus, või Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt, kui muudatus on tehtud vabariikliku AAK koosseisus.

§ 5. Alaealiste asjade komisjonid tegutsevad järgmises koosseisus: komisjoni esimees (täitevkomitee esimehe asetäitja või sekretär, Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja), komisjoni esimehe asetäitja, vastutav sekretär ja 6—12 komisjoni liiget.

Komisjonide liikmete arvu määrab kindlaks, olenevalt töö mahust, see töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee või Eesti NSV Ministrite Nõukogu, kelle juures komisjon moodustatakse.

Komisjonide koosseisu kuuluvad nõukogude saadikud, ametiühingu-, komсомoli- ja muude ühiskondlike organisatsioonide esindajad, samuti haridus-, kutschariduse, tervishoiu-, sotsiaalkindlustuse ja ühiskondliku korra kaitse organite, kultuuri- ning teiste asutuste töötajad.

Komisjonide jooksva töö tegemiseks ja otsuste täitmise kontrollimiseks seatakse sisse rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonides vastutava sekretäri ametikoht, vajaduse korral ka lastetöö inspektori ametikoht.

1. Rajooni või linna AAK esimeheks on vastava TSN täitevkomitee esimees, tema asetäitja või TSN täitevkomitee sekretär. Vabariikliku AAK esimeheks on Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe üks asetäitjaist. Muid ametiisikuid ei ole lubatud AAK-de esimeesteks kinnitada. Peale esimehe kuulub komisjoni koosseisu *esimehe asetäitja*, vastutav palgaline *sekretär* ja 6 kuni 12 *liiget*. Liikmete arv oleneb komisjoni töömahust ja teenindatava rajooni või linna eripärast. Komisjoni koosseisu on soovitatav lülitada rajooni või linna TSN, samuti alevite ja külanõukogude saadikuid, häid pedagooge ja ühiskondlike organisatsioonide aktiivseid tege-

lasi. Komisjoni esimehe asetahtjaks sobib väga hästi rajooni või linna haridusosakonna juhataja.

2. AAK-de koosseisu ei tohi kuuluda *prokurör*, kuna see takistaks tal oma järelevalve funktsioonide täitmist. See ei võta talt aga võimalust komisjoni istungitest osa võtta. Hoopis vastupidi, igast AAK istungist on prokurööri osavõtt soovitatav, erikasvatuasutustesse ja ravikasvatuasutustesse suunamise asjad aga kuuluvad läbivaatamisele prokurööri kohustuslikul osavõtul (vt. § 19 lg. 3).

§ 6. Alaealiste asjade komisjonide tegevus toimub nõukogude üldsuse laialdasel osavõtul.

Komisjonide tööle tõmmatakse kaasa ametiühingu vabriku-, tehase- ja kohalike komiteede, komsomolikomiteede, koolide lastevanemate komiteede, lastekodude ja internaatkoolide hooldusnõukogude, vabatahtlike rahvamalevate ja majakomiteede esindajaid, samuti teisi üldsuse esindajaid.

Tööks alaealistega määravad komisjonid kaasatõmmatud aktiivi hulgast ühiskondlikud inspektorid ja ühiskondlikud kasvatajad.

Oma pädevusse kuuluvates küsimustes töötavad alaealiste asjade komisjonid koos töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonidega.

1. AAK-d täidavad oma ülesandeid *üldsuse* kaasabil. Selleks luuakse iga komisjoni juurde aktiiv, kes abistab komisjone vajalike kontrollimiste puhul ning komisjoni otsuste elluviimisel. Tööks järelevalvetute ning raskestikasvatatavate alaealistega määravad komisjonid oma aktiivi hulgast ühiskondlikud inspektorid ja ühiskondlikud kasvatajad.

2. *Ühiskondlike inspektorite* ülesandeks on AAK-delt saadud juhiste alusel ja volituste piirides kontrollida alaealiste kasvatustöö olukorda ja AAK-de ettekirjutuste täitmist vastavates õppe- ja kasvatuasutustes, samuti alaealiste õiguste tagamist vastavate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide poolt. Analoogilisi kontrollimisi teostavad nad ka perekondades, kus esineb häireid laste kasvatamisel.

3. *Ühiskondlike kasvatajate* kohta vt. «Alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimäärus» koos kommentaaridega.

§ 7. Oma pädevusse kuuluvates küsimustes võtavad alaealiste asjade komisjonid vastu otsuseid, mis on kohustuslikud riiklikele asutustele, ettevõtetele, ühiskondlikele organisatsioonidele, ametiisikutele ja kodanikele.

Riiklikud asutused, ettevõtted, ühiskondlikud organisatsioonid ja ametiisikud on kohustatud kahe nädala jooksul teatama alaealiste asjade komisjonile komisjoni otsuse täitmiseks tarvitusele võetud abinõudest.

AAK-de otsused, mis on tehtud nende pädevusse kuuluvates küsimustes, on *kohustuslikud* (vt. ka § 14 komm. 9) ja kuuluvad kohesele täitmisele kõigi asutuste, ettevõtete, ühiskondlike organi-

satsioonide, samuti ametiisikute ning kodanike poolt. Alaealist, kes on pannud toime kuriteo ja kelle suhtes on selle eest kohaldatud AAK otsusega mõjutamisvahendeid, ei saa sama kuriteo eest kriminaalvastutusele võtta. Seda võib teha üksnes juhul, kui AAK otsus on seaduses ettenähtud korras tühistatud.

II. ALAEALISTE JÄRELEVALVETUSE JA ÕIGUSERIKKUMISTE ÄRAHOIDMINE. ALAEALISTE ELU KORRALDAMINE

§ 8. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid töötavad välja ja viivad vastavate riigiorganite ning ühiskondlike organisatsioonide kaudu ellu abinõusid alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmiseks, nende elu korraldamiseks, laste ja noorukite vaba aja kultuurse veetmise organiseerimiseks ning abi andmiseks alaealiste kasvatamisel seadustest ja sotsialistliku ühiselu reeglitest kinnipidamise ning nende austamise vaimus.

1. Alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmise, laste ja noorukite elu korraldamise ja nende õiguste kaitse alal tehtava töö organiseerijana ja koordineerijana töötab AAK *tööplaanide* alusel. Need koostatakse igaks kuuks, kvartaliks või poolaastaks. Tööplaanides nähakse ette nii AAK enda poolt korraldatavad üritused kui ka tema poolt vajalikuks peetavad üritused mitmesugustes asutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides.

2. Alaealiste *järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmisel* on suur tähtsus alaealise käitumise kontrollimisel. Sellel otstarbel võib AAK vajaduse korral, eeskätt õhtutundideks, organiseerida koolide, majavalitsuste ja lastevanemate komiteede ühiseid kontrollposte täienduseks miilitsa lastetoa ja rahvamaleva patrullidele. Samal otstarbel peab AAK tähelepanu pöörama ka klubiliste asutuste tööle ning alaealiste vaba aja veetmisele, eriti suvekuudel, aidates seejuures kaasa sovhoosi- ja kolhoosilaagrite organiseerimisele ning alaealiste suunamisele nendesse. Ka peab AAK silmas pidama pioneerilaagrite tööd.

3. Kohtadel (koolides, majavalitsustes, tööstusettevõtetes, sovhoosides, kolhoosides jm.) *metoodilise abi andmiseks* alaealiste kasvatamisel seadustest ja ühiselureeglitest kinnipidamise ning nende austamise vaimus organiseerib AAK vastavate töötajate instrueerimisi, seminare, nõupidamisi ning suunab rahvasaadikute gruppide tööd alaealiste seas. Samuti juhendab ta perioodiliselt ühiskondlikke kasvatajaid, korraldab ametiühingute laste- ja noorukite komisjonide liikmetele asutustes ja ettevõtetes seminare, koolide ja majavalitsuste lastevanemate komiteede esimeeste kokkutulekuid jne. Oma töös pöörab AAK tähelepanu ka lastevanemate ja alaealiste seas väljaspool kooli töötavate isikute pedagoog-

giliste teadmiste taseme tõstmisele, organiseerides sel otstarbel konverentse kõrge kvalifikatsiooniga pedagoogide osavõtul.

4. AAK kontrollib pidevalt tema poolt soovitatud *ürituste plaani täitmist*. Puuduste esinemisel võtab ta tarvitusele abinõud nende kõrvaldamiseks.

§ 9. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid selgitavad koos haridus-, kutsehariduse, sotsiaalkindlustuse ning miilitsaorganitega ja üldsuse laialdasel osavõtul välja ja võtavad arvele: vanemateta jäänud lapsed ja noorukid; alaealised, kellel on küll vanemad või neid asendavad isikud, kes aga ei ole loonud laste kasvatamiseks vajalikke tingimusi; kooli lõpetanud ja kooli poolelajätanud mittetöötavad noorukid, samuti teised alaealised, kes vajavad riiklikku ja ühiskondlikku abi, ning võtavad tarvitusele abinõusid nende elu korraldamiseks.

Komisjonide otsused, milles on ära näidatud alaealiste elu korraldamise moodused, saadetakse

— haridusosakondadele ja muudele riiklikele ning ühiskondlikele organisatsioonidele laste paigutamiseks üldhariduslikesse koolidesse, internaatkoolidesse, lastekodudesse, vaimselt vähearenenud laste, kurtummade ning pimedate laste koolidesse ja muudesse vastavatesse kasvatusasutustesse või töötajate perekondadesse eestkoste, hoolduse või patronaazi kehtestamiseks või lapsendamiseks;

— sotsiaalkindlustuse organitele vaimselt vähearenenud ja füüsiliste puudustega laste vastavatesse lastekodudesse suunamiseks;

— Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komiteele alaealiste suunamiseks kutsekoolidesse;

— ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste juhatajatele alaealiste tööle võtmiseks.

1. Kommenteeritav paragrahv näeb ette nende alaealiste *arvelevõtmise*, kelle elu korraldamiseks on vaja riiklikku ja ühiskondlikku abi. Sellisteks alaealisteks on: 1) vanemateta jäänud lapsed; 2) alaealised, kelle vanemad või neid asendavad isikud ei ole loonud laste kasvatamiseks vajalikke tingimusi; 3) kooli lõpetanud või selle poolelajätanud mittetöötavad alaealised ja 4) muud alaealised, kes vajavad riiklikku või ühiskondlikku abi.

2. *Vanemateta jäänud* on alaealised, kelle vanemad on surnud või lahkunud elukohast teadmata kuhu. Ei kuulu arvelevõtmisele alaealised, kelle vanematest on surnud või lahkunud teadmata kuhu ainult üks, juhul, kui alaealine on jäänud teise vanema juurde. Kui üks vanem on surnud ja teise asukoht teadmata, tuleb alaealine arvele võtta. Ka kuulub alaealine arvelevõtmisele juhul, kui pärast vanemate või ühe vanema surma jääb ta elama mõne täisealise isiku juurde, kes ei ole tema eestkostja või hooldaja ega ole teda lapsendanud. Sellised alaealised jäävad arvele kuni nende üle eestkoste, hoolduse või patronaazi seadmiseni, lapsendamiseni või vastavasse kasvatusasutusse suunamiseni.

3. Samuti tuleb arvele võtta kõik alaealised, kes küll elavad vane-

mate või neid asendavate isikute juures, kuid kelle kasvatamiseks ei ole loodud *vajalikke tingimusi*. Selliste alaealiste arvelevõtmisel ei ole tähtsust asjaoludel, mille tõttu vanemad või neid asendavad isikud ei täida oma ülesandeid laste kasvatamiseks vajalike tingimuste loomisel. Nimetatud tingimuste all tuleb mõelda laste elukondlikku ja materiaalist kindlustamist, samuti lapsele võimaluse andmist õppimiseks ja osavõtuks ühiskondlikust elust (näit. pioneer- või komsomolitööst), ilma milleta ei ole tagatud lapse kasvatamine kommunistlikult moraalkoodeksi vaimus. Arvele tuleb võtta alaealised olenemata sellest, kas vanemad või neid asendavad isikud ei ole loonud laste kasvatamiseks vajalikke tingimusi lastesse ükskõikse või hoolimatu suhtumise tõttu või tingituna asjaolust, et nad ei ole selleks suutelised (näit. tervisliku seisundi tõttu). Erilist tähelepanu tuleb AAK-l pöörata krooniliste alkohoolikute või narkomaanide perekondades elavate alaealiste väljaselgitamisele ja arvelevõtmisele neile normaalsete kasvatamistingimuste loomise eesmärgil.

4. Samuti võetakse arvele kõik alaealised, kes *ei tööta ega õpi*, sõltumata sellest, kas nad on lõpetanud kaheksa klassi või on õppimise pooleli jätnud enne kaheksa klassi lõpetamist või on küll jätkanud õpinguid pärast kaheksa klassi lõpetamist, kuid seejärel õppimise siiski pooleli jätnud.

5. *Riiklikku või ühiskondlikku abi vajavate* ja seetõttu AAK-s arvelevõtmisele kuuluvate muude alaealiste all tuleb mõelda esi- ja keskkooli alaealisi, keda on vaja suunata vaimselt vähearenenud laste, kurtummade või pimedate laste koolidesse või muudesse vastavatesse kasvatusasutustesse, kui vanematel või neid asendavatel isikutel on raskusi laste nendesse asutustesse paigutamise- ja kasvatamisega.

6. Arvelevõtmisele kuuluvaid alaealisi peab AAK pidevalt *välja selgitama* haridus-, kutsehariduse, sotsiaalkindlustuse ning muusikaorganite kaudu. Nii tuleb AAK-l vahetult või rajooni (linna) haridusosakonna kaudu nõuda, et kõik õppeasutused esitaksid haridusosakonnale või AAK-le andmed alaealiste kohta, kes on loetletud kommenteeritavas paragrahvis. Ka tuleb nõuda selliste andmete esitamist majavalitsustelt, asutuste või ettevõtete ametiühingukomiteedelt, sotsiaalkindlustuse ja tervishoiuorganitelt (näit. psüühiliselt haigete isikute või krooniliste alkohoolikute ja narkomaanide perekondade laste kohta), samuti muusikaorganite kaudu muusika piirkonnavolinikelt jne. Uhtlasi on vajalik, et AAK vastava selgitustööga kindlustaks üldsuse laialdase osavõtu eespool nimetatud alaealiste väljaselgitamisest.

7. Arvelevõtmisele kuuluvate alaealiste kohta vastavate andmete saabumisel on AAK ülesandeks neid kiiresti ja põhjalikult *kontrollida* ning nende vastavuse korral tegelikkusele võtta alaealine arvele. Kuna alaealise arvelevõtmisele peab järgnema vajalike abinõude rakendamine AAK vastava otsuse alusel, siis ei tohi

alaealist võtta alusetult arvele. Andmete kontrollimiseks on soovitatav kasutada peale komisjoni liikmete ka AAK ühiskondlikku aktiivi.

8. a) Arvelevõetud alaealise suhtes peab AAK vastu võtma *otsuse*, näidates selles mooduse tema elu korraldamiseks. Otsuse tegemisel tuleb arvestada neid asjaolusid, mis tingisid alaealise arvelevõtmise, samuti tema vanust ja tervislikku seisundit. Alaealise elu korraldamise moodusteks on: 1) alaealise paigutamine üldhariduslikku kooli, internaatkooli, kutsekooli või lastekodusse; 2) alaealise üle eestkoste, hoolduse või patronaazi seadmine või tema lapsendamine; 3) vaimselt vähearenenud või füüsiliste defektidega alaealise suunamine vähearenenud laste, kurtummade või pimedate laste kooli või muusse vastavasse kasvatusasutusse (näit. defektiivsete laste lastekodusse). Konkreetse mooduse valikul tuleb AAK-l arvestada kehtivat seadusandlust, mis reguleerib ülaltähendatud abinõude kohaldamist.

b) AAK *saadab otsuse*, milles on näidatud konkreetne moodus alaealise elu korraldamiseks, kommenteeritavas paragrahvis tähendatud riiklikele organitele või ühiskondlikele organisatsioonidele ja jälgib oma otsuse täitmise käiku. On vajalik, et AAK informeeriks vastuvõetud otsusest ka alaealise vanemaid või neid asendavaid isikuid.

§ 10. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid kontrollivad laste ja noorukite ülalpidamis- ja kasvatamistingimusi ravikasvatusasutustes, internaatkoolides, lastekodudes ja kutsekoolides, laste ja noorukite vaba aja kultuurse veetmise organiseerimist elukohtades, vajalikel juhtudel aga ka alaealiste hulgas tehtavat kasvatustööd üldhariduslikes koolides, muudes õppeasutustes ning kultuuriasutustes ja spordiorganisatsioonides.

Üldharidusliku kooli kaheksat klassi mittelõpetanud alaealise üleviimine või üleminek töölis- või maanoorte kooli on lubatud ainult rajooni (linna) alaealiste asjade komisjoniga kooskõlastatult. Alaealise töölis- või maanoorte kooli üleviimise või ülemineku küsimuse otsustamisel võtab rajooni (linna) alaealiste asjade komisjon tarvitusele abinõud tema tööle paigutamiseks.

Alaealist võib üldhariduslikust koolist või muust õppeasutusest välja heita ainult rajooni (linna) alaealiste asjade komisjoni nõusolekul.

1. «Põhimääruse» §-s 1 ettenähtud ülesannete edukas täitmine eeldab, et AAK-l oleks täielik ülevaade alaealiste elu korraldamisest, nende ülalpidamise ja kasvatustöö olukorrast ning õiguste kaitsest oma rajooni või linna territooriumil. Selleks antakse AAK-le «Põhimäärusega» laialdased õigused *kontrollida* kohapeal alaealiste ülalpidamis- ja kasvatamistingimusi. Ühtlasi on nende õiguste realiseerimine AAK kohustus.

2. *Raviasutustes, internaatkoolides, lastekodudes ja kutsekoolides viibivate* alaealiste ülalpidamis- ja kasvatamistingimuste *kontrollimine* on AAK tähtsamaid tööloike. Alaealised, kes on suu-

natud või paigutatud nimetatud asutustesse, viibivad seal pidevalt pikema aja kestel. Need asutused on alaealistele mitte ainult õppimis-, vaid ka elukohaks. Nendes valmistatakse alaealisi eluks ette. Seepärast on väga oluline, et alaealised tunneksid end seal hästi. Olukorra kontrollimisel nimetatud asutustes peabki AAK välja selgitama, kuidas kasutab administratsioon temale antud võimalusi alaealiste elu paremaks korraldamiseks. Seejuures on vajalik peale puuduste tingimata tähele panna ka seal esinevaid positiivselt hinnatavaid uusi mooduseid alaealiste elu korraldamisel ja neid levitada teistes samasugustes asutustes.

3. Ravikasvatusasutuste, internaatkoolide, lastekodude ja kutsekoolide kontrollimisel tuleb *hõlmata kogu nende tegevus*. Seepärast on vajalik, et enne kontrollimisele asumist tutvuksid kontrollimisest osavõtvad isikud kontrollitava asutuse töö kohta kõrgemalseisvate organite poolt antud eeskirjade ja juhistega. Kontrolli põhjalikkuse ja igakülgse tagamiseks on soovitatav eelnevalt koostada kontrollimise plaan (kava), kus oleksid märgitud küsimused, mida kontrollimine peab välja selgitama. Kontrollitakse kohapeal. Kuid ei ole keelatud ka vastavate informatsioonide, aruannete või õiendite läbiarutamine AAK istungil.

4. *Internaatkooli või kutsekooli* kontrollimisel on vajalik eelnevalt tutvuda nende õppeplaanidega. Ilma selleta pole võimalik otsustada, kas õppetöö kulgeb plaanipäraselt. Samuti on vajalik välja selgitada, milliseid vahendeid on neile koolidele antud õpetöökodade ja -kabinettide sisustamiseks ning kuidas neid vahendeid tegelikult kasutatakse. Erilist tähelepanu tuleb pöörata kasvatus tööle ja selle tasemele. On soovitatav mitte piirduda vestlustega kasvatus tööde tegevete ja selle eest vastutavate isikutega, vaid on vajalikud ka õpilaste eneste hinnangud kasvatajate töö kohta. Kui õpilaste poolt on toime pandud õiguserikkumisi, siis tuleb välja selgitada asjaolud, mis tingisid või soodustasid õiguserikkumiste toimepanemist. Ka selles küsimuses väärivad õpilaste endi arvamusel tähelepanu. Samuti tuleb internaatkoolide ja kutsekoolide kontrollimisel põhjalikult tutvuda olukorraga ühiselamutes (sisekorra eeskirjadest kinnipidamine, ülepaigutatud, võimalused iseseisvaks õppimiseks, tehtav kasvatus töö). Ühtlasi tuleb välja selgitada, kuidas on organiseeritud õpilaste vaba aja veetmine (isetegevus, spordiüritused) jne.

5. Ülalpidamis- ja kasvatamistingimuste kontrollimisel *lastekodudes* tuleb tingimata pöörata tähelepanu sellele, kuidas ja milliseid abinõusid on administratsioon kasutanud alaealiste sanitaarhügieeniliseks ja meditsiiniliseks teenindamiseks, millised on elamistingimused, kas kasvandikud on varustatud rõivaste ja jalanõudega, milline on toitlustamine, kas riigi poolt antavaid vahendeid kasutatakse sihipäraselt jne. Kontrollimise käigus tuleb pöörata tähelepanu ka ergutus- ja mõjutamisvahendite kasutamisele administratsiooni poolt ja selgitada, kuidas toimub järelevalve

kasvandike üle. Kontrollimisel ei tohi mööda minna lubamatute, ebapedagoogiliste mõjutamisvahendite kasutamisest, kui seda on esinenud. Lastekodust ärajooksmise faktide puhul on vajalik põhjalikult uurida asjaolusid, mis ärajooksmist tingisid.

6. Alaealiste *ravikasvatusasutuste* kontrollimisel tuleb peale elamis- ja kasvatamistingimuste võtta vaatluse alla ka raviküsimused. Seepärast on vajalik, et selliste asutuste kontrollimisest võtaksid osa vastavad spetsialistid.

7. Internaatkoolide, kutsekoolide, lastekodude ja ravikasvatuasutuste kontrollimisel tuleb AAK-l selgitada, kuidas täidavad endale võetud ülesandeid *šefid*. Nende töös puuduste ilmnemisel tuleb sellele tähelepanu juhtida.

8. Kui internaatkoolides, kutsekoolides, lastekodudes ja ravikasvatuasutustes esinevaid elamis- ja kasvatamistingimusi peab AAK kontrollima pidevalt, siis kasvatustööd *üldhariduslikes koolides, muudes õppeasutustes ja kultuuriasutustes ning spordiorganisatsioonides* kontrollib AAK vajaduse korral. Nendes asutustes ja organisatsioonides tehtava kasvatustöö kontrollimine on kaheldamatult vajalik juhtudel, kui õpilaste või nende asutuste tegevusest osavõtivate alaealiste poolt pannakse toime õiguserikkumisi või esineb muid ebaväärika käitumise fakte. Seejuures on aga AAK-l õigus kontrollida kasvatustöö olukorda nendes asutustes ka ülevaate saamiseks kasvatustöö tasemest ja meetoditest nende üldistamise ja uute vajalike abinõude väljatöötamise ning levitamise otstarbel.

9. Suurematest *puudustest* kontrollitavates asutustes või organisatsioonides peab AAK informeerima kõrgemalseisvaid organeid. Ühtlasi tuleb ka AAK-l endal tarvitusele võtta vajalikud abinõud esinevate väärnähtuste kõrvaldamiseks. Kontrolli tulemused arutatakse läbi AAK istungil. Seal kavandatakse ka abinõud esinevate puuduste likvideerimiseks. Komisjoni istungile kutsutakse kontrollitud asutuse esindaja.

10. Laste ja noorte *vaba aja kultuurse veetmise* organiseerimist elukohtades kontrollib AAK linnas majavalitsuste, maal aga sovhooside ametiühingukomiteede ja kolhooside juhatuste kaudu. Seda teeb AAK ka elamispiinda omavate asutuste ja ettevõtete administratsioonide ja ühiskondlike organisatsioonide kaudu. Kontrolli otstarbel võib AAK nõuda vastavaid ürituste või abinõude plaane ja seletusi ning õiendeid nende täitmise kohta. Oma aktiivi abil on AAK-l soovitav tutvuda alaealistele korraldatavate üritustega kohapeal. Lisaks kontrollimisele annab AAK omapoolseid soovitusi ja näpunäiteid alaealiste elukohas korraldatavate ürituste kohta.

11. Alaealised peavad 8-klassilise üldhariduse omandama peamiselt üldhariduslikes 8-klassilistes koolides. Kuna õppimine töö kõrvalt on raskendatud, tuleb alaealise *õppimist töölis- või maanoorte koolis*, mis eeldab alaealise samaaegset töötamist, pidada

erandnähtuseks. See on lubatud ainult AAK nõusolekul. AAK nõusolek on vajalik ka üldhariduslikust 8-klassilisest koolist alaealise üleviimiseks või üleminekuks töölis- või maanoorte kooli.

12. Alaealise üleviimine või üleminek töölis- või maanoorte kooli on lubatav ainult selliste erandlike asjaolude esinemisel, mille tõttu tema edasiõppimine üldhariduslikus koolis ei ole võimalik (muutused perekonnas, mistõttu on vajalik alaealise asumine tööle, ajutised majanduslikud raskused jne). Täiesti lubamatu on alaealise üleviimine või üleminek töölis- või maanoorte kooli seoses nõrga õppeedukusega.

13. Alaealise üleviimise või ülemineku küsimuse arutamine ja vastava nõusoleku andmine toimub AAK istungil. AAK istungil tuleb esitada asjaolud, mis tingivad alaealise üleviimise või ülemineku töölis- või maanoorte kooli, 8-klassilise kooli õppenõukogu seisukoht antud küsimuses ja alaealise ning tema vanemate või neid asendavate isikute arvamus, samuti andmed töökoha kohta, kus alaealine tööle asub. Nii alaealise üleviimiseks kui ka tema üleminekuks töölis- või maanoorte kooli annab AAK oma nõusoleku ainult siis, kui sellega on päri ka alaealise vanemad või neid asendavad isikud. Ühtlasi arvestab AAK küsimuse otsustamisel alaealise enda seisukohaga. Alaealise töölis- või maanoorte kooli üleviimise või ülemineku motiivide, samuti alaealise või tema vanemate või neid asendavate isikute arvamus põhjalikumaks tundmaõppimiseks tuleb pidada vajalikuks, et sellest AAK istungist võtaksid osa ka nemad. Kui AAK ei pea võimalikuks anda nõusolekut, siis selgitab ta keeldumise põhjused alaealisele, tema vanematele või neid asendavatele isikutele, samuti alaealise töölis- või maanoorte kooli üleviimist taotlejale. Kui AAK annab nõusoleku alaealise üleminekuks või üleviimiseks, kellel puudub töökoht, siis võtab ta ühtlasi tarvitusele abinõud alaealise tööle suunamiseks. Seda tehakse alaealistele broneeritud kohtade arvel.

14. AAK vaatab läbi ja otsustab ainult nende alaealiste üldhariduslikust koolist või muust õppeasutusest väljaheitmise küsimusi, kelle suhtes on väljaheitmise otsuse teinud õppeasutuse õppenõukogu. Õppeasutusest väljaheitmise küsimuse arutamiseks peab väljaheitmist taotlev õppeasutus esitama AAK-le õppenõukogu otsuse, kus on märgitud asjaolud, mille tõttu peetakse õpilase väljaheitmist vajalikuks. Küsimuse arutamiseks AAK istungil kutsutakse osa võtma ka õppeasutuse esindaja, alaealine ja tema vanemad või neid asendavad isikud. Alaealine loetakse õppeasutusest väljaheidetuks juhul, kui AAK nõustub õppeasutuse õppenõukogu otsusega. AAK nõusolek on vajalik ka alaealise väljaheitmiseks kutsekoolist, erikeskkoolist (muusikakool, kunstikool jt.), spordikoolist ja muudest õppeasutustest.

§ 11. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid kontrollivad alaealistele kindlaksmääratud režiimi ja tööttingimuste järgimist ettevõtete, organi-

satsioonide ja asutuste administratsiooni poolt, neile vajalike materiaalsete ja elukondlike tingimuste loomist ning tootmisväljaõppe ja kasvatustöö olukorda.

Alla 18 aasta vanuseid isikuid võidakse töölt vallandada administratsiooni algatusel kooskõlas vallandamise üldiste eeskirjadega ja ainult rajooni (linna) alaealiste asjade komisjoni nõusolekul, Alaealise töölt vallandamiseks loa andmise küsimus vaadatakse läbi komisjoni istungil.

Kõikidel juhtudel, kui alaealised esitavad avalduse töölt omal soovil lahkumiseks, on ettevõtte, organisatsiooni või asutuse administratsioon kohustatud kolme päeva jooksul teatama sellest alaealiste asjade komisjonile, selleks et viimane võiks seadusega kehtestatud tähtaja jooksul selgitada lahkumisavalduse esitamise tegelikud põhjused ja võtta tarvitusele abinõud kas alaealise jätmiseks endisele töökohale või tema tööle suunamiseks teise ettevõttesse, organisatsiooni või asutusse.

1. Alaealiste suhtes kehtivate tööseadusandluse sätete täitmata jätmine kujutab endast alaealiste õiguste jämedat rikkumist, see võib mõjuda negatiivselt alaealiste õigusteadvuse kujunemisele ning soodustada õiguserikkumiste toimepanemist nende poolt. Seepärast peab kommenteeritavas paragrahvis (lg. 1) ettenähtud kontroll olema *süsteemaatiline*.

2. Kommenteeritavas paragrahvis (lg. 1) ettenähtud kontrollifunktsioonide täitmine AAK poolt, samuti ka töötavatele alaealistele materiaalsete ja elukondlike tingimuste loomine, nende tootmisväljaõppe ja kasvatustöö nende seas eeldab täielikku ja igakülgselt ülevaadet töötavatest alaealistest. Sellepärast on vajalik, et asutused, ettevõtted ja organisatsioonid peaksid täpselt *arvestust* neil töötavate alaealiste kohta. See arvestus tuleb AAK-le tema nõudmisel esitada. Ta peab andma ülevaate töötavate alaealiste arvust, nende vanusest, haridustasemest, töö kõrvalt õppivatest alaealistest, koolidest, kus nad õpivad, ja õppeedukusest. Muidugi peab olema ülevaade ka selle kohta, mis tööd alaealised teevad. Kui töötavad alaealised on toime pannud õiguserikkumisi, tuleb pidada soovitavaks eriarvestust nende poolt toimepandud õiguserikkumiste kohta. Kontrollimisel tuleb AAK-l muude küsimuste kõrval pöörata tähelepanu ka eespool käsitletud arvestuse olukorrale. Ühtlasi tuleb kindlasti kontrollida, kas kõik töötavad alaealised on käskkirjadega tööle vormistatud ja kas neile tööraamatud on välja antud.

3. a) Kontrollides alaealiste tööd reguleeriva tööseadusandluse sätetest kinnipidamist, peab AAK tähelepanu pöörama eelkõige *järgmistele küsimustele*: 1) kas peetakse kinni seaduse nõudest, et tööle ei võetaks alla 16-aastasi noori, kui aga seda on erandjuhtudel siiski tehtud ja tööle võetud nooruk, kes on saanud 15 aastat vanaks, siis kas tema tööle võtmine oli eelnevalt kooskõlastatud vastavate organitega seaduses ettenähtud korras; 2) kas peetakse kinni alaealiste suhtes kehtestatud lühendatud tööajast ja kuidas toimub selle eest tasumine; 3) kas alaealisi las-

takse töötada õistes vahetustes ja teha ületunnitöid; 4) kas neile antakse puhkust vastavalt kehtivatele eeskirjadele; 5) kas alaealisi rakendatakse eriti rasketele, tervist kahjustavatele või muudele töödele, mille tegemine on neile seadusega keelatud; 6) kas alaealisi kasutatakse vastavalt nende spetsiaalsusele, mille nad on omandanud koolis, kutsekoolis või koloonias. Loetletud küsimustele tähelepanu pööramine on vajalik eelkõige seepärast, et nende osas rikutakse alaealiste õigusi suhteliselt kõige sagedamini. Eelnevast aga ei järeldu, et need on ainsad küsimused, mida AAK peab kontrollimisel silmas pidama.

b) Mittevajaliku dubleerimise vältimiseks on soovitatav, et AAK kontrolliks alaealiste suhtes tööseadusandluse sätetest kinnipidamist kontaktis teiste organitega, kes teostavad samasugust kontrolli (prokuratuur, ametiühinguorganid jt.).

4. AAK spetsiaalseks ülesandeks on kontrollida töötavate alaealiste hulgas tehtavat *kasvatustööd*. Tuleb välja selgitada, milliseid üritusi korraldatakse alaealistele nende vaba aja kultuurseks veetmiseks ja kas neile on loodud võimalused õppimiseks ning tööalase kvaliteedikatsiooni omandamiseks ja tõstmiseks. Tähelepanu tuleb pöörata ka olukorrale alaealiste ühiselamutes. Rööbiti alaealiste hulgas tehtava kasvatustöö vahetu kontrollimisega AAK poolt on soovitatav AAK istungitel perioodiliselt kuulata asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhtivate töötajate informatsioone sellest tööst. Kõik see võimaldab AAK-l täita oma ülesandeid alaealiste hulgas tehtava kasvatustöö suunamisel ja vajaduse korral omapoolse abi osutamisel.

5. Nagu muidki töötajaid, nii võib ka töötavaid alaealisi *vallandada* ainult tööseadusandluses ettenähtud alustel ja korras. Seejuures on aga alaealiste vallandamiseks vajalik veel ka AAK nõusolek. Kuna alaealise töölt vallandamise küsimus vaadatakse läbi AAK istungil, siis on tarvilik, et administratsioon enne alaealise vallandamise kohta käskkirja allakirjutamist esitaks AAK-le vastavad dokumendid, millest nähtuks vallandamise põhjus (motiiv), alaealise seletuse ja vastava ametiühinguorgani seisukoha. Tuleb pidada vajalikuks, et komisjoni istungile kutsutaks ka administratsiooni esindaja, alaealine ise ja tema vanemad või neid asendavad isikud. Administratsioon võib alaealise vallandada alles pärast seda, kui AAK on selleks andnud oma nõusoleku. Kui AAK alaealise vallandamisega ei nõustu, siis ei ole administratsioonil õigust alaealist vallandada. Ärakiri AAK otsusest antakse alaealise vallandamist taotleva asutuse, ettevõtte või organisatsiooni administratsioonile.

6. Töötavat alaealist võib *vallandada ilma AAK poole pöördumata* ja viimase nõusolekuta ainult juhul, kui alaealine on tööle vormistatud ajutiselt õppevaheajaks ja vallandamine toimub seoses õppevaheaja lõppemisega. Kui aga administratsioon peab vajalikuks sellist alaealist vallandada enne õppevaheaja lõppe-

mist, siis on administratsiooni pöördumine AAK poole vallandamiseks nõusoleku saamiseks nõutav.

7. Asutusel, ettevõttel ja organisatsioonil ei ole kehtiva seadusandluse järgi õigust ilma AAK nõusolekuta vallandada töötavat alaealist ka tema *omal soovil* töölt lahkumise avalduse põhjal. Selline keeld ei kujuta endast alaealise õiguste piiramist, vaid nende kaitset. Nimelt on AAK ülesandeks tuvastada lahkumisavalduse esitamise *tegelikud* põhjused, mis igakord ei ühti avalduses märgitud põhjustega. Sellepärast peabki AAK kindlaks tegema, kas alaealine töepoolest ise soovib antud ettevõttest, asutusest või organisatsioonist töölt lahkuda või on teda lahkumisavalduse esitamisel administratsiooni poolt mõjutatud. Kuid isegi juhul, kui alaealine töepoolest soovib ise töölt lahkuda, on AAK kohustatud välja selgitama põhjused, miks alaealine ei soovi antud kohas enam edasi töötada (näit. ei ole alaealisele töötamiseks loodud tööseadusandluses ettenähtud tingimusi või on rikutud tema õigusi jne.). Nii-sugustel juhtudel tuleb AAK-l võtta tarvitusele abinõud alaealise õiguste kaitsmiseks ja jätta ta endisele töökohale. Kui aga selgub, et alaealisel on töötamiseks normaalsed tingimused ja tema õigusi pole rikutud, kuid alaealine ei soovi mõnel muul põhjusel antud organisatsioonis töötada, siis pole AAK-l alust keelduda alaealise töölt vallandamiseks nõusoleku anamisest. Küll tuleb tal aga välja selgitada, kus alaealine soovib edaspidi tööle asuda, ja abistada teda uue töökoha leidmisel. Et vältida formaalsust alaealise *omal soovil* töölt lahkumise tegelike põhjuste kindlakstegemisel, on vajalik, et AAK mõni liige vestleks temaga, vajaduse korral aga ka tema vanematega enne komisjoni istungit. Alaealise töölt lahkumise tegelikud põhjused peab AAK kindlaks tegema ja võtma seisukoha alaealise *omal soovil* töölt lahkumise küsimuses hiljemalt 15 päeva jooksul, arvates vastava teate saabumisest administratsioonilt.

§ 12. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid kontrollivad pidevalt oma rajooni (linna) territooriumil asuvates laste ja noorukite erikasvatusasutustes, alaealiste töökolooniates, miilitsa lastetubades ja laste vastuvõtupunktides tehtavat kasvatustööd, üld- ja kutsehariduse andmist, ülalpidamistingimusi ja töö õiget organiseerimist ning annavad nendele asutustele vajalikku abi.

1. Laste ja noorukite *erikasvatusasutuste* kohta vt. § 18 komm. 12; alaealiste *töökolooniate* kohta § 1 komm. 3 «e». Nendes asutustes, samuti *miilitsa lastetubades* ja *laste vastuvõtupunktides* tehtavat kasvatustööd, üld- ja kutsehariduse andmist, ülalpidamistingimusi ja töö õiget organiseerimist peavadki AAK-d pidevalt kontrollima.

2. Kommenteeritavas paragrahvis ettenähtud ülesande täitmiseks tutvuvad AAK *liikmed* või komisjoni poolt *selleks volitatud isikud* komisjoni mõne liikme osavõtul nimetatud asutustes õppe-

ja kasvatustöö, elamistingimuste ning töö organiseerimise olukorraga. Samuti võib kuulata AAK istungitel ülalmärgitud asutuste juhtkondade *informatsioone* eespool nimetatud küsimustes. Olukorraga kohapeal tutvumise ja komisjoni istungitel informatsiooni kuulamise sagedus on fakti küsimus. Kontrollida tuleks igas asutuses vähemalt 2—3 korda aastas. Kohapealne kontroll võib toimuda asutusele eelnevalt teatamata. Signaalide saabumisel puuduste kohta õppe- või kasvatustöös, ülalpidamistingimustes või töö organiseerimises on viivitamatult vajalik ootamatult kohapeal kontrollida olukorda, olenemata ajast, mis on möödunud eelmisest kontrollimisest.

3. *Kontrolli tulemused*, eriti aga avastatud puudused arutatakse AAK istungil läbi kontrollitud asutuse esindaja osavõtul. Ühtlasi kavandatakse abinõud esinenud väärnähetes kõrvaldamiseks ning töö parandamiseks. Kontrollimisel suuremate puuduste või väärnähetes ilmnelmisel informeerib AAK nendest vastavaid kõrgemalseisvaid organeid ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuvat vabariiklikku AAK-d. Vajaduse korral algatab AAK puudustes või väärnähetes süüdi olevatele ametiisikutele distsiplinaar karistuse määramise või ühiskondliku mõjutamise vahendi kohaldamise küsimuse vastavates organites või ühiskondlikes organisatsioonides.

4. Selliste *objektiivsete* asjaolude ilmnelmisel, mis raskendavad või takistavad laste ja noorte erikasvatusasutuste, alaealiste töökolooniaite, miilitsa lastetubade või laste vastuvõtupunktide edukat tegevust nendele pandud ülesannete täitmisel, peab AAK oma võimaluste piires igakülgselt abistama vastavat asutust esinevate puuduste kõrvaldamisel (kaadri komplekteerimine, paremate ruumide leidmine jne.).

§ 13. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid jälgivad koos miilitsa lastetubadega nende alaealiste käitumist, kelle suhtes on kohaldatud kasvatuslikke või administratiivse mõjutamise vahendeid, kellele on mõistetud karistus, mis ei ole seotud vabadusekaotusega, kes on tingimisi süüdi mõistetud või karistuse kandmisest enne tähtaega vabastatud, kes on vabanenud erikasvatusasutustest ja ravikasvatusasutustest või kes on karistuse ära kandnud alaealiste töökoloonias, ning peavad arvestust nende alaealiste kohta.

Vajaduse korral võtavad komisjonid tarvitusele abinõud alaealiste tööle paigutamiseks või õppeasutustesse suunamiseks.

1. «Põhimääruse» §-s 9 loetletud alaealistest *eraldi* võtavad rajoonide (linnade) AAK-d kommenteeritava paragrahvi alusel *arvele* järgmised alaealised: 1) kelle suhtes on kohaldatud kasvatuslikke või administratiivse mõjutamise vahendeid; 2) kellele on mõistetud karistus, mis ei ole seotud vabadusekaotusega; 3) kes on tingimisi süüdi mõistetud või karistuse kandmisest enne tähtaega vabastatud; 4) kes on vabanenud erikasvatusasutusest või ravikas-

vatusasutusest ja 5) kes on karistuse ära kandnud alaealiste töökolonias.

2. a) *Kasvatustliku mõjutamise vahendite* all mõeldakse §-s 18 loetletud vahendeid, samuti KrK §-des 50, 51 (neid vahendeid nimetatakse ka ühiskondliku mõjutamise vahenditeks) ja 61 ettenähtud vahendeid.

b) *Administratiivse mõjutamise vahenditeks* on administratiivkaristused, mis on määratud rahvakohtuniku, administratiivkomisjoni või muu selleks õigustatud organi poolt (arest, paranduslik töö, rahaträhv, hoiatus ja muud administratiivkaristused, mis on ette nähtud administratiivüleastumiste eest vastavalt kehtivale seadusandlusele). Administratiivse mõjutamise vahendiks on ka miilitsaorganite poolt isikute hoiatamine, kes süstemaatiliselt rikuvad ühiskondlikku korda (vt. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1966. a. 26. juuli seadluse § 15 — NSVL ÜT, 1966, nr. 30, art. 595).

c) *Vabadusekaotusega mitteseotud karistuseks* on kohtu poolt mõistetud paranduslik töö, rahaträhv ja ühiskondlik laitus.

d) *Tingimisi süüdimõistetud* on kohtuotsusega süüdi mõistetud alaealine, kellele on mõistetud ka karistus, kuid kes on kohtu poolt KrK § 47 alusel karistuse kandmisest tingimisi vabastatud. Siia kuuluvad ka alaealised, kellele kohtu poolt mõistetud karistus on amnestia või armuandmise korras muudetud tingimuslikuks.

e) Karistuse kandmisest *enne tähtaega vabastatud* alaealiste all mõeldakse alaealisi, kes on mõistetud karistuse kandmisest vabastatud enne tähtaega või kellele mõistetud karistus on asendatud liigilt kergema karistusega KrK § 56 alusel, amnestia või armuandmise korras.

f) *Erikasvatusasutuste* kohta vt. § 18 komm. 12; *ravikasvatusasutuste* kohta § 18 komm. 11; *alaealiste töökoloonia* kohta § 1 komm. 3 «e».

2. Kommenteeritava paragrahvi alusel alaealise *käitumise jälgimine* eeldab, et AAK saaks ülevaate alaealise käitumisest tema elukohas, koolis, töökohal ning samuti ka avalikes kohtades. Selleks võib AAK kasutada oma aktiivi, ühiskondlikke kasvatajaid, teha järelepärimisi jne. Kuna vaadeldavat ülesannet täidetakse koos miilitsa lastetoaga, võib alaealiste käitumise jälgimisele kaasa tõmmata ka viimase aktiivi.

3. Jälgides kommenteeritavas paragrahvis loetletud alaealiste käitumist, peab AAK ühtlasi välja selgitama, kas need alaealised õpivad või töötavad. Kui 8-klassilist üldhariduslikku kooli mitte lõpetanud alaealine ei ole asunud õpinguid jätkama, siis tuleb AAK-l võtta tarvitusele abinõud tema *suunamiseks õppeasutusse*, 8 klassi lõpetanud alaealine aga, kes ei ole asunud tööle ega jätkata õpinguid, tuleb *suunata tööle*.

4. Kommenteeritava paragrahvi alusel on alaealised arvel kuni *täisealiseks saamiseni*. Arvel oleva alaealise lahkumisest teise rajooni teatab AAK selle rajooni AAK-le, kuhu alaealine lahkus.

§ 14. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonidel on õigus:

1) kontrollida laste ja noorukite ülalpidamis- ja kasvatamistingimusi internaatkoolides, lastekodudes, kutsekoolides, laste ja noorukite erikasvatusasutustes ning ravikasvatusasutustes, alaealiste töökolooniates, miilitsa lastetubades ja laste vastuvõtupunktides;

2) kontrollida laste ja noorukite hulgas tehtavat kasvatustööd üldhariduslikes koolides ja muudes õppeasutustes, kultuuriasutustes, majavalitsustes, elamu-kommunaalmajanduse kontorites ja ühiselamutes, samuti ettevõtetes, organisatsioonides ja asutustes, kus alaealised töötavad;

3) nõuda ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste administratsioonilt komisjoni tööks vajalike andmete esitamist;

4) kuulata komisjoni istungitel nimetatud ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste administratsiooni seletusi laste ja noorukite ülalpidamist ning kasvatustöö tingimusi puudutavates küsimustes;

5) vastu võtta alaealisi, läbi vaadata nende kaebusi ja avaldusi ning tutvuda nende isiklike toimikutega;

6) kaasa tömmata üldsust alaealiste ümberkasvatamisest osa võtma ning määrata ühiskondlikke kasvatajaid;

7) teha ettepanekuid riiklikele asutustele, ettevõtetele ja ühiskondlikele organisatsioonidele alaealiste kasvatustööd, tootmisõpetust, tööle paigutamist ja õppima suunamist puudutavates küsimustes;

8) esitada taotlusi armuandmiseks; esitada kohtule taotlusi alaealiste karistuse mittekohtaldamiseks, neile kergema karistuse mõistmiseks, tingimisi süüdimõistmiseks, nende karistatuse ennetähtaegseks kustutamiseks, nende enne tähtaega karistuse kandmisest vabastamiseks või neile mõistetud karistuse asendamiseks liigilt kergema karistusega «Eesti NSV kriminaalkoodeksi» §-s 56 ja «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksi» §-s 334 ettenähtud tingimustel;

9) esitada rajoonide (linnade) töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele läbivaatamiseks küsimusi, mis puudutavad alaealiste kasvatustöö, tootmisõpetuse, tööle paigutamise ja õppima suunamise olukorda, samuti küsimusi, mis on seotud käesoleva paragrahvi alapunktides 1 ja 2 nimetatud ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste tegevusega;

10) teha vastavatele töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele ettepanekuid vajaliku arvu kohtade eraldamiseks käesoleva põhimääruse §-des 9 ja 13 tähendatud alaealiste täielikuks tööga kindlustamiseks kehtiva seadusandlusega kindlaksmääratud broneeringu arvel ja kontrollida seejärel broneeritud kohtade täitmist;

11) tõsta vastavate organite või ühiskondlike organisatsioonide ees üles küsimusi ametiisikutele distsiplinaarkaristuste määramiseks või ühiskondliku mõjutamise vahendite kohaldamiseks, kui ametiisikud ei täida komisjoni otsuseid.

1. Kommenteeritav paragrahv sisaldab rajoonide (linnade) AAK-de õiguste loetelu. Osa nendest (p-d 1—4) on leidnud käsitlemist ka eelmistes paragrahvides (vt. § 10 komm. 2—9; § 11 komm. 2 ja 4; § 12 komm. 1—4). Lisaks nendele näeb aga kommenteeritav paragrahv ette veel rida muid AAK-de õigusi, mis on vajalikud nendele pandud ülesannete edukaks täitmiseks.

2. AAK õigusest *vastu võtta alaealisi, läbi vaadata nende kaebusi ja avaldusi* ning tutvuda nende isiklike toimikutega (p. 5) tuleneb, et AAK tegevuses kuulub tähtis koht alaealiste õiguste kaitsele. Alaealiste kaebuste ja avalduste läbivaatamisel juhindub AAK kodanike kaebuste ja avalduste läbivaatamise ja lahendamise üldisest korrast. Peale alaealiste endi kaebuste ja avalduste on AAK kohustatud läbi vaatama ka alaealiste vanemate või viimaseid asendavate isikute kaebused ja avaldused alaealisi puudutavates küsimustes. Ka need kaebused ja avaldused vaadatakse läbi üldises korras. Et avaldustes ja kaebustes esitatud faktide kontrollimine toimuks põhjalikult ja igakülgselt, selleks on AAK õigustatud nõudma riiklikelt asutustelt ja ettevõtetelt ning ühiskondlikelt organisatsioonidelt vajalikke dokumente, õiendeid ja seletusi, samuti tutvuma alaealiste isiklike toimikutega, mida seal peetakse või hoitakse. Alaealiste, nende vanemate või viimaseid asendavate isikute kaebuste ja avalduste läbivaatamise käigust ja tulemustest neid informeeritakse.

3. AAK suudab temale pandud ülesandeid edukalt täita siis, kui ta loob *ühiskondliku aktiivi* (p. 6) ja kasutab seda oma igapäevases töös. Ühiskondliku aktiivi moodustavad isikud, kes on huvitatud tööst alaealiste seas, kellel on selleks vajalikke eeldusi ja kes täidavad AAK poolt neile antavaid ülesandeid. Ühiskondlike aktiviste kasutab AAK eeskätt tema poolt korraldatavatel kontrollimistel, vajalike andmete kogumisel, konkreetse alaealise üle järelevalve teostamisel ja viimase suhtes tehtavas kasvatustöös. Ühiskondlikele aktivistidele võib AAK anda nii ühekordseid ja väiksemaid (näit. alaealise elamistingimuste kontrollimine perekonnas) kui ka pikemaajalisi ja ulatuslikke ülesandeid (näit. AAK mõnes tööloigus vastuvõetud otsuste ja soovitude täitmise käigu jälgimine kohapeal). Ülesannete jaotamisel aktivistide vahel arvestab AAK viimaste huve ja võimeid. AAK ühiskondliku aktiivi hulka kuuluvad ka ühiskondlikud kasvatajad, kes määratakse AAK poolt vastavalt «Alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimäärusele». On soovitatav, et ühiskondlikule aktivistile antaks vastav õiend või tunnistus, mis tõendab, et antud isik kuulub AAK aktiivi hulka või täidab mõnd konkreetset ülesannet. Ülesannete täitmisest annavad aktivistid aru AAK-le.

4. Alaealiste *kasvatustööd, tootmisõpetust, tööle paigutamist ja õppima suunamist* puudutavates küsimustes võib AAK teha ettepanekuid riiklikele asutustele, ettevõtetele ja ühiskondlikele organisatsioonidele (p. 7). Need võivad olla ka üldise iseloomuga või suunatud konkreetse alaealise kasvatamis- või elamistingimuste korraldamisele. Riiklikel asutustel, ettevõtetel ja ühiskondlikel organisatsioonidel tuleb võtta tarvitusele abinõud AAK-lt saadud ettepanekute realiseerimiseks ja informeerida teda selle käigust. Kui asutusel, ettevõttel või organisatsioonil ei ole võimalik AAK ettepanekut täita, siis teatab ta sellest komisjonile, näidates ka

need konkreetset asjaolud, mis seda takistavad. AAK võib asutustele, ettevõtetele või organisatsioonidele tehtud ettepanekutest informeerida ka nende kõrgemalseisvaid organeid.

5. Nõukogude kriminaalõiguse järgi ei ole karistus mitte ainult repressiooniks toimepandud kuriteo eest, vaid tema eesmärgiks on ka süüdimõistetu parandamine ja ümberkasvatamine töösse ausa suhtumise, seaduste täpse täitmise ja sotsialistliku ühiselu reeglite austamise vaimus, samuti süüdimõistetu kui ka teiste isikute poolt uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine (KrK § 20 lg. 1). Kui AAK leiab, et karistuse need eesmärgid on antud konkreetset juhul juba saavutatud või on saavutatavad muude mõjutamisvahendite abil, siis võib ta kuriteo toimepannud alaealise suhtes esitada kohtule *taotluse karistuse mittekohaldamiseks*. Samuti võib AAK esitada kohtule *taotlusi alaealisele kergema karistuse mõistmiseks*, tema *tingimisi süüdimõistmiseks*, tema *enne tähtaega karistusest vabastamiseks*, talle mõistetud *karistuse asendamiseks liigilt kergema karistusega* või *karistatuse kustutamiseks* (p. 8). Taotlus alaealisele karistuse mittekohaldamiseks või temale kergema karistuse mõistmiseks või tema tingimisi süüdimõistmiseks esitatakse sellele kohtule, kus arutatakse alaealise kuriteoasja. Taotlus karistusest enne tähtaega vabastamiseks või selle asendamiseks liigilt kergemaga esitatakse rahvakohtule, kelle tööpiirkonnas alaealine kannab karistust. Taotlus karistatuse ennetähtaegseks kustutamiseks esitatakse aga kas alaealise elukohajärgsele rahvakohtule või siis Eesti NSV Ülemkohtule (juhul, kui alaealine on karistatud vabadusekaotusega Eesti NSV Ülemkohtu poolt esimese astme kohtuna). Taotlustes alaealisele karistuse mittekohaldamise või temale kergema karistuse mõistmise või tingimisi süüdimõistmise kohta tulevad näidata vastava taotluse esitamise motiivid (täpses vastavuses Krk §-dele 10 lg. 3; 37—39; 47; 49 lg. 2, ja 51). Taotlus karistusest enne tähtaega vabastamise või mõistetud karistuse asendamise kohta liigilt kergema karistusega võidakse esitada ainult vabadusekaotuse või parandusliku tööga karistatud alaealise suhtes, kes vähemalt ühe kolmandiku mõistetud karistusest on ära kandnud ja kes oma eeskujuliku käitumise ning ausa suhtumisega töösse ja õpingutesse on tõendanud, et ta on end parandanud (KrK § 56). Taotlus karistatuse enne tähtaega kustutamise kohta võidakse aga esitada alaealise suhtes, keda on karistatud vabadusekaotusega, kes on selle karistuse ära kandnud ning kes pärast seda oma eeskujuliku käitumise ning ausa suhtumisega töösse või õpingutesse on näidanud, et ta on end parandanud (KrK § 58 lg. 2).

6. Taotlus *armuandmiseks* (p. 8) esitatakse Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile. Seejuures saab seda teha alles pärast alaealise suhtes tehtud süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist. Alaealise vabastamine karistuse kandmisest või mõistetud karistuse asendamine liigilt kergema karistusega võib armuandmise korras

toimuda ka enne ühe kolmandiku mõistetud karistusaja ärakandmist ning sõltumata sellest, kas esinevad KrK §-s 56 tähendatud asjaolud või mitte.

7. Alaealiste kasvatustöö, tootmisõpetuse, tööle paigutamise või õppima suunamise küsimusi võib AAK esitada *läbivaatamiseks ka rajooni või linna TSN täitevkomiteele* (p. 9), kui ta ise ei ole nende küsimuste lahendamiseks pädev või kui need vajavad ulatuslikumat arutamist. Nii võib AAK rajooni või linna TSN täitevkomiteele esitada lastekodule, kutsekoolile või muule taolisele asutusele paremate ruumide andmise taotlusi, teha ettepanekuid alaealiste käitumise eeskirjade kehtestamiseks või nende muutmiseks rajooni või linna TSN täitevkomitee otsusega, soovitada võtta kohaliku TSN istungjärgu päevakorda alaealiste hulgas tehtava kasvatustöö või nende poolt toimepandavate õiguserikkumiste ärahoidmise küsimusi jne. Seejuures on soovitav, et konkreetse küsimuse tõstatamisel esitaks AAK ka omapoolsed ettepanekud selle lahendamiseks.

8. Alaealiste täielikuks *tööga kindlustamiseks* näeb kehtiv seadusandlus ette teatava arvu kohtade broneerimise. Et AAK-le on pandud kohustus kaasa aidata alaealistele töö leidmisel, siis tuleb tal ka pidada arvestust alaealistele broneeritud kohtade üle ja jälgida nende täitmist. Ühtlasi teeb AAK ettepanekuid kindlaksmääratud broneeringu arvel vajaliku kohtade arvu eraldamiseks §-des 9 ja 13 tähendatud alaealistele ettevõtetes, kus alaealised võivad töötada. Selliste ettepanekute tegemisel arvestab ta ettevõtete töö iseloomu ja tingimusi. Ühtlasi jälgib AAK ka nende broneeritud kohtade täitmist (p. 10). Selleks on tal õigus saada ettevõtetest vastavaid andmeid. On nõutav, et ettevõtted võtaksid täitevkomitee poolt alaealistele broneeritud kohtadele tööle ainult neid alaealisi, kes on AAK poolt suunatud või kelle tööle võtmine on temaga eelnevalt kooskõlastatud.

9. AAK *otsused on kohustuslikud* ja kuuluvad täitmisele kõigi ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide poolt. Kui ilmneb, et mõni ametiisik ei täida AAK otsust, siis on viimasel õigus tõstatada vastavate organite või ühiskondlike organisatsioonide ees ametiisikule distsiplinaarkaristuse määramise või ühiskondliku mõjutamise vahendi kohaldamise küsimust (p. 11). Sellekohaseid ettepanekuid võib AAK teha kas asutuse, ettevõtte või organisatsiooni juhtkonnale, kelle alluvuses ametiisik töötab, või kõrgemalseisvatele organile. Ettepaneku tegemisel on vajalik informeerida ka sellest otsusest, mida ametiisik ei täitnud.

§ 15. Alaealiste asjade komisjon Tallinna Linna Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee juures

— töötab välja ja viib vastavate riigorganite, ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste kaudu ellu abinõusid alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste

ärahoidmiseks, neid nähtusi esile kutsunud põhjuste kõrvaldamiseks, laste ja noorukite elu korraldamiseks ja nende õiguste kaitseks linna ulatuses;

— kontrollib, suunab ja koordineerib Tallinna linna rajoonide alaealiste asjade komisjonide tegevust, annab neile metoodilist abi, üldistab ja levitab nende positiivseid töökogemusi;

— kontrollib Tallinna linna rajoonide alaealiste asjade komisjonide otsuseid alaealiste suunamise kohta erikasvatusasutustesse ja tühistab ebaseaduslikud või põhjendamatud otsused, kui nende peale ei ole edasi kaevatud linna-rajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomiteele.

Nende ülesannete täitmisel on Tallinna Linna TSN Täitevkomitee juures asuval alaealiste asjade komisjonil käesoleva põhimääruse §-s 14 ettenähtud õigused.

1. Tallinna linna AAK pädevusse kuuluvad alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmise, neid nähtusi esile kutsunud põhjuste kõrvaldamise, laste ja noorukite elu korraldamise ja nende õiguste kaitse alal sellised küsimused, mis Tallinna linna rajoonide AAK-dele on üle jõu käivad ning nõuavad lahendamist tervikuna *kogu linna ulatuses*. Selliste küsimuste hulka kuuluvad: Tallinna Linna TSN Täitevkomitee alaliste komisjonide, linna komsomolikomitee, kõrgemate õppeasutuste ja linna spordiorganisatsioonide kaasatõmbamine laste ja noorukite elu korraldamisele, kasvatustöö küsimuste lahendamisele ning alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste vastu võitlemisele; spordi- ja töölaagrite organiseerimine laste ja noorte suvevaheaja veetmiseks; majavalitsuste juures asuvate instruktor-pedagoogide töö koordineerimine ja juhendamine; alaealiste õppima ja tööle suunamine; pedagoogilise propaganda korraldamine; Tallinnas asuvate lasteasutuste (Pioneeride Palee, Noorte Naturalistide Keskmaja, Laste Ekskursiooni ja Turismi Keskmaja jt.) tegevuse suunamine ning vajalike abinõude rakendamine nende asutuste töö parendamiseks; seminaride, loengute või nõupidamiste organiseerimine pedagoogidele, miilitsatöötajatele, ühiskondlikule aktiivile, ametiühinguorganisatsioonide esindajatele jt. alaealiste kasvatustööd puudutavates küsimustes; komisjoni istungil ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste administratsiooni seletuste ärakuulamine laste ja noorte ülalpidamise ning kasvatustöö tingimusi puudutavates küsimustes jms. Toodud loetelu on näitlik ning konkreetsete ülesannete planeerimine sõltub operatiivse olukorra analüüsist alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste osas, samuti aga ka alaealiste seas tehtava kasvatustöö tasemest igas linnarajoonis eraldi ja kogu linnas tervikuna ning paljudest muudest asjaoludest. Eespool loetletud ja muude ülesannete lahendamiseks väljatöötatud abinõud viib linna AAK ellu vastavate riigiorganite, asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide kaudu, kuna komisjoni poolt tema pädevusse kuuluvates küsimustes vastuvõetud otsused on kohustuslikud nii riiklikele asutustele kui ka ühiskondlikele organisatsioonidele

(§-d 7 ja 8). Vajaduse korral esitab linna AAK Tallinna Linna TSN Täitevkomiteele läbivaatamiseks küsimusi, mis on märgitud §-s 14 p. 9 ja 10, ning jälgib vastuvõetud otsuste täitmist.

2. Tallinna linna AAK kontrollib *perioodiliselt* linna *rajoonide AAK-de tööd* kohtadel, abistab neid töö planeerimisel ja raskemate küsimuste lahendamisel ning annab juhiseid edaspidiseks tööks. Samuti kuulab ta regulaarselt ära linnarajoonide AAK-de esimeeste aruanded tehtud tööst ning võtab vastu konkreetseid otsused töö parendamiseks. Ta analüüsib linnarajoonide AAK-de töö efektiivsust alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmisel ning korraldab seminare ja nõupidamisi linnarajoonide AAK-de esimeestele ja sekretäridele (vajaduse korral ka komisjonide liikmetele) ürituste koordineerimise, positiivsete töökogemuste üldistamise ja levitamise eesmärgil linna ulatuses.

3. Tallinna linna AAK *kontrollib* linnarajoonide AAK-de poolt vastuvõetud *otsuseid* alaealiste suunamise kohta erikasvatustustesse ning tühistab omapoolsete motiveeritud otsustega need otsused, mis on ebaseaduslikud või põhjendamatud. Kui linnarajooni AAK otsusele alaealise suunamise kohta erikasvatustusse on edasi kaevatud vastava TSN täitevkomiteele, siis lahendab selle küsimuse täitevkomitee (§ 39). Tallinna linna AAK lahendab ka kõik komisjonile saabunud kaebused linnarajoonide AAK-de tegevuse kohta.

§ 16. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv vabariiklik alaealiste asjade komisjon

— ühendab ja suunab kogu tööd alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmiseks, neid nähtusi esilekutsunud põhjuste kõrvaldamiseks, laste ja noorukite elu korraldamiseks ja nende õiguste kaitsmiseks;

— kontrollib ja koordineerib Tallinna Linna TSN Täitevkomitee juures asuva alaealiste asjade komisjoni ja linnade (rajoonide) töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede juures asuvate alaealiste asjade komisjonide tegevust, annab neile metoodilist abi ning üldistab ja levitab nende positiivseid töökogemusi.

1. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv vabariiklik AAK juhib AAK-de *tööd kogu vabariigi ulatuses*. Vabariiklik AAK kuulab oma istungitel ära prokuratuuri-, ühiskondliku korra kaitse, haridus- ja kutsehariduse organite, ametiühingu-, spordi- ja muude ühiskondlike organisatsioonide, kultuuri- ning teiste asutuste esindajate ettekanded, samuti ka rajoonide ja linnade AAK-de esimeeste aruanded alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmise, laste ja noorte elu korraldamise ja nende õiguste kaitse alal. Nimetatud küsimustes vastuvõetud otsused saadab vabariiklik AAK linnade ja rajoonide AAK-dele, vajaduse korral ka vastavatele riigorganitele ja ühiskondlikele organisatsioonidele teadmiseks ja täitmiseks. Vabariiklik AAK vaatab läbi ning esitab

Eesti NSV Ministrite Nõukogu Presiidiumile lõplikuks otsustamiseks AAK-de taotlused koos vastava materjaliga (alaealise isiklik toimik) alaealise erandkorras erikasvatusasutusse suunamise kohta.

2. Vabariiklik AAK lahendab komisjonile saabunud kaebused *rajoonide ja linnade AAK-de* tegevuse peale, kontrollib vastavalt vajadusele linnade ja rajoonide AAK-sid kohapeal, abistab neid töö planeerimisel ja raskemate küsimuste lahendamisel ning annab neile vajalikke näpunäiteid. Rajoonide ja linnade AAK-de tegevuse koordineerimise, töö õige organiseerimise, positiivsete kogemuste üldistamise ja levitamise eesmärgil korraldab vabariiklik AAK rajoonide ja linnade AAK-de esimeestele ja sekretäridele seminare ja nõupidamisi ning saadab komisjonidele juhendavaid ringkirju tööpraktika üldistamise kohta.

III. ALAEALISTE ASJADE KOMISJONIDES ARUTATAVAD ASJAD. MÕJUTAMISVAHENDID JA NENDE KOHALDAMISE KORD

§ 17. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid arutavad järgmisi asju:

1) ühiskonnaohtlikke tegusid, mida on toime pannud alaealised kuni neljateistkümne aasta vanuses;

2) alaealiste poolt neljateistkümne kuni kuuteistkümne aasta vanuses toimepandud ühiskonnaohtlikke tegusid, mis ei ole ette nähtud «Eesti NSV kriminaalkodeksi» §-s 10 lg. 2;

3) alaealiste poolt neljateistkümne kuni kaheksateistkümne aasta vanuses toimepandud kuritegusid, kui alaealiste suhtes keelduti kriminaalasja algatamisest või lõpetati kriminaalasi «Eesti NSV kriminaalprotsessi kodeksi» §-s 8 ettenähtud korras;

4) alaealiste poolt kuni kuuteistkümne aasta vanuses toimepandud pishuliigaansus või kuni kaheksateistkümne aasta vanuses toimepandud pisispekulatsioon ja muud administratiivsed üleastumised, mille eest vastutus on otseselt ette nähtud NSV Liidu ja Eesti NSV kõrgemate riigivõimu- ja riigivalitsemisorganite aktides, samuti kohalike töörahva saadikute nõukogude otsustes;

5) alaealiste poolt toimepandud muud ühiskonnavastased teod;

6) alaealiste õppimisest või tööst kõrvalehoidumine.

1. Kommenteeritavas paragrahvis toodud loetelu määrab kindlaks rajoonide (linnade) AAK-de *pädevuse*, s. t. näeb ette asjad, mida nad võivad arutada. Nende asjade ring on avar ja iseloom mitmekesine. Olenevalt teo iseloomust ja alaealise vanusest jaotab «Põhimäärus» need asjad mitmesse rühma. Loetelus toodud asjade sisust lähtudes arutavad AAK-d alaealiste poolt toimepandud

1) *ühiskonnaohtlikke tegusid*, kui alaealine ei ole ületanud veel vanusepiiri, millest algab nende tegude puhul kriminaalvastutus (p-d 1 ja 2); 2) *kuritegusid* (p. 3); 3) *administratiivseid üleastumisi* (p. 4) ja 4) muid *ühiskonnastavastaseid tegusid* (p-d 5 ja 6).

2. a) AAK arutab kommenteeritavas paragrahvis tähendatud tegusid, mida on toime pannud *alaealine*, s. t. alla 18 aasta vanune isik. «Põhimääruse» järgi loetakse alaealiseks ka lapsealine, s. t. alla 14 aasta vanune isik. Asja alluvuse küsimuse otsustamisel tuleb lähtuda isiku vanusest teo *toimepanemise* ajal. Mõjutamisvahendeid, mis on ette nähtud §-s 18, võivad AAK-d kohaldada samuti ainult isikute suhtes, kes ka asja arutamise ajal on alaealised (vt. § 18 komm. 13).

b) Kommenteeritavas paragrahvis tähendatud teod võivad olla toime pandud kas iga alaealise poolt (p-d 5 ja 6, osaliselt ka p. 4) või alaealise poolt teatavas vanuses ja nimelt vanuses kuni 14 või 16 aastat (p-d 1 ja 4), 14 kuni 16 aastat (p. 2) või 14 kuni 18 aastat (p. 3). Alaealise vanuse tuvastamisel tuleb lähtuda põhimõttest, et isik loetakse teatava vanuse saavutanuks mitte sünnikuupäeval, vaid alates järgmisest päevast (näit. isik, kes on sündinud 1950. a. 1. septembril, loetakse alaealiseks kuni 1968. a. 2. septembri kella 00-ni; alaealine, kes on sündinud 1954. a. 15. oktoobril ja paneb toime avaliku varguse oma 14. sünnipäeval, s. t. enne 1968. a. 16. oktoobrit kell 00, loetakse ühiskonnaohtliku teo toimepannuks kuni 14 aasta vanuses jne.). NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1963. a. 3. juuli määruses nr. 6 «Kohtupraktikast alaealiste kuriteoasjades» märgitakse, et alaealise vanuse tuvastamisel kohtumeditiinilise ekspertiisiga, tuleb juhul, kui viimane on kindlaks määranud sünniaasta, lugeda sünnipäevaks selle aasta viimast päeva. On aga vanus määratletud ainult aastate maksimaalse ja minimaalse arvu abil (näit. 13—15 aastat vana), tuleb lähtuda ekspertiisi aktis näidatud arvatavast minimaalsest vanusest (vt. «Eesti NSV Ülemkohtu Bülletään», 1963, nr. 3, lk. 10).

3. Vastavalt kommenteeritavale paragrahvile (p-d 1 ja 2) arutab AAK *ühiskonnaohtlikke tegusid*, kui neid toimepannud alaealine ei ole veel ületanud kriminaalvastutuseks vajalikku vanusepiiri. Seejuures tuleb ühiskonnaohtlike tegude all «Põhimääruses» mõelda mitte iga ühiskonnaohtlikku tegu, vaid ainult selliseid ühiskonnaohtlikke tegusid, mida kehtiv kriminaalseadus otseselt ette näeb ja mis nende toimepanemise korral kriminaalõiguslikult vastutusvõimelise isiku poolt oleksid kvalifitseeritavad kuriteona. Järelikult tuleb ühiskonnaohtlike tegude all antud juhul mõelda kõiki neid ühiskonnaohtlikke tegusid, mis oma objektiivse (välise) külje poolest täielikult sarnanevad kriminaalseaduses ettenähtud kuritegudega (tapmine, kehavigastuse tekitamine, salajane või avalik vargus, röövimine, vara hävitamine või rikkumine jne.), kuid ei sisalda kuriteokoosseisu selle tõttu, et nende toimepanijal puudub kriminaalvastutuseks vajalik vanus. Kuna kuritegudeks

olevate ühiskonnaohtlike tegude tunnused (koosseisud) on kindlaks määratud üksnes kriminaalseaduses, siis tuleb AAK-s küsimuse lahendamisel, kas alaealine on toime pannud ühiskonnaohtliku teo või mitte, lähtuda KrK sättest.

4. a) Nõukogude kriminaalseadusandluse järgi kuulub kriminaalvastutusele isik, kes enne kuriteo toimepanemist on saanud 16 aastat vanaks (KrK § 10 lg. 1). Sellest reeglist teeb seadus leatava erandi, nähes ette, et kriminaalseaduses (KrK § 10 lg. 2) loetletud üksikute kuritegude eest algab kriminaalvastutus 14. eluaastast. Alaealised, kes pole veel saanud 14-aastaseks, ei kuulu üldse kriminaalvastutusele ja nende poolt toimepandud ühiskonnaohtlikke tegusid arutab AAK kooskõlas kommenteeritava paragrahvi (p. 1) sätetega.

b) Ülaltähendatud vanusepiiride kehtestamisel lähtub Nõukogude kriminaalseadus põhimõttest, et kriminaalvastutusele ei kuulu alaealine, kes noorusest tingitud psüühilise ebaküpsuse tõttu ei ole veel suuteline vajaliku kriitikaga suhtuma oma ühiskonnaohtlikesse tegudesse ega õigesti hindama nende tagajärgi, samuti kriminaalkaristuse kasvatuslike vahenditega asendamise otstarbekohasusest varases noorukieas. Kriminaalvastutuse vanuselise algiiri diferentseerimisel kuritegude järgi arvestab seaduseandja aga ennekõike üksikute kuriteoliikide faktilist ja ühiskondlik-poliitilist iseloomu.

5. a) Kuriteod, mille eest kriminaalvastutus algab 14. eluaastast, loetletakse ammendavalt KrK §-s 10 lg. 2 ning ühtlasi näidatakse ära ka KrK eriosa paragrahvid ja lõiked, kus need kuriteod on ette nähtud. Need kuriteod on: tapmine (KrK §-d 100, 101 ja 103—105), terviseriket põhjustava kehavigastuse tahtlik tekitamine (§-d 107—110, 112 lg. 2, ja 114), vägistamine (§ 115), röövimine (§-d 90 ja 141), salajane ja avalik vargus (§-d 88, 89, 139 ja 140), huligaansus (§ 195 lg. 2 ja 3), riigi, ühiskonna või kodaniku isikliku vara tahtlik hävitamine või rikkumine, mis põhjustas raske tagajärje (§-d 97 lg. 2, ja 144 lg. 2), tuiirelva, laskemoona või lõhkeaine riisumine (§ 207¹) ja rongiõnnetust põhjustada võivate tegude tahtlik toimepanemine (§ 84).

b) Kuriteod, mille eest kriminaalvastutus algab 14. eluaastast, on kas sellised, mida ettevaatamatuse tõttu ei saagi toime panna (näit. vargus, röövimine, vägistamine, huligaansus, tuiirelva, laskemoona või lõhkeaine riisumine), või siis sellised, mille eest 14—16-aastase alaealise vastutus on KrK §-s 10 lg. 2 otseselt piiratud kuriteo tahtliku toimepanemisega. Erandiks on vaid tapmine, mille eest kriminaalvastutus algab 14. eluaastast nii selle kuriteo tahtliku kui ka ettevaatamatuse tõttu toimepanemise korral. KrK §-s 10 lg. 2 loetletud kuritegude puhul algab kriminaalvastutus 14. eluaastast nii lõpuleviidud kuriteo kui ka kuriteokatse ja kuriteo ettevalmistamise ning kuriteost osavõtu eest.

c) Kui 14—16 aasta vanune alaealine paneb toime selliseid

ühiskonnaohtlikke tegusid nagu terroristlik akt, banditism, rünne miilitsatöötaja või rahvamalevlase elule, mille koosseis sisaldab ühtlasi ka tapmise või KrK §-s 10 lg. 2 loetletud mõne muu kuriteo tunnused, kuulub ta kriminaalvastutusele KrK §-s 10 lg. 2 tähendatud kuriteo eest.

d) Alaealine, kes 14—16 aasta vanuses on toime pannud ühiskonnaohtlikke tegusid, mis ei ole loetletud KrK §-s 10 lg. 2, ei kuulu kriminaalvastutusele. Sel juhul arutab asja AAK kooskõlas kommenteeritava paragrahvi (p. 2) sätetega.

6. a) Kommenteeritav paragrahv (p. 3) sätib, et AAK arutab alaealiste poolt 14—18 aasta vanuses toimepandud *kuritegusid* juhul, kui materjalid antakse komisjonile üle KrPK §-s 8 kehtestatud korras. KrPK § 8, mis näeb ette alaealiste *kriminaalvastutusest vabastamise ühe liigi*, määrab kindlaks, et alaealiste suhtes kriminaalasja algatamisest keeldumine või kriminaalasja lõpetamine seoses materjalide üleandmisega AAK-le toimub kohtu, prokuröri või uurija põhistatud määrusega, kusjuures uurija poolt materjalide üleandmise kohta peab olema prokuröri nõusolek.

b) Vaadeldaval juhul (erinevalt p-des 1 ja 2 ettenähtud juhtudest) on 14—18 aasta vanune alaealine toime pannud sellise ühiskonnaohtliku teo, mis sisaldab *kuriteokoosseisu*. Ta on selle kuriteo subjekt ja selle teo eest kriminaalõiguslikult vastutav. Kuid teatavate tingimuste ja aluste olemasolul keeldutakse tema suhtes kriminaalasja algatamisest või algatatud kriminaalasi lõpetatakse ja materjalid saadetakse AAK-le §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahendite kohaldamiseks.

c) Alaealiste kriminaalvastutusest vabastamise käsitletavat juhtu tuleb eristada alaealiste *karistusest vabastamisest* KrK § 10 lg. 3 alusel ja KrPK §-s 264 sätitud korras. Nimetatud paragrahvide kohaselt võib kohus kuriteo toimepandud alaealise suhtes teha süüdimõistva otsuse karistust mõistmata ja kohaldada KrK §-s 61 lg. 1 ettenähtud kasvatusliku iseloomuga sunnivahendeid või KrK §-s 61 lg. 4 ettenähtud muid vahendeid. Vaadeldaval juhul on aga kuriteo toimepandud alaealise suhtes süüdimõistva kohtuotsuse tegemine välistatud, kriminaalasja algatamisest keeldutakse või kriminaalasi lõpetatakse seoses materjalide üleandmisega AAK-le ning mõjutamisvahendeid alaealisele kohaldab AAK.

7. Kommenteeritavas paragrahvis (p. 3) ja KrPK §-s 8 ei ole otseselt öeldud, *milliseid kuriteoasju* võib kohus, prokurör või uurija AAK-le arutamiseks üle anda. Silmas pidades aga KrK §-s 10 lg. 3 ettenähtud tingimusi, juhendatakse praktikas põhimõttest, et AAK-le antakse arutada ainult niisugused kuriteoasjad, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, ja seda üksnes juhul, kui kuriteo toimepandud alaealist on võimalik parandada ja ümber kasvatada AAK poolt kohaldatavate mõjutamisvahendite abil, ilma asja kohtuliku arutamisetä. KrPK § 8 nõuab, et kuriteoasja üleandmine AAK-le oleks põhistatud.

8. a) Kuritegudeks, mille *ühiskonnaohtlikkus ei ole suur*, võivad olla väiksema ühiskonnaohtlikkusega isiku- ja varavastased kuriteod, kuriteod ühiskondliku korra või julgeoleku vastu, majanduselased ja muud kuriteod, mille eest on KrK-s ette nähtud vabadusekaotusega mitteseotud karistus või lühiajaline vabadusekaotus. Kuid AAK-s arutatavate kuriteoasjade kindlaksmääramisel ei või lähtuda üksnes kuriteo eest KrK järgi ähvardavast karistusemäärast, vaid tuleb arvestada ka iga konkreetse teo ja antud süüdlase ühiskonnaohtlikkuse iseloomu ja astet, samuti vastutust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid (KrK §-d 37 ja 38).

b) Kui alaealine on toime pannud *raske kuriteo* (tahtlik tapmine, üliraske kehavigastuse tahtlik tekitamine, vägistamine, röövimine jne.), kuulub ta kriminaalvastutusele ja neid kuritegusid AAK ei aruta.

c) Alaealise poolt kuriteoks ettevalmistamise, kuriteokatse ja kuriteost osavõtu ühiskonnaohtlikkus (eriti siis, kui alaealine tegutseb koos täisealistega või viimaste mõjutamisel) ei ole üldreeglina suur, mistõttu nende asjade arutamine AAK-s ei ole välis- tatud isegi siis, kui antud kuriteo täideviijat ähvardab KrK järgi raske karistus.

9. a) «Põhimääruses» ja kehtivas kriminaal- ning kriminaal- protsessi seadusandluses puuduvad täpsemad kriteeriumid, millest lähtudes võiks alaealist lugeda *parandatavaks* AAK poolt kohaldatavate mõjutamisvahendite abil. Selle küsimuse peavad iga konkreetset juhul lahendama kohus, prokurör või uurija, arvestades ennekõike süüdlase ja toimepandud teo ohtlikkust, alaealise isiksust ja §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahendite piisavust antud alaealise parandamiseks.

b) Iga alaealine on üldreeglina *kergeini mõjutatav* ning tema *ühiskonnaohtlikkus on väiksem* ja *selle iseloom teine* kui täisealisel. Eelnevast ei tule aga järeldada, et iga alaealist saab parandada AAK poolt kohaldatavate mõjutamisvahendite abil. Alaealist positiivselt iseloomustavad andmed nagu varasem karistatus, hea õppeedukus, korralik käitumine kodus, koolis või tööl, ühiskondlik aktiivsus jne. räägivad selle kasuks, et tema parandamiseks piisab AAK poolt kohaldatavatest mõjutamisvahenditest. Distiplioneerimatus, ühiselureeglite süstemaatiline rikkumine, sõnakulmatus ja toores käitumine kodus ja koolis, uue kuriteo toimepanemine pärast vabanemist erikasvatusasutusest või alaealiste töökolooniast jne. teevad aga kuriteo toimepannud alaealise parandamise kaheldavaks nende mõjutamisvahendite abil. Küsimuse lahendamiseks, kas selline alaealine on parandatav AAK poolt kohaldatavate mõjutamisvahendite abil, tuleb välja selgitada ka tema perekondlikud olud, vanemate või kasvatajate poolt kasvatuskohustuste täitmise olukord, elukondlik ümbrus, samuti toimepandud kuriteo konkreetsed põhjused ja seda soodustanud asjaolud (vt. ka «Eesti NSV Ülemkohtu Bülletään», 1963, nr. 3, lk. 12—13).

c) Nendel juhtudel, kui selgub, et kuriteo toimepannud alaealise suhtes ei ole küll vajalik kohaldada kriminaalkaristust, kuid tema parandamiseks ja uute kuritegude ärahoidmiseks on siiski vajalik asja arutamine kohtus ja alaealise süüdimõistmine, puudub alus asja uleandmiseks AAK-le ning alaealine vabastatakse karistusest KrK § 10 lg. 3 ja KrPK § 264 alusel.

10. a) Juhul kui alaealine on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, ei ole välistatud tema vabastamine kriminaalvastutusest ja karistusest ka seaduses ettenähtud *muudel alustel* (vt. KrK §-d 50, 51).

b) Vt. ka § 28 komm. 7.

11. a) Kommenteeritavas paragrahvis (p. 4) on näitlikult loetletud need *administratiivsed üleastumised*, mida AAK arutab. Selles loetelus on esikohal alaealiste poolt vanuses kuni 16 aastat toimepandud *pisihuligaansus*, mille all mõeldakse ebatsensuurset sõimu avalikes kohtades, kodanike solvavat tülitamist ja muud sellist tegevust, mis rikub avalikku korda ja kodanike rahu. Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1966. a. 26. juuli seadlusele «Huligaansuse eest vastutuse tugevdamisest» karistatakse pisihuligaansuse eest juhul, kui süüdlane enne üleastumise toimepanemist on saanud 16 aastat vanaks, üldreeglina *administratiivkorras* (vt. NSVL ÜT, 1966, nr. 30, art. 595).

b) Kui pisihuligaansuse paneb toime 14—16 aasta vanune alaealine, võib miilitsaorgani ülem karistada tema vanemaid või neid asendavaid isikuid rahatrahviga 10—30 rublani, kusjuures alla 16-aastase alaealise enda käitumist arutab AAK.

c) 16—18-aastast alaealist karistatakse nagu täisealistki pisihuligaansuse eest üldreeglina administratiivkorras 10—15-ööpäevase arestiga või parandusliku tööga ühest kuni kahe kuuni ühes 20% kinnipidamisega töötasust või rahatrahviga 10—30 rublani. Arvestades aga alaealise isiksust ja toimepandud üleastumise iseloomu, võivad miilitsaorgani ülem või rahvakohtunik tema administratiivvastutusele võtmise asemel saata materjali mõjutamisvahendite kohaldamiseks ka AAK-le. Seda ei ole küll otseselt ette nähtud kommenteeritavas paragrahvis (p. 4), kuid see järeldub 1966. a. 26. juuli seadluse §-st 4.

12. AAK arutab samuti alaealiste poolt kuni 18 aasta vanuses toimepandud pisispekulatsiooni ja muid administratiivüleastumisi (p. 4).

a) *Pisispekulatsiooni* moodustab kaupade või muude esemetega (näit. kino- või muud piletid, kaubatsükid, talongid jne.) spekulatsioonimine väikeses ulatuses. Vastavalt Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1958. a. 21. juuni seadlusele «Vastutusest pisispekulatsiooni eest» kohaldatakse pisispekulatsiooni eest aresti 3—15 ööpäevani või rahatrahvi kuni 50 rublani (vt. ENSV T, 1958, nr. 8, art. 126). Esmakordselt toimepandud pisispekulatsiooni asju võivad arutada ka seltsimehelikud kohtud (vt. «Eesti NSV seltsimehe-

like kohtute põhimääruse» § 5 p. 3). Kui pisispekulatsiooni paneb toime alaealine (sealhulgas ka 16—18 aasta vanune), võib asja arutada AAK isegi siis, kui tegemist on teistkordse või korduva pisispekulatsiooniga. On aga 16—18 aasta vanuse alaealise suhtes pisispekulatsioonile eelnenud aasta kestel samasuguse tegevuse eest kohaldatud ühiskondliku mõjutamise vahend või administratiivkaristus, moodustab tema tegevus kuriteo (KrK § 153), mida võib arutada üksnes kommenteeritava paragrahvi punktis kolm tähendatud juhtudel.

b) *Muudeks administratiivüleastumisteks* loetakse mitmesuguseid õiguserikkumisi (peale pisihuligaansuse ja pisispekulatsiooni), mille eest on NSV Liidu või Eesti NSV kõrgemate riigivõimu- ja -valitsemisorganite aktides, samuti kohalike TSN-ide otsustes ette nähtud administratiivvastutus (vt. § 13 komm. 2 «b»). Selliste õiguserikkumiste ring on võrdlemisi lai ja neid esineb tegelikus elus küllaltki palju. Administratiivkorras võib karistada üksnes isikut, kes üleastumise toimepanemise ajal oli vähemalt 16-aastane. Nende õiguserikkumiste toimepanemist alaealise poolt on aga sageli otstarbekohasem arutada AAK-s kui süüdlast karistada administratiivkorras. Sellepärast võivad organid ja ametiisikud, kellel on õigus määrata 16—18 aasta vanusele alaealisele administratiivkaristust, saata materjalid AAK-le arutamiseks ja vastavate mõjutamisvahendite kohaldamiseks. Kuid AAK võib nimetatud õiguserikkumisi arutada ka siis, kui materjalid ei olegi saabunud tähendatud organeilt või isikuilt (näit. AAK enda algatusel).

c) Muud administratiivüleastumised, mida AAK arutab, on ka alaealiste käitumiseeskirjade rikkumine *avaliku korra ja heakorralal* (need eeskirjad kehtestatakse rajooni või linna TSN-i otsustega); *alaealise poolt joobnud olekus tänavale või muudesse avalikesse kohtadesse ilmumine* (vt. NSVL ÜT, 1966, nr. 30, art. 595); *kalapüügi, jahipidamise ja looduskaitse eeskirjade rikkumine; auto- või jõetranspordi ohutut liiklemist tagavate eeskirjade ja nende transpordiliikide kasutamise eeskirjade rikkumine jne.*

13. a) Samuti võib AAK arutada ka muid ühiskonnavastaseid tegusid, mis ei ole kuriteod ega administratiivüleastumised. «Põhimäärus» ei anna aga nende tegude näidisloetelu, nimetades vaid omaette punktis (p. 6) *alaealise õppimisest või tööst kõrvalehoidumist*, mis sisuliselt on ka ühiskonnavastane tegu.

b) *Ühiskonnavastaste tegude* all tuleb antud juhul mõelda ennekõike kommunistliku moraali ja ühiselureeglitega vastuolus olevat käitumist, mille ühiskonnakahjulikkus selgelt avaldub (näit. alaealise ringihulkumine, ühiskonnakasulikust tegevusest kuritahtlik kõrvalehoidumine, süstemaatiline alkoholi või narkootikumi tarvitamine, amoraalne eluviis jms.). Arvestades aga seda, et kommenteeritav paragrahv ei piiritle täpselt ühiskonnavastaseid tegusid ja õiguserikkumisi, tuleb asuda seisukohale, et AAK võib arutada peale kuritegude ja administratiivüleastumiste ka *muid*

õiguserikkumisi (näit. riigi või ühiskonna vara pisiriisumise asju, tööalaseid üleastumisi jne.).

c) Alaealise *õppimisest kõrvalehoidumiseks*, mida AAK arutab, loetakse koolikohustuse alla kuuluva alaealise mõjuva põhjuseta mitteilmumist õppeaasta algul kooli, koolis käimise katkestamist või sealt sagedast puudumist. Lohakas suhtumine õppetöösse ning õppeülesannete täitmata jätmine ei tähenda õppimisest kõrvalehoidumist, mistõttu neid asju AAK-s ei arutata.

d) *Tööst kõrvalehoidumiseks* tuleb lugeda koolis mitteõppiva alaealise mõjuva põhjuseta mittetöötamist. Ühiskondlikust tööprotsessist osavõtvu alaealise tööluus, tööle hilinemine või töölt lahkumine enne tööpäeva lõppu ei ole tööst kõrvalehoidumine ja neid asju AAK üldreeglina ei aruta.

§ 18. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid võivad käesoleva põhimääruse §-s 17 ettenähtud juhtudel kohaldada alaealiste suhtes järgmisi mõjutamisvahendeid:

- 1) kohustada vabandama kannatanu ees avalikult või muul viisil;
- 2) teha hoiatus;
- 3) teha noomitus või vali noomitus;
- 4) kohustada alaealist, kes on saanud viieteistkümneaastaseks, hüvitama tekitatud materiaalne kahju, kui alaealine saab iseseisvat töötasu ja kui kahjumu summa ei ületa 50 rubla, või kohustada teda oma tööga hüvitama tekitatud materiaalne kahju, kui see ei ületa 50 rubla;
- 5) määrata alaealisele, kes on saanud kuueleistkümneaastaseks ja kes saab iseseisvat töötasu, rahatrahv NSV Liidu ja Eesti NSV kõrgemate riigivõimu- ja riigivalitsemisorganite aktides ning kohalike tööraha saadikute nõukogude ja nende täitevkomiteede otsustes ettenähtud juhtudel ja suuruses;
- 6) anda alaealine vanemate, neid asendavate isikute või ühiskondlike kasvatajate järelevalve alla, samuti töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni nõusolekul viimaste järelevalve alla;
- 7) anda alaealine töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni taotlusel nende käendusele;
- 8) suunata alaealine ravikasvatusasutusse;
- 9) paigutada alaealine, kes on saanud üheteistkümneaastaseks, laste ja noorukite erikasvatusasutusse (erikooli, erikutsekooli), kui ta pani toime ühiskonnaohtlikke tegusid või rikkus kuritahtlikult ja süstemaatiliselt ühiskondliku käitumise reegleid (hoidus kõrvale õppimisest, pani toime pisihuligaansusi, pisivarvusi, pisispekulatsioone, tarvitas alkoholi või narkootilisi aineid, viibis avalikus kohas joobnud olekus või jooksis ära kodust, internaatkoolist või lastekodust, hulkus ringi, käitus ebamoraalselt, mis põhjustas õppimisest või tööst kõrvalehoidumise jne.). Nimetatud mõjutamisvahendit võib alaealiste asjade komisjon kohaldada ka tingimisi üheaastase katseajaga.

1. Kommenteeritavas paragrahvis on *ammendavalt loetletud* mõjutamisvahendid, mida AAK võib kohaldada alaealiste suhtes §-s 17 ettenähtud tegude eest. See loetelu algab kergeima ja lõpeb

raskeimaga, kusjuures konkreetset juhul on lubatud kohaldada vaid üht neist mõjutamisvahendeist. Ka siis, kui alaealine on toime pannud mitu õiguserikkumist või ühiskonnavastast tegu, võib tema suhtes samaaegselt kohaldada vaid üht nimetatud mõjutamisvahenditest. Kuna mõjutamisvahendid on kommenteeritavas paragrahvis loetletud ammendavalt, siis ei ole lubatud §-s 17 ettenähtud tegude eest kohaldada alaealise suhtes selliseid mõjutamisvahendeid (näit. suunata alaealist lastekodusse või internaatkooli), mis selles loetelus puuduvad. Küll on aga võimalik, et neil juhtudel, mil alaealine on toime pannud §-s 17 ettenähtud tegusid ning samaaegselt esinevad ka asjaolud, mis on tähendatud §-s 19 lg. 4 (vanemate või neid asendavate isikute pikaajaline eemalolek, haigus, süüdimõistmine nende poolt toimepandud kuriteo eest jne.), suunatakse ta lastekodusse või internaatkooli ning samaaegselt kohaldatakse tema suhtes ka mingi kommenteeritavas paragrahvis ettenähtud mõjutamisvahend. Arvestades aga nende mõjutamisvahendite iseloomu, võib lastekodusse või internaatkooli suunamisega tegelikult ühendada vaid järgmisi mõjutamisvahendeid: kohustust vabandada kannatanu ees avalikult või muul viisil, hoiatust, noomitust või valju noomitust (vt. ka § 19 komm. 9 «a»).

2. Kommenteeritavas paragrahvis loetletud mõjutamisvahendid ei ole *kriminaalkaristused* ega too kaasa ka viimase kohaldamisega seotud järeldusi (näit. karistatust). Samuti ei saa kommenteeritavas paragrahvis loetletud mõjutamisvahendite kohaldamist AAK poolt võrrutada alaealise karistamisega administratiiv- või distsiplinaarkorras. Ka ei ole kommenteeritavas paragrahvis loetletud mõjutamisvahendid ühiskondliku mõjutamise vahendid, kuna AAK ei ole ühiskondlik organisatsioon ega ühiskondliku isetegevuse organ (vt. ka § 3 kommentaare). Eelnevast järeldub, et neil juhtudel, mil kriminaalseaduse järgi kuriteokoosseisu olemasolu sõltub isiku eelnevast karistamisest administratiiv- või distsiplinaarkorras või tema suhtes ühiskondliku mõjutamise vahendi kohaldamisest (näit. KrK §-d 135 lg. 1, 206 lg. 1 jt.), kuriteokoosseis puudub, kui antud isiku suhtes on mõjutamisvahendeid varem kohaldanud üksnes AAK.

3. Kuigi kommenteeritavas paragrahvis loetletud kõik mõjutamisvahendid taotlevad kasvatuslikke eesmäärke, eristab «Põhimäärus» nende seas siiski *kasvatusliku mõjutamise vahendeid kitsamas mõttes*, arvates viimaste hulka hoiatuse, noomituse, valju noomituse ja andmise vanemate, neid asendavate isikute, ühiskondlike kasvatajate, töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni järelevalve alla. Sellisel vaheteol on tähtsus § 21 kohaldamisel. Nimelt võib AAK juhul, kui tähendatud kasvatusliku mõjutamise vahendi kohaldamine osutus tagajärjetuks, selle asendada mingi rangema vahendiga. Tuleb tunnistada vajalikuks, et kitsamas mõttes kasvatusliku mõjutamise vahendite kohaldamisel teeb AAK

alaealisele teatavaks nimetatud võimaluse: kohaldada rangemat mõjutamisvahendit (vt. § 21 komm. 4).

4. a) *Kohustus vabandada kannatanu ees* avalikult või muul viisil ei täida oma otstarvet, kui alaealine ei saa aru oma eksimusest, ei tunnista end süüdi ega kahetse puhtsüdamlikult oma tegu. Ka on vajalik enne selle mõjutamisvahendi kohaldamist välja selgitada, kas alaealine on nõus vabandama. Vastasel korral jääks see mõjutamisvahend täide viimata, sest ei ole võimalik sundida kedagi vabandama.

b) *Kannatanu* all mõeldakse kodanikku, kellele alaealine on tekitanud moraalset, füüsilist või varalist (materiaalset) kahju. Siiski ei ole vaadeldava mõjutamisvahendi kohaldamine otstarbekohane juhul, kui kodanikule on tekitatud materiaalselt kahju ning on võimalik kohustada alaealist hüvitama seda kahju (p. 4). Asutused, ettevõtted ja organisatsioonid ei ole kommenteeritava paragrahvi mõttes kannatanud. Küll aga võivad nad hageda neile tekitatud materiaalselt kahju tsiviilkohtupidamise korras. Ka on võimalik kohustada alaealist, kes on saanud 15-aastaseks, hüvitama tekitatud kahju, kui see ei ületa 50 rubla (p. 4). Igal juhul ei võta aga kohustus vabandada kannatanu ees kodanikult õigust hageda tsiviilkohtupidamise korras talle tekitatud materiaalselt kahju.

c) *Avalik vabandamine* kannatanu ees võib seisneda vabandamises kollektiivi koosolekul, seinalehes, AAK istungil jne., muul viisil vabandamine aga sellekohase kirja saatmises kannatanule jne.

5. *Hoiatuse* all mõeldakse alaealise tähelepanu juhtimist uue õiguserikkumise või ühiskonnavastase teo toimepanemise tagajärgedele. Ühtlasi selgitatakse alaealisele väära käitumise lubamatust ning antakse talle nõu, kuidas toimida edaspidi (näit. asuda tööle või õppima, lõpetada suhtlemine halbade sõpradega, hoiduda alkoholi tarvitamisest jne.). Loomulikult peavad need nõuanded olema konkreetsed ega tohi kujuneda üldsõnaliseks moraali lugemiseks.

6. *Noomituse ja vali noomituse* on mõnes suhtes sarnased hoiatusega. Nad erinevad viimasest aga selle poolest, et väljendavad palju teravamalt hukkamõistu alaealisele tema teo eest. Noomituse või valju noomituse avaldamisel tuleb alaealisele selgeks teha, et ta on toime pannud suhteliselt raske teo. Ühtlasi on vajalik juhtida tema tähelepanu ka sellele, et uue õiguserikkumise või ühiskonnavastase teo toimepanemise korral kohaldatakse tema suhtes üldreeglina veelgi rangemaid vahendeid. Noomituse või valju noomituse võib avaldada kas AAK istungil või AAK otsusel selles kollektiivis või organisatsioonis (koosolekul, seinalehes jne.), millesse alaealine kuulub. Selleks saadetakse AAK otsuse ärakiri vastavale kollektiivile või organisatsioonile, kuid loomulikult tuleb AAK otsus ka AAK istungil ette lugeda.

7. a) Alaealist võib kohustada hüvitama tekitatud materiaalselt

kahju, kui üheaegselt esinevad kolm järgmist tingimust: 1) alaealine on saanud 15 aastat vanaks; 2) ta saab iseseisvat töötasu (pension, stipendium ja alimendid ei tule arvesse); 3) kahjusumma ei ületa 50 rubla. Kahju võib hüvitada kas rahas või natuuras (näit. varastatud või rikutud asja asemele võrdväärtsliku asja muretsemine).

b) *Oma tööga hüvitama tekitatud kahju* võib alaealist kohustada siis, kui ta on saanud 15 aastat vanaks ning kahjusumma ei ületa 50 rubla. Sealjuures ei ole oluline, kas alaealine saab iseseisvat töötasu või kas tal on muid sissetulekuid. Kuna selle kohustuse täitmine eeldab, et alaealine oma tööga ise hüvitab vabatahtlikult kahju (näit. parandab lõhutud aia jne.), siis enne selle kohustuse panemist alaealisele tuleb välja selgitada, kas ta on nõus kahju hüvitama oma tööga, kuna puudub võimalus alaealist selleks sundida. Nimetatud kohustuse täitmata jätmise korral selle asendamine rahalise sissenõudmisega ei ole põhjendatud. Kui kahjusumma ületab 50 rubla, ei ole vaadeldav mõjutamisvahend kohaldatav.

8. *Rahatrahvi* võib määrata alaealisele, kes on vähemalt 16 aastat vana ning kes saab iseseisvat töötasu (ka siin ei tule pension, stipendium ja alimendid arvesse). Seejuures ei saa AAK määrata rahatrahvi suvaliselt alaealise ükskõik millise õiguserikkumise või ühiskonnavastase teo eest. Rahatrahvi määramine on lubatud vaid selliste administratiivüleastumiste eest, mille eest kehtivates normatiivaktides on rahatrahv ette nähtud. Seejuures võib AAK määrata rahatrahvi üksnes nendes aktides kindlaksmääratud suuruses (üldreeglina mitte üle 10 rubla). Alaealise rahatrahvi määramisel peab AAK oma otsuses täpselt ära näitama, millise administratiivüleastumise on alaealine toime pannud ning millise normatiivakti alusel rahatrahv määratakse. Rahatrahvi ei või määrata hiljem kui üks kuu, arvates õiguserikkumise toimepanemisest. Otsus rahatrahvi määramise kohta, mis pole selle tegemise päevast arvates kolme kuu jooksul täide viidud, ei kuulu täitmisele.

9. a) Alaealise *andmine vanemate või neid asendavate isikute järelevalve alla* on otstarbekohane vaid siis, kui AAK on veendunud, et vanemad või neid asendavad isikud soovivad ja on suutelised alaealise järele valvama. Asjaolust, et vanemad või neid asendavad isikud ei ole varem alaealise järele küllalt valvanud, ei saa igakord järeldada, et nad ei taha seda ka edaspidi teha ega ole suutelised seda efektiivselt tegema. Alaealise poolt õiguserikkumise või muu ühiskonnavastase teo toimepanemine võib alaealise vanemate või neid asendavate isikute tähelepanu teritada vajadusele suhtuda oma kohustustesse tõsisemalt ja vastutustundlikumalt ning näidata neile, milliseid vigu nad on lapse kasvatamisel seni teinud, ühtlasi aga veenda neid tarvitusele võtma mõjuvaid vahendeid alaealise suhtes. Juhul kui AAK-l puuduvad küllaldased objek-

tiivsed andmed vaadeldava mõjutamisvahendi otstarbekuse kohta, tuleb selle kohaldamisest hoiduda. Vanemate all tuleb mõelda isikuid, kes on sünnikannete raamatus lapse vanematena näidatud («NSV Liidu ja liiduvabariikide abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste» § 17), vanemaid asendavate isikute all mõeldakse aga mitte ainult neid isikuid, kes on juriidiliselt kohustatud hoolitsema alaealise kasvatamise, õpetamise ja ühiskonnale kasulikuks tegevuseks ettevalmistamise eest (võõrasisa, võõrasema, APEK-i §-s 42³ tähendatud isikud, hooldajad, eestkostjad jt.), vaid ka kõiki teisi isikuid, kes faktiliselt asendavad alaealise vanemaid (õed-vennad, tädi või onu jne.). Kuigi «Põhimääruses» ei ole öeldud, et vaadeldavat kohustust võib vastavale isikule panna vaid tema nõusolekul, peab AAK eelnevalt siiski välja selgitama, kas isik on selle kohustuse täitmisega nõus. Nõusoleku puudumisel tuleb kõnesoleva mõjutamisvahendi kohaldamisest hoiduda, kuna see ei annaks soovitud tulemusi.

b) *Ühiskondlike kasvatajate* kohta vt. «Alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimäärus» ja kommentaarid selle juurde, eriti V, komm. 1—4.

c) *Ühiskondliku organisatsiooni* all tuleb mõelda komsomoli-, spordi- vms. organisatsiooni, *töötajate kollektiivi* all aga töökoha kollektiivi tervikuna, osakonda, tsehhi, brigaadi, samuti ka õppeasutust tervikuna, õppekursust, klassi jne. Seejuures tuleb silmas pida, et õppeasutuse kollektiivi kuulub ka õppeasutuse administratsioon, õppekursuse hooldaja või klassijuhataja. Ühiskondliku organisatsiooni või töötajate kollektiivi järelevalve alla võib alaealist anda vaid nende nõusolekul. Organisatsiooni nõusoleku võib avaldada nii organisatsiooni üldkoosolek kui ka juhatus või komitee, töötajate kollektiivi nõusoleku aga üksnes kollektiivi üldkoosolek.

d) AAK ei tohi piirduda alaealise järelevalve alla andmise kohta sellekohase otsuse vastuvõtmisega, vaid AAK liikmed või aktiiv peavad *kontrollima*, kuidas järelevalvet teostatakse, ning andma näpunäiteid ja nõu järelevalve tõhustamiseks ja selle käigus ilmnevate ebakohtade likvideerimiseks.

10. a) *Ühiskondlik käendus* on kriminaalõigusliku institutudina ette nähtud KrK §-s 50. Vastavalt nimetatud paragrahvile võib ühiskondlikule käendusele anda isiku, kes on toime pannud kuriteo, mille ühiskonnaohtlikkus ei ole suur, ja kes puhtsüdamlikult kahetseb. Ühiskondlikule käendusele ei või KrK § 50 sätete kohaselt anda isikut, kes on teistkordselt tahtlikult toime pannud kuriteo, kui ta varem toimepandud kuriteo eest on süüdi mõistetud ja seejuures karistus ei ole kustunud või kustutatud, samuti isikut, kelle käendusele andmise kohta esitatakse küll taotlus, kuid kes ei pea ennast süüdlaseks või nõuab asja edasist uurimist või selle arutamist kohtus. Kriminaalõigusliku institutudina on käendus kriminaalvastutusest vabastamise üks liike. Ühiskondlikule

käendusele andmist AAK poolt ei tule aga ära segada ühiskondlikule käendusele andmise kui kriminaalõigusliku instituudiga. Alaealise ühiskondlikule käendusele andmise korral AAK poolt on tema kriminaalvastutusest vabastamine toimunud mitte ühiskondlikule käendusele andmise momendist, vaid juba varem, ja nimelt materjalide üleandmisega AAK-le. See vabastamine kriminaalvastutusest ei ole seotud mingite tingimustega. Järelikult ei ole AAK poolt ühiskondlikule käendusele andmise korral (erinevalt KrK §-st 50 lg. 5) võimalik kriminaalasja uuendamine ja isiku uuesti kriminaalvastutusele võtmine. Pealegi võib AAK anda ühiskondlikule käendusele ka alaealise, kes ei ole kuritegu üldse toime pannud, vaid on süüdi muudes õiguserikkumistes või muudes ühiskonnastavastates tegudes.

b) Siiski tuleb neil juhtudel, mil «Põhimäärus» ei lahenda otsest kõiki küsimusi, mis on seoses AAK poolt alaealiste andmisega ühiskondlikule käendusele, silmas pidada neid üldisi printsiipe, mis on fikseeritud KrK-s. See on eelkõige kehtiv ühiskondliku käenduse *tähtaja* kohta. Peab asuma seisukohale, et AAK võib ühiskondliku käenduse määrata tähtajaga üks kuni kaks aastat, mitte aga kauemaks kui isiku täisealiseks (18-aastaseks) saamiseni. Kui ühiskondlik käendus nende tähtaegade jooksul ei kulge edukalt, seda enam aga juhul, kui ühiskondlikust käendusest enne nende tähtaegade saabumist loobutakse, ei saa AAK küll teha otsust anda alaealine kohtu alla, kuid tal on õigus anda alaealine mõne teise organisatsiooni või kollektiivi käendusele. «Põhimäärusest» ei järeldu, et AAK-l oleks õigust ühiskondliku käenduse vähesel efektiivsuse korral asendada see rangema mõjutamisvahendiga.

c) Alaealise andmine AAK poolt ühiskondlikule käendusele *erineb järelevalve seadmisest* tema käitumise üle. Kui järelevalve seadmiseks on üldreeglina nõutav vastava isiku või organi nõusolek, siis ühiskondlik käendus eeldab töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni sellekohast taotlust. Nõusoleku alaealise üle valvamiseks võib anda ka isik või organ, kes alaealist varem ei tundnud. Ühiskondliku käenduse kehtestamine eeldab aga üldreeglina, et alaealine kuuluks vastavasse kollektiivi või organisatsiooni. Viimased võtavad sellega endale vastutuse alaealise käitumise eest.

d) Praktiliselt seisneb AAK poolt määratud ühiskondlik käendus selles, et alaealisele määratakse individuaalne *šeff*. Viimane peab olema kontaktis AAK-ga. Oleks aga väär, kui šeff piirdub ainult järelevalvega ja hoidub aktiivsest tööst alaealisega. Eelkõige aga vastutab alaealine oma käitumise eest kollektiivi ees. Vt. ka III, komm. 2.

11. Alaealiste *ravikasvatusasutustesse* suunatakse §-s 17 lähendatud alaealised, kes peale erilise pedagoogilise mõjutamise vajavad ka ravi (vt. ka III, komm. 2). Peamiselt suunatakse sinna

vaimselt vähearenenud, debiilsed või psüühiliste häirete all kannatavad alaealised, kes oma seisundi tõttu on toime pannud §-s 17 tähendatud tegusid. Ravikasvatusasutustes viibimise tähtaega AAK kindlaks ei määra (vt. ka § 24 komm. 2).

12. a) Alaealiste *erikasvatusasutuste* hulka kuuluvad: 1) Eesti NSV Haridusministeeriumi erikoolid ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee erikutsekoolid, mis on organiseeritud eraldi poeg- ja tütarlastele. 2) Erikoolidesse suunamisel tuleb silmas pidada, et osa nendest on eesti ja osa vene õppekeelega. Erikoolidesse suunatakse 11—14 aasta vanuseid, erikutsekoolidesse aga 14—18 aasta vanuseid alaealisi.

b) Alaealise paigutamine erikasvatusasutusse ei ole lubatud kõigi §-s 17 tähendatud tegude eest. Kuna antud juhul on tegemist kõige rangema AAK poolt kohaldatava mõjutamisvahendiga, siis on põhjendamatu alaealise paigutamine erikasvatusasutusse ühiskondliku käitumise reeglite juhusliku ning ebaolulise rikkumise korral. Vaadeldav mõjutamisvahend on kohaldatav üksnes siis, kui alaealine on toime pannud *ühiskonnaohtliku teo* (vt. § 17 komm. 3—6) või on *kuritahtlikult ja süstemaatiliselt rikkunud ühiskondliku käitumise reegleid* (vt. ka III, komm. 2 ja 3). Ühiskondliku käitumise reeglite rikkumise juhtumid on kommenteeritavas paragrahvis (p. 9) näitlikult loetletud. Nende reeglite kuritahtliku rikkumise all mõeldakse nende sellist olulist rikkumist, mis on tahtlik (alaealine sai aru oma teo ühiskonnavastasest iseloomust, nägi ette selle tagajärgi ning soovis või mõõnis neid), süstemaatilise rikkumise all aga selliseid rikkumisi, mis on toime pandud enam kui kolm korda, kusjuures alaealise teod ei ole oma laadilt oluliselt erinevad ning üksteisest pikema ajavahemikuga lahutatud. Sealjuures peavad mõlemad tunnused — kuritahtlikkus ja süstemaatilisus ühiskondliku käitumise reeglite rikkumisel esinema koos. Erikasvatusasutuses viibimise tähtaega AAK kindlaks ei määra (vt. ka § 24 komm. 1).

c) Alaealist võib paigutada erikasvatusasutusse ka *tingimisi* üheaastase katseajaga. «Põhimäärus» ei ütle, milliseid tingimusi alaealisele katseajal esitatakse. Seega võib AAK oma otsuses ise kindlaks määrata, millistele nõudmistele peab alaealise käitumine katseajal vastama. Nende nõudmiste täitmata jätmisel otsustab AAK, kas alaealine kuulub paigutamisele erikasvatusasutusse või mitte. Ei ole aga AAK oma otsuses neid nõudmisi fikseerinud, siis peab ta igal konkreetsel juhul, kui alaealine paneb katseajal toime mingi §-s 17 ettenähtud teo, otsustama, kas selline alaealine kuulub paigutamisele erikasvatusasutusse või tuleb tema suhtes piirduda mingi kommenteeritavas paragrahvis ettenähtud kergema mõjutamisvahendiga. Igal juhul oleks aga väär asuda seisukohale, et ainult ühiskonnaohtliku teo toimepanemine või ühiskondliku käitu-

mise reeglite kuritahtlik ja süstemaatiline rikkumine katseajal saab olla erikasvatusasutusse paigutamise aluseks või et §-s 17 ettenähtud iga teo toimepanemine katseajal toob tingimata kaasa alaealise paigutamise erikasvatusasutusse.

d) «Põhimäärus» näeb ette võimaluse paigutada alaealine erikasvatusasutusse tingimisi üheaastase katseajaga. AAK-l ei ole õigust seda katseaega lühendada ega määrata katseaega tähtajaga üle ühe aasta.

13. Kommenteeritavas paragrahvis loetletud mõjutamisvahendeid saab kohaldada üksnes isikute suhtes, kes AAK otsuse tegemise ajal olid *alla 18 aasta vanad*. Sellest järeldub, et need mõjutamisvahendid ei ole kohaldatavad, kui isik oli küll alaealine §-s 17 ettenähtud tegude toimepanemise ajal, kuid AAK-s asja arutamise ajaks oli saanud täisealiseks. Eelnev on kehtiv ka isikute suhtes, kes tingimisi olid paigutatud erikasvatusasutusse. Kui isik saab katseajal 18 aastat vanaks, siis katseaeg tühistub ja tema paigutamine erikasvatusasutusse pole siitpeale enam võimalik, vaata-mata sellele, missuguse teo ta toime pani.

14. Kommenteeritavas paragrahvis ettenähtud mõjutamisvahendeid võib AAK kohaldada üksnes siis, kui ta tuvastab, et alaealine on toime pannud mingi §-s 17 loetletud teo. Kuid AAK ei ole neil juhtudel siiski kohustatud tingimata kohaldama nimetatud mõjutamisvahendeid. Ta võib piirduda mõjutamisvahendite kohaldamisega *vanemate või neid asendavate isikute suhtes* või siis alaealise *suunamisega lastekodusse või internaatkooli*.

§ 19. Rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid võivad kohaldada vanemate või neid asendavate isikute suhtes, kes vääralt suhtuvad lastesse või kuritahtlikult ei täida oma kohustusi laste kasvatamisel, samuti seoses õiguse-rikkumisega alaealise poolt, järgmisi mõjutamisvahendeid:

- 1) avaldada ühiskondlik laitus;
- 2) kohustada hüvitama alaealise poolt tekitatud kahju, kui kahjusumma ei ületa 50 rubla;
- 3) määrata rahatrahvi kuni 30 rubla.

Alaealiste asjade komisjonid võivad vanemate või neid asendavate isikute kohta materjalid üle anda seltsimehelikule kohtule. Komisjonidel on õigus esitada rajooni (linna) rahvakohtule taotlus lastevanematelt vanemlike õiguste äravõtmiseks, kui tehakse kindlaks nende õiguste kuritarvitamine või kuritahtlik kõrvalehoidmine lastekasvatamise kohustustest.

Alaealise suunamine erikasvatusasutustesse ja ravikasvatusasutustesse võib toimuda alaealiste asjade komisjoni otsusega vanemate või neid asendavate isikute nõusolekuta. Alaealiste suunamisel erikasvatusasutustesse määravad alaealiste asjade komisjonid, arvestades lastevanemate materiaalsel olukorda, samaaegselt suunamisega lastevanematelt seaduses ettenähtud korras sissenõutava summa suuruse laste ülalpidamisega seotud kulude täielikuks või osaliseks hüvitamiseks või vabastavad lastevanemad laste ülalpidamise kulude hüvitamisest.

Erikasvatusasutustesse ja ravikasvatusasutustesse suunamise asjad vaadatakse läbi prokuröri kohustuslikul osavõtul.

Alaealisi võidakse lastekodusse või internaatkooli suunata vanemate või neid asendavate isikute olemasolu korral viimaste nõusolekuta ainult erandjuhtudel (pikaajaline eemalolek, haigus, süüdimõistmine nende poolt toimepandud kuriteo eest jne.). Ühtlasi võtab komisjon vastu otsuse vanematelt seaduses ettenähtud korras laste ülalpidamisega seotud kulude hüvitamiseks summade sissenõudmise kohta. Erandjuhtudel võidakse alaealiste asjade komisjoni taotlusel lastevanemad kas osaliselt või täielikult vabastada laste ülalpidamise kulu-dest seaduses ettenähtud korras.

1. Sellest, et kommenteeritav paragrahv on paigutatud «Põhimääruse» kolmandasse peatükki, mis määrab kindlaks AAK-s arutatavad asjad, järeldub, et käesolevas paragrahvis ettenähtud mõjutamisvahendeid võib kohaldada alaealise vanemate või neid asendavate isikute suhtes üksnes *seoses §-s 17 loetletud asjade arutamisega*. Muudel juhtudel AAK poolt mitmesuguste vahendite kohaldamine on reguleeritud «Põhimääruse» teises peatükis. Seega ei ole kommenteeritavas paragrahvis loetletud mõjutamisvahendid kohaldatavad sellise alaealise vanemate või neid asendavate isikute suhtes, kelle asja AAK ei aruta. Küll aga ei ole nende mõjutamisvahendite kohaldamine sõltuv sellest, kas AAK ka alaealise enda suhtes mingeid mõjutamisvahendeid kohaldab.

2. Alaealise asja arutamisel võib AAK tema vanemate või neid asendavate isikute suhtes: 1) kohaldada kommenteeritava paragrahvi lõikes üks loetletud mõjutamisvahendeid; 2) anda materjalid üle seltsimehelikule kohtule (vt. allpool, komm. 6); 3) teha vastavatele riigiorganitele või ühiskondlikele organisatsioonidele ettepanek mõjutamisvahendite kohaldamiseks (§ 20); 4) esitada taotlus rahvakohtule vanemlike õiguste äravõtmiseks (vt. allpool, komm. 7); 5) teha vastavatele organitele ettepanek isiku kriminaalvastutusele võtmiseks (vt. allpool, komm. 4 «c» ja § 20). Et õigesti lahendada küsimus, kuidas talitada alaealise vanemate või neid asendavate isikutega, peab AAK konkreetse asja arutamisel erilist tähelepanu pöörama alaealise kodustele oludele ning kasvatustingimustele ja välja selgitama, kas ja missugusel määral on need mõjutanud alaealise poolt §-s 17 loetletud tegude toimepanemist. Ühtlasi on vajalik, et AAK saaks tõetruu pildi vanemate või neid asendavate isikute kogu suhtumisest alaealisse. Seejuures peab AAK lähenema nendele isikutele *diferentseeritult*. Oleks väärt arvata, et alaealise vanemad või neid asendavad isikud on alati süüdi §-s 17 loetletud tegude toimepanemises alaealise poolt. See pärast ei ole kaugeltki igakord põhjendatud mõjutamisvahendite kohaldamine alaealise vanemate või neid asendavate isikute suhtes konkreetse asja arutamisel AAK-s.

3. a) Kommenteeritava paragrahvi lõikes üks loetletud mõjutamisvahendid alaealise vanemate või neid asendavate isikute

(vt. § 18 komm. 9 «a») suhtes on kohaldatavad, kui nad kas 1) väärtalt suhtuvad lastesse või 2) kuritahtlikult ei täida oma kohustusi laste kasvatamisel või kui 3) nende käitumine on muul viisil seoses õiguserikkumisega alaealise poolt. Praktilist tähtsust viimasel asjaolul siiski ei ole, kuna peale väära suhtumise lastesse (vt. allpool, komm. 4 «b») ja laste kasvatamisel oma kohustuste kuritahtliku mittetäitmise (vt. allpool, komm. 4 «a») ei saa vanemate või neid asendavate isikute käitumisel olla alaealise poolt toimepandud õiguserikkumisega mingit muud sellist seost, mis võiks olla kommenteeritava paragrahvi lõikes üks loetletud mõjutamisvahendite kohaldamise aluseks.

b) Võrreldes kommenteeritava paragrahvi lõikes üks loetletud mõjutamisvahendite kohaldamise aluseid vanemlike õiguste äravõtmise alustega (vt. allpool, komm. 7), ilmneb, et mõlemad ei kattu. Sellepärast on nimetatud mõjutamisvahendite kohaldamine võimalik *ka üheaegselt vanemlike õiguste äravõtmisega*. Seda järeldust kinnitab ka mõlema eesmärkide erinevus.

4. a) *Laste kasvatamisel oma kohustuste kuritahtliku mittetäitmise* all tuleb iseenesest mõelda tegevusetust, mis ei hõlma laste suhtes olevate õiguste kuritarvitamise juhtumeid. Kuid «Põhimääruse» sõnastus on antud juhul ebatäpne ning grammatiline tõlgendus ei ole piisav kommenteeritava paragrahvi lõike üks mõtte avamisel. On ilmne, et juhul, kui tegevusetuse — laste kasvatamisel oma kohustuste kuritahtliku mittetäitmisega võib kaasnedu mõjutamisvahendite kohaldamine vanemate või neid asendavate isikute suhtes, siis on seda enam põhjust neid vahendeid kohaldada tegevuse — õiguste kuritarvitamise korral. Eelnevast aga järeldub, et laste kasvatamisel oma kohustuste kuritahtliku mittetäitmise all tuleb kommenteeritavas paragrahvis mõelda nii tegevusetust kui ka tegevust, s. t. laste suhtes oma kohustuste *igasugust kuritahtlikku rikkumist*. Rikkumine on kuritahtlik siis, kui isik tegutseb tahtlikult ja rikkumine ise kestab pikemat aega või pannakse toime enam kui üks kord või on oma iseloomult jäme. Kuritahtlikkust võivad iseloomustada aga ka muud asjaolud. Kas laste kasvatamisel oma kohustuste rikkumist lugeda kuritahtlikuks või mitte, seda otsustab AAK igal konkreetsel juhul. Laste kasvatamisel võivad oma kohustusi rikkuda nii lapse vanemad kui ka muud isikud, kellel lasuvad juriidilised kohustused laste kasvatamise alal ning kellel on teatavad õigused laste suhtes (näit. eestkostjad või hooldajad; isikud, kes võtsid endi juurde lapsi alalisele kasvatamisele ühes ülalpidamise andmisega jt.). Laste kasvatamisel oma kohustuste kuritahtlik rikkumine saab olla kommenteeritava paragrahvi lõikes üks loetletud mõjutamisvahendite kohaldamise aluseks üksnes siis, kui see rikkumine on seoses alaealise käitumisega, mida arutab AAK.

b) *Väära suhtumise* all lastesse (vt. ka § 20 komm. 2 «a») tuleb mõelda igasugust suhtumist, mis on vastuolus õigusnormide,

moraalinormide või pedagoogiliste nõuetega (näit. halvustava suhtumise juurutamine õpetajatesse, alaealiste ühiskondlike huvide mahasurumine, vaenuliku hoiaku sisendamine rahvaste sõprusesse jne.). Ka selline suhtumine on iseenesest laste kasvatamisel oma kohustuste rikkumine. Kuid lastesse väära suhtumise korral ei tarvitse laste kasvatamisel oma kohustuste rikkumine olla kuritahtlik. Seejuures peab väära suhtumine lastesse olema samuti seoses kas alaealise poolt toimepandud õiguserikkumise või muu teoga, mis on ette nähtud §-s 17 (näit. alaealise kõrvalehoidumisega õppimisest või tööst). Seda asjaolu, et väära suhtumise korral lapsesse kuritahtlikkus puudub, arvestab AAK mõjutamisvahendi valikul. Vääralt suhtuda lastesse võivad nii lapse vanemad kui ka neid asendavad isikud, sealhulgas isikud, kes vanemaid faktiliselt asendavad (vt. § 18 komm. 9 «a»).

c) Vanemate või neid asendavate isikute *kuritegelik käitumine* ei saa olla nende suhtes kommenteeritava paragrahvi lõikes üks loetletud mõjutamisvahendite kohaldamise aluseks. Nimetatud isikute kuritegelik käitumine (näit. KrK §-s 114 ettenähtud piinamine, §-s 125 ettenähtud abita jätmine jne.) toob üldreeglina kaasa kriminaalvastutuse. AAK-l ei ole õigust süüdlast sellest vabastada ning kriminaalkaristust asendada kommenteeritavas paragrahvis loetletud mõjutamisvahenditega. Kui ilmneb vanemate või neid asendavate isikute kuritegelik käitumine, peab AAK sellest teatama vastavatele organitele. Viimastest sõltub, kas võtta süüdlane kriminaalvastutusele või vabastada ta sellest seoses ühiskondliku mõjutamise vahendite kohaldamisega või muudel alustel.

5. a) *Ühiskondlik laitus* seisneb AAK poolt väljendatud hukkamõistus, mis vajalikel juhtudel tehakse üldsusele teatavaks kas ajakirjanduse, ühiskondlike organisatsioonide või töötajate kollektiivide kaudu või muul viisil. Ühiskondlik laitus on kommenteeritavas paragrahvis ettenähtud mõjutamisvahenditest kergeim. See on vanemate või neid asendavate isikute suhtes ainsaks kohaldatavaks mõjutamisvahendiks, kui nende väära suhtumine alaealisse väljendus üksnes moraalinormide või pedagoogiliste nõuete rikkumises ja alaealise poolt ei tekitatud materiaalet kahju. Viimasel juhul on võimalik vanemaid või neid asendavaid isikuid ka kohustada hüvitama alaealise poolt tekitatud kahju, kui kahjusumma ei ületa 50 rubla. Igal juhul ei ole väära suhtumise eest lapsesse, mis avaldus üksnes moraalinormide või pedagoogiliste nõuete rikkumises, kohaldatav rahatrahv. Küll aga tuleb silmas pidada, et paljudel sellistel juhtudel võib piirduda vestluse ja väära käitumise äranäitamisega.

b) *Kohustuse kohta hüvitada tekitatud kahju* vt. ka § 18 komm. 7 «a». Vanemaid või neid asendavaid isikuid võib kohustada hüvitama alaealise poolt tekitatud kahju, kui alaealine, kes kahju tekitas, ei olnud veel 15 aastat vana. Oli aga alaealine juba 15 aastat vana, siis saab vanemaid või neid asendavaid isikuid

kohustada hüvitama alaealise poolt tekitatud kahju üksnes TsK §-s 455 tähendatud juhtudel. Vastavalt TsK §-le 455 vastutavad vanemad või neid asendavad isikud 15—18 aasta vanuste alaealiste poolt tekitatud kahju eest siis, kui alaealisel endal ei ole selle hüvitamiseks küllaldast vara või töötasu (nn. subsidiaarne vastutus). Vanemate või neid asendavate isikute varaline vastutus alaealise poolt tekitatud materiaalse kahju eest on süüline vastutus. Kui vanemad või neid asendavad isikud tõendavad, et kahju tekkis mitte nende süü läbi, ei ole käesolev mõjutamisvahend nende suhtes kohaldatav (TsK §-d 454 lg. 1, ja 455 lg. 2). See mõjutamisvahend ei ole kohaldatav ka siis, kui kahjusumma ületab 50 rubla (vt. ka § 22 komm. 2). Kõnesoleva mõjutamisvahendi kohaldamisel tuleb vanemaid asendavate isikute all kooskõlas TsK sätetega mõelda üksnes lapsendajaid, eestkostjaid ja hooldajaid.

c) Kommenteeritava paragrahvi lõikes üks tähendatud *rahatrahvi* võib alaealise vanematele või neid asendavatele isikutele määrata ainult nende õigusvastase käitumise korral. Juriidilised kohustused laste kasvatamisel määratakse kindlaks perekonnaseadusandluses («NSV Liidu ja liiduvabariikide abielu- ja perekonna seadusandluse alustes» ja tulevases «Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksis»). Nende kõrval on aga ka selliseid kohustusi laste kasvatamisel, mis tulenevad üksnes moraalinormidest või pedagoogilistest nõuetest (vt. ka eespool, komm. 4 «b»). Üksnes moraalinormide või pedagoogiliste nõuete rikkumise eest ei saa vanematele või neid asendavatele isikutele rahatrahvi määrata. See oleks vastuolus moraalinormide ja pedagoogiliste nõuete olemusega. Rahatrahv ei tohi ühelgi juhul ületada 30 rubla. Rahatrahvi alamäärat kommenteeritav paragrahv ei kehtesta.

d) Alaealise vanemate või neid asendavate isikute suhtes kommenteeritavas paragrahvis (lg. 1) ettenähtud mõjutamisvahendeid (vt. eespool, p-d «a», «b» ja «c») ei saa üheaegselt kohaldada. Kui vanemaid või neid asendavaid isikuid kohustatakse hüvitama alaealise poolt tekitatud kahju, siis on konkreetse asjas ühiskondliku laituse avaldamine või rahatrahvi määramine välistatud.

6. Alaealise vanemate või neid asendavate isikute kohta antakse materjalid üle *seltsimehelikule kohtule* siis, kui AAK tuleb veendumusele, et ühiskondliku mõjutamise vahendite kohaldamine on antud juhul efektiivsem. Seltsimehelik kohus vaatab saanud materjalid läbi ja teeb oma otsuse kooskõlas «Eesti NSV seltsimehelike kohtute põhimäärusega» (ENSV ÜT, 1961, nr. 52, art. 182; 1964, nr. 10, art. 54 ja 1965, nr. 26, art. 88). Materjalide üleandmine seltsimehelikule kohtule välistab alaealise vanemate või neid asendavate isikute suhtes mõjutamisvahendite kohaldamise AAK enda poolt.

7. Vastavalt kommenteeritavale paragrahvile (lg. 2) võib AAK esitada *rahvakohtule taotluse vanemlike õiguste äravõtmiseks*, kui ta tuvastab nende õiguste kuritarvitamise või kuritahtliku kõrvale-

hoidumise lastevanemate kohustustest. Peab aga silmas pidama, et kooskõlas «NSV Liidu ja liiduvabariikide abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste» §-ga 19 võib vanemaitl või ühelt neist vanemlikud õigused ära võtta, kui kindlaks tehakse, et nad hoiuvad kõrvale oma kohustuste täitmisest laste kasvatamisel või kuritarvitavad oma vanemlike õigusi, kohtlevad lapsi julmalt, avaldavad lastele kahjulikku mõju oma amoraalse, ühiskonnavastase käitumisega, samuti siis, kui vanemad on kroonilised alkohoolikud või narkomaanid. Nimetatud sättest tulebki AAK-l juhinduda. Seejuures tuleb arvestada, et vanemate käitumises kuriteo tunnuste ilmlemisel (vt. eespool, komm. 4 «c») ei ole otstarbekohane teha rahvakohtule eraldi taotlust vanemlike õiguste äravõtmiseks, vaid materjalid tuleb saata organitele, kellest sõltub kriminaalasja algatamine, kuna vanemlike õiguste äravõtmine võib toimuda ka isiku süüditunnistamisel kuriteos. Nimelt näeb KrK § 35 ette vanemlike õiguste äravõtmise lisakaristusena.

8. a) Kui AAK istungil ilmneb, et alaealine tuleb paigutada *erikasvatusasutusse* või suunata *ravikasvatusasutusse* ning istungil ei viibi prokuröri, tuleb asja arutamine kooskõlas § 35 sätetega edasi lükata ja kutsuda istungile prokurör. Tema mõjuvate põhjusteta mitteilmumisest neis asjades komisjoni istungile teatab AAK kõrgemalseisvale prokurörile. Kuna ka Eesti NSV Haridusministeeriumi ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komitee esindajatel on õigus osa võtta AAK istungitest, kus arutatakse ning otsustatakse alaealiste erikasvatusasutustesse paigutamise küsimusi, tuleb seda korda kohaldada samuti neil juhtudel, mil nimetatud asutuse esindajad AAK istungil ei viibi, kuid istungil ilmneb alaealise erikasvatusasutusse paigutamise vajadus.

b) AAK otsuses alaealise erikasvatusasutusse paigutamise kohta peab olema *näidatud lastevanematelt sissenõutava summa suurus* laste ülalpidamisega seotud kulude täielikuks või osaliseks hüvitamiseks või märgitud, et lastevanemad vabastatakse nende kulude hüvitamisest. Selle küsimuse lahendamisel arvestatakse lastevanemate materiaalsel olukorda. On väär, kui erikasvatusasutusse paigutatud alaealise ülalpidamiskulude hüvitamine raskeleb vanemate poolt nende teiste laste ülalpidamist ning nende eest vajalikku hoolitsemist.

c) AAK otsus alaealise erikasvatusasutusse paigutamise kohta *saadetakse* kahes eksemplaris koos alaealise isikliku toimikuga kas Eesti NSV Haridusministeeriumile (alaealise paigutamise korral erikooli) või Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklikule Kutsehariduse Komiteele (alaealise paigutamise korral erikutsekooli). Eesti NSV Haridusministeerium või Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklik Kutsehariduse Komitee annab AAK-le välja suunamiskirja, millele märgitakse erikasvatusasutuse nimetus, kuhu alaealine paigutatakse, ja saadab alaealise isikliku toimiku vastavale kasvatusasutusele. AAK, saanud suunamiskirja, toimetab ala-

ealise koos suunamiskirjaga kas Tallinna või Tartu laste vastuvõtu-jaotuspunkti. Praktiliselt tehakse alaealiste toimetamine vastuvõtu-jaotuspunktidesse ülesandeks miilitsaorganitele alaealise elukoha järgi. Erandjuhtudel alaealisi, kes jätkavad kuritegevust, ringihulkumist, ei oma vanemaid või kelle vanemad keelduvad nende edaspidisest kasvatamisest, võib AAK esimees või esimehe asetäitja kirjaliku korralduse alusel paigutada laste vastuvõtu-jaotuspunkti enne suunamise lõplikku vormistamist. Nõutav suunamiskiri esitatakse siis laste vastuvõtu-jaotuspunktile 15 päeva jooksul. Erikasvatusasutusse paigutatavad alaealised vaadatakse arstlikult läbi Tallinna või Tartu vastuvõtu-jaotuspunktis. Pärast läbivaatust toimetatakse alaealine koos tõendiga tema tervisliku seisundi kohta erikasvatusasutusse.

d) AAK otsuse alusel erikasvatusasutusse paigutatava alaealise *isiklikus toimikus* peavad olema: 1) AAK motiveeritud otsus kahes eksemplaris, mis on alla kirjutatud komisjoni esimehe, vastutava sekretäri ja komisjoni liikmete poolt ning kinnitatud TSN täitevkomitee vapp-pitseriga (esimene eksemplar otsusest jääb toimikusse, teine aga läheb Eesti NSV Haridusministeeriumile või Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riiklikule Kutsehariduse Komiteele ja on suunamiskirja väljaandmise aluseks); 2) dokumendid, mis kinnitavad alaealise poolt ühiskonnaohtliku teo toimepanemist või kuritahtlikult ja süstemaatiliselt ühiskondliku käitumise reeglite rikkumist; 3) alaealise enda seletus; 4) dokumendid, mis kinnitavad alaealise enda ja tema vanemate suhtes mõjutamisvahendite kohaldamist varem; 5) klassitunnistus või haridust tõendav dokument; 6) iseloomustus koolist või töökohast; 7) alaealise sünnitunnistus, 16-aastaseks saanul aga pass; 8) vanemate elu- ja töökoha tõendid, kus on näidatud nende poolt ülalpeetavate arv ja isa ning ema töötasu suurus; 9) üks eksemplar AAK otsusest vanematelt erikasvatusasutuses ülalpidamisega seotud kulude täieliku või osalise sissenõudmise kohta või kulude hüvitamisest vabastamise kohta.

9. a) Alaealise *suunamine lastekodusse* või *internaatkooli* on abinõuks, mida kohaldatakse selleks, et tagada alaealisele vajalikud elukondlikud tingimused, hariduse omandamine ja eluks ettevalmistamine juhul, kui puuduvad isikud, kes on suutelised teda kasvatama ja tema eest hoolitsema. Suunamine lastekodusse või internaatkooli erineb oma iseloomult §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahenditest, mispärast ei ole välistatud võimalus kohaldada lastekodusse või internaatkooli suunatava suhtes ka mõningaid §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahendid, ja nimelt: kohustada teda vabandama kannatanu ees avalikult või muul viisil, teha talle hoiatus, noomitus või vali noomitus. Paragrahvis 18 ettenähtud muude mõjutamisvahendite kohaldamine lastekodusse või internaatkooli suunatava suhtes ei ole praktiliselt mõeldav (vt. ka § 18 komm. 1 ja III, komm. 2). Kuid §-s 18 loetletud mõjutamisvahendite kohal-

damine lastekodusse või internaatkooli suunatava suhtes pole kohustuslik, kuigi AAK võib kommenteeritava paragrahvi alusel suunata lastekodusse või internaatkooli vaid neid alaealisi, kelle asju ta arutab seoses nende poolt toimepandud, §-s 17 ettenähtud tegudega. Nimelt võib AAK sellise alaealise suhtes mitte kohaldada §-s 18 loetletud mõjutamisvahendeid (vt. § 18 komm. 14) ja suunata ta lastekodusse või internaatkooli. Alaealine suunatakse lastekodusse või internaatkooli rajooni (linna) TSN täitevkomitee haridusosakonna ja Eesti NSV Haridusministeeriumi kaudu.

b) Alaealist võidakse suunata lastekodusse või internaatkooli vanemate või neid asendavate isikute olemasolu korral *üldreeglina* ainult nende *nõusolekul*. Erandjuhtudel pole see nõusolek aga vajalik. Need juhud on näitlikult loetletud kommenteeritavas paragrahvis.

c) Nii neil juhtudel, mil alaealine on suunatud lastekodusse või internaatkooli vanemate või neid asendavate isikute nõusolekuta, kui ka neil juhtudel, mil suunamiseks oli nõusolek, teeb AAK otsuse *laste ülalpidamisega seotud kulude hüvitamiseks summade sissenõudmise* kohta. Ülalpidamiskulude hüvitamisest vabastamise kohta vt. eespool, komm. 8 «b».

§ 20. Alaealiste asjade komisjonid teevad vastavatele riigiorganitele või ühiskondlikele organisatsioonidele ettepanekuid mõjutamisvahendite kohaldamiseks selliste vanemate või neid asendavate isikute suhtes, kes vääralt suhtuvad laste kasvatamisse, samuti isikute vastutuselevõtmiseks, kes loovad lastele ja noorukitele tingimused õiguserikkumiste toimepanemiseks, kihutavad alaealisi või tõmbavad neid kaasa kuritegude ja muude ühiskonnavastaste tegude toimepanemisele.

1. Kommenteeritaval paragrahvil on väga suur tähtsus võitluses alaealiste õiguserikkumiste, sealhulgas ka kuritegude ning üldse igasuguste ühiskonnavastaste tegude vastu. See on suunatud nende tegude ennetamisele ning üldse *põhjuste ja tingimuste kõrvaldamisele*, mille mõjul alaealised panevad toime §-s 17 ettenähtud tegusid. Sellepärast peab AAK igal konkreetsel juhul välja selgitama, kas esinevad kommenteeritavas paragrahvis tähendatud asjaolud, ning lahendama küsimuse, milliseid vahendeid tuleb seoses nende asjaoludega kohaldada.

2. Ei tule ära segada vanemate või neid asendavate isikute väära suhtumist lastesse (vt. § 19 lg. 1) tingimuste loomisega lastele ja noorukitele õiguserikkumiste toimepanemiseks või alaealiste kihutamise või kaasatõmbamisega kuritegude või muude ühiskonnavastaste tegude toimepanemisele, millest kõneldakse kommenteeritavas paragrahvis.

a) Vanemate või neid asendavate isikute *väär suhtumine lastesse* (vt. ka § 19 komm. 4 «b») võib rikkuda alaealise harmoonilist kujunemist ning luua sel viisil pinna alaealise poolt õiguserikku-

miste või muude ühiskonnastaste tegude toimepanemist vahetult soodustavatele asjaoludele. Mõningatel juhtudel võib väär suhtumine lastesse kutsuda esile alaealise poolt §-s 17 tähendatud teo toimepanemise otsuse või ajendi. Eelnevas avaldubki lastesse väära suhtumise seos §-s 17 märgitud tegude toimepanemisega.

b) *Tingimuste all lastele ja noorukitele õiguserikkumiste ja muude ühiskonnastaste tegude toimepanemiseks* (vt. ka § 31 kom. 10), mille loomisest on kommenteeritavas paragrahvis juttu, tuleb mõelda selliseid väliseid olukordi, mille esinemisel on alaealisel võimalik või kerge §-s 17 tähendatud tegu toime panna või mis kutsuvad temas esile teo toimepanemise otsuse või ajendi (näit. alaealistele alkohoolsete jookide müümine, noorukite pääs neile keelatud üritustele, külm- või tulirelva laokile jätmine, järelevalvetus jne.).

c) *Alaealise kihutamine kuriteole* on tema kallutamine kuriteo toimepanemisele (vt. KrK § 17 lg. 5), s. t. temas kuriteo toimepanemise tahtluse esilekutsumine. Seejuures tegutseb kuriteole kihutaja ise otse tahtlusega — soovib kuriteo toimepanemist alaealise poolt. Kihutada saab alaealist mitte ainult kuriteo, vaid ka muude õiguserikkumiste toimepanemisele. Kihutamine eeldab, et alaealine on juba saavutanud vanusepiiri, millest algab kriminaal- või muu õiguslik vastutus.

d) *Alaealise kaasatõmbamise all kuritegude, muude õiguserikkumiste või üldse ühiskonnastaste tegude toimepanemisele* mõeldakse alaealise kallutamist kas ühiskonnastaste tegude toimepanemisele või osavõtmisele õiguserikkumiste (ka kuritegude) toimepanemisest teiste isikute poolt, kui seejuures kaasatõmmatav alaealine ise ei ole veel saavutanud vanusepiiri, millest algab õiguslik, sealhulgas ka kriminaalvastutus. Nagu kihutaja, nii tegutseb otse tahtlusega ka isik, kes tõmbab alaealise kaasa kuritegude, õiguserikkumiste või muude ühiskonnastaste tegude toimepanemisele.

e) *Tingimuste loojana lastele ja noorukitele õiguserikkumiste või muude ühiskonnastaste tegude toimepanemiseks, samuti alaealiste kihutajatena või kaasatõmbajatena nende tegude toimepanemisele võivad esineda nii alaealise vanemad või neid asendavad isikud kui ka kõik muud üldreeglina täisealised isikud.*

3. Kui vanemad või neid asendavad isikud *suhtuvad vääralt lastesse*, võib AAK kas ise kohaldada mõjutamisvahendeid vanemate või neid asendavate isikute suhtes (§ 19 lg. 1) või teha selle kohta ettepanekuid vastavatele riigiorganitele või ühiskondlikele organisatsioonidele (viimastega tuleb antud juhul lugeda võrdseiks ka töötajate kollektiive ja ühiskondliku isetegevuse organeid). Küsimuse lahendamisel, kas kohaldada mõjutamisvahendeid ise või teha selle kohta ettepanekuid, tuleb AAK-l konkreetsel juhul silmas pidada, kelle poolt kohaldatava vahendi abil on antud isiku suhtes võimalik saavutada suuremaid tulemusi. Juhul kui isik ei

tööta ega kuulu ka ühiskondlikesse organisatsioonidesse, peab AAK sellise isiku väära suhtumise korral lapsesse loomulikult ise kohaldama mõjutamisvahendeid. Ei taha aga vanemad või neid asendavad isikud oma väärast suhtumisest lapsesse aru saada või püüavad seda koguni õigustada ning seejuures on neil töökoht või kuuluvad nad ühiskondlikesse organisatsioonidesse, siis on õigem mobiliseerida ühiskondlik arvamus selliste vanemate või neid asendavate isikute vastu. Sel juhul teatab AAK nende väärast suhtumisest lapsesse ühiskondlikule organisatsioonile või töökohta kollektiivile. Mõningatel juhtudel on aga vajalik ka riigiorganitele, sealhulgas miilitsaorganitele teatamine, et hoiatada ühiskonnastatuse, parasiitliku eluviisiga isikut (vt. ENSV ÜVT, 1966, nr. 31, art. 206) või algatada alkohoolseid jooke kuritarvitava isiku suunamist ravi- ja tööprofülaktooriumi (ENSV ÜT, 1965, nr. 17, art. 60 ja ENSV ÜVT, 1967, nr. 38, art. 303).

4. *Tingimuste loomise korral lastele või noorukitele õiguserikkumiste toimepanemiseks, samuti alaealiste kihutamise või kaasa-tõmbamise juhtudel kuritegude või muude ühiskonnastatuse tegude toimepanemisele* ei kohalda AAK üldreeglina ise süüdlase suhtes mõjutamisvahendeid (ta võib neid kohaldada vaid vanemate või neid asendavate isikute suhtes, kes löid alaealisele tingimused õiguserikkumiste toimepanemiseks — vt. § 19 komm. 2), vaid teeb sellekohase ettepaneku süüdlase vastutusele võtmiseks kas riigiorganitele või ühiskondlikele organisatsioonidele (nendega tuleb ka antud juhul võrdseks lugeda töötajate kollektiivid ja ühiskondliku isetegevuse organid). Kui süüdlane ei ole seejuures mingeid õigusnorme rikkunud, kuid ei ole kinni pidanud ühiselureeglitest või moraalinormidest, siis teeb AAK sellekohase ettepaneku ühiskondlikule organisatsioonile (näit. seltsimehelikule kohtule isiku suhtes, kes ahvatles alaealist jooma). On aga süüdlase käitumine õigusvastane, siis teeb AAK pädevale riigiorganile ettepaneku süüdlase õiguslikule vastutusele võtmiseks (näit. alaealisele alkohoolseid jooke müünud kaubandustöötaja vastutusele võtmiseks kas distsiplinaarkorras ettevõtte direktori poolt või administratiivkorras kaubandusinspektsiooni poolt) või teatab asjast ühiskondlikule organisatsioonile. Juhul kui täisealine kihutas alaealise kuriteole või tõmbas ta kaasa kuriteo toimepanemisele, on süüdlase käitumises kuriteokoosseis ning AAK teatab asjast prokurörile süüdlase kriminaalvastutusele võtmiseks.

§ 21. Käesoleva põhimääruse §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahendite kohaldamisel peab rajooni (linna) komisjon arvesse võtma õiguserikkumise iseloomu ja põhjusi, alaealise vanust ja elamistingimusi, tema õiguserikkumisest osavõtu ulatust, samuti käitumist igapäevases elus, koolis ja tööl.

Alaealiste asjade komisjoni otsus hoiatuse, noomituse või valju noomituse tegemise kohta kehtib üks aasta. Mõjutamisvahend loetakse kustunuks, kui alaealine, kelle suhtes seda kohaldati, ei ole selle tähtaja jooksul toime pannud

uut õiguserikkumist. Alaealiste asjade komisjon, kes mõjutamisvahendi kohaldas, võib oma otsusega selle tühistada ka enne aastase tähtaja möödumist, kui alaealine, kelle suhtes mõjutamisvahendit kohaldati, käitub eeskujulikult.

Alaealiste asjade komisjon võib oma otsuse kehtivuse alaealise andmise kohta vanemate, neid asendavate isikute või ühiskondlike kasvatajate järelevalve alla, samuti töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni järelevalve alla igal ajal lõpetada nende isikute või organisatsioonide taotluse põhjal, kui alaealine eeskujuliku käitumise ning töösse ja õppimisse kohusetruu suhtumisega on tõendanud, et ta on end parandanud.

Kui alaealise suhtes kohaldatud kasvatusliku mõjutamise vahend osutus tagajärjetuks, on komisjonil õigus sellise alaealise suhtes kohaldada käesoleva põhimääruse §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahendite hulgast rangemat vahendit.

1. Kommenteeritav paragrahv (lg. 1) kohustab AAK-d määrama mõjutamisvahendeid diferentseeritult, s. t. *individualiseerima* (vt. ka § 31 komm. 1) iga alaealise suhtes. Ühtlasi näeb ta ette asjaolud, mida AAK peab mõjutamisvahendi valikul arvestama. Nendeks asjaoludeks on:

a) *õiguserikkumise* (ja ka muu ühiskonnavastase teo) *iseloomu ja põhjused*. Teo iseloomust sõltub eelkõige selle raskus ning sellega tekitatud kahju ulatus, teo põhjuste järgi võib aga otsustada, miks alaealine selle toime pani ja missugused vahendid on vajalikud selleks, et alaealine ei paneks selliseid tegusid uuesti toime;

b) *alaealise vanus* (vt. ka § 17 komm. 2 «b» ja § 31 komm. 2). Sellest sõltub mõningate mõjutamisvahendite kohaldamise võimalus üldse ja igal juhul võib vanuse põhjal paremini mõista teo iseloomu ja hinnata kohaldatava mõjutamisvahendi efektiivsust;

c) *alaealise elamistingimused* (vt. ka § 31 komm. 5 «a»). Elamistingimusi tuleb arvestada mõjutamisvahendi valimisel, sest oluline on, kas alaealine võib jääda senistesse elamistingimustesse või vajavad need muutmist, ning sellele vastavalt tuleb tema suhtes valida ka mõjutamisvahend;

d) *õiguserikkumisest osavõtu ulatus* (vt. ka § 31 komm. 8). Sellel asjaolul on väga suur tähtsus küsimuse lahendamisel, kui raske on alaealise poolt toimepandud konkreetne tegu, kuid samuti iseloomustab see alaealise isiksust;

e) *alaealise käitumine igapäevases elus, koolis ja tööl* (vt. ka § 31 komm. 5 «b»). Need asjaolud iseloomustavad isiksust ning näitavad, kuivõrd on antud alaealine vastuvõtlik kohaldatavale mõjutamisvahendile;

f) kuigi kommenteeritavas paragrahvis sellest ei kõnelda, tuleb mõjutamisvahendi valikul loomulikult arvestada ka alaealise *tervislikku seisundit*.

2. a) AAK otsus hoiatuse, noomituse või valju noomituse tegemise kohta *kustub aasta möödumisel* ning mingit uut otsust nende mõjutamisvahendite kustutamise kohta pole vaja. Kui AAK otsus hoiatuse, noomituse või valju noomituse tegemise kohta on kustu-

nud, siis ei saa nende mõjutamisvahendite kohaldamist enam arvestada raskendava asjaoluna uue mõjutamisvahendi valikul §-s 17 ettenähtud teo eest, mille alaealine on toime pannud pärast nimetatud aastase tähtaja möödumist.

b) Vastavalt kommenteeritavale paragrahvile kustub AAK otsus hoiatuse, noomituse või valju noomituse tegemise kohta ühe aasta möödumisel üksnes siis, kui alaealine selle tähtaja jooksul *ei ole toime pannud uut õiguserikkumist*. Siit järeldub, et AAK otsus nende mõjutamisvahendite kohaldamise kohta kehtib üks aasta üksnes siis, kui hoiatus, noomitus või vali noomitus olid tehtud mingi õiguserikkumise (vt. § 17 komm. 1) eest. Alaealise muude ühiskonnavastaste tegude (vt. § 17 komm. 14) puhul see säte ei kehti. Seejuures tuleb arvesse võtta, et õiguserikkumisteks saavad olla ainult sellise alaealise teod, kes on saanud 16 aastat vanaks (vt. § 17 komm. 4 ja 13 «a»), välja arvatud üksikud kuriteod, mille eest kriminaalvastutus algab 14. eluaastast (vt. § 17 komm. 5).

c) AAK-l on õigus oma otsusega *tühistada* hoiatust, noomitust või valju noomitust ka *enne aastase tähtaja möödumist*, kui alaealine käitub eeskujulikult. Eeskujuliku käitumise all tuleb mõelda ühiskondliku käitumise kõigist reeglitest kinnipidamist, sealhulgas ka kohusetruud suhtumist õppimisse ja töösse, mis tõendavad alaealise paranemist. Enne aastase tähtaja möödumist AAK võib hoiatuse, noomituse või valju noomituse kohaldamise tühistamise asja algatada kas oma initsiatiivil või alaealise enda, tema vanemate või neid asendavate isikute, ühiskondliku organisatsiooni, töötajate kollektiivi või kellegi teise taotlusel.

d) Kui alaealine, kellele õiguserikkumise eest oli tehtud hoiatus, noomitus või vali noomitus, *pane*b aasta kestel toime uue õiguserikkumise, siis hakatakse aastast tähtaega uuesti arvestama uue õiguserikkumise toimepanemisest. Loomulikult kohaldatakse uue õiguserikkumise eest ka uus mõjutamisvahend. Selle mõjutamisvahendi kohaldamise aega (näit. erikasvatusasutuses viibimise aega) aastase tähtaja hulka ei arvata.

e) Kui alaealine enne kommenteeritavas paragrahvis ettenähtud aastase tähtaja möödumist *saab 18 aastat vanaks*, siis AAK otsus hoiatuse, noomituse või valju noomituse tegemise kohta kustub.

3. Alaealise *andmise korral* vanemate, neid asendavate isikute, ühiskondliku kasvataja, samuti ka töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni *järelevalve alla* ei määra AAK oma otsuses järelevalve tähtaega. Järelevalve kestab kuni alaealise paranemiseni või tema saamiseni 18-aastaseks. Enne alaealise 18-aastaseks saamist on järelevalve lõpetamiseks vajalik AAK sellekohane otsus, kusjuures taotluse järelevalve lõpetamiseks võib esitada järelevalvaja. Kuna aga ka AAK kontrollib järelevalve alla antud alaealise käitumist (§ 13), tuleb järeldada, et AAK ise võib samuti

algatada järelevalve lõpetamise asja. Loomulikult peab ta sel puhul ära kuulama järelevalvaja arvamuse.

4. Kui alaealise suhtes kohaldatud *kasvatustliku iseloomuga* (kitsamas mõttes) *mõjutamisvahend* (vt. § 18 komm. 3) osutub *tagajärjetuks*, võib AAK kohaldada alaealise suhtes iga rangemat vahendit, mis on ette nähtud §-s 18. Kommenteeritava paragrahvi see säte laieneb eelkõige neile juhtudele, mil alaealine ei olegi toime pannud §-s 17 ettenähtud uut tegu, sest juhul, mil alaealine paneb sellise teo uuesti toime, osutub varem kohaldatud mõjutamisvahend küll tagajärjetuks, kuid AAK ei ole uue teo eest mõjutamisvahendi valikul piiratud, ning välja arvatud mõningad erandid (vt. § 18 p-d 4, 5 ja 9), võib määrata §-s 18 ettenähtud iga mõjutamisvahendi, sõltumata selle raskusest. Vaadeldava sätte õigeks mõistmiseks tuleb lähtuda §-s 18 loetletud mõjutamisvahendite kohaldamise eesmärgist. Nimetatud mõjutamisvahendeid kohaldatakse mitte üksnes selleks, et ära hoida §-s 17 loetletud tegude uuesti toimepanemine alaealise poolt, vaid ka selleks, et ta eeskujulikult käituks ning suhtuks kohusetruult töösse ja õppimisse (vt. eespool, komm. 2 «c»). Kui seda eesmärki ei saavutata, ongi mõjutamisvahendi kohaldamine jäänud tagajärjetuks. Nii on mõjutamisvahendi kohaldamine tagajärjetu, kui alaealine jätkab alkohoolsete jookide tarvitamist, sõbrutsemist kuritegelike elementidega või on oma tööülesannete täitmisel hoolimatu ja lohakas, ilma et ta seejuures toime paneks konkreetseid ühiskonnavastaseid tegusid. Neil juhtudel ongi võimalik alaealise suhtes rangema mõjutamisvahendi valimine. Seejuures ei tohi aga selle küsimuse otsustamisse suhtuda formaalselt. Tuleb silmas pidada, et teatavatel juhtudel, eriti alaealise andmise korral järelevalve alla, eeldatakse, et tema parandamine nõuab teatavat aega. Peab ka arvesse võtma, et järelevalve all olemise ajal või vahetult pärast hoiatuse, noomituse või valju noomituse tegemist vajab alaealine sageli konkreetset nõu ja juhatust, kuidas õigesti käituda. Sellepärast ei tohi rangema mõjutamisvahendi valikul olla ennatlik.

§ 22. Rajooni (linna) komisjoni otsus alaealise poolt tekitatud kahju hüvitamise kohta alaealise enda, samuti vanemate või neid asendavate isikute poolt põhimääruse §-des 18 ja 19 ettenähtud juhtudel kuulub täitmisele kohtutäituri kaudu.

Kui alaealise poolt on tekitatud materiaalne kahju, mis ületab 50 rubla, lahendab kahju hüvitamise küsimuse kohus asjast huvitatud organisatsioonide või kodanike hagide alusel.

1. AAK otsuse täitmiseks kahju hüvitamise kohta annab AAK kannatanule ärakirja oma otsusest. Kannatanu esitab selle kohtutäiturile sissenõudmiseks. Kui kahju on kohustatud hüvitama alaealine, saab sissenõudmise pöörata ainult tema töötasule.

2. Kui alaealise poolt tekitatud materiaalne kahju ületab

50 rubla, lahendab kahju hüvitamise küsimuse terves ulatuses kohus asjast huvitatud organisatsioonide või isikute hagide alusel. Neil juhtudel ei ole AAK-l lubatud teha otsust kahju hüvitamise kohta summas kuni 50 rubla, ülejäänud summas aga lahendada kahju hüvitamise küsimus kohtus asjast huvitatud organisatsiooni või kodaniku hagi alusel.

3. Kui alaealine ei täida AAK otsust kahju hüvitamise kohta oma tööga, siis ei saa seda asendada sissenõudmisega alaealise varast või töotasust.

§ 23. Rajooni (linna) alaealiste asjade komisjoni otsus rahatrahvi määramise kohta kuulub täitmisele isiku poolt, kellele trahv määrati, 15 päeva jooksul arvates otsuse kättesaamise päevast.

Alaealiste asjade komisjoni poolt määratud rahatrahv makstakse NSV Liidu Riigipanga osakonda, hoiukassasse või sidejaoskonda ning see laekub eelarvesse kindlaksmääratud korras.

Kui rahatrahvi ei tasuta 15 päeva jooksul, saadetakse komisjoni otsus rahatrahvi määramise kohta trahvitud isiku töökohta trahvisumma vastuvaidlematus korras tema töötasust kinnipidamiseks, töötasu puudumisel aga isiku elukohajärgsele kohtutäiturile sissenõudmise pööramiseks varale.

Kui alaealisele määratud rahatrahvi ei ole võimalik sisse nõuda tema töötasust, ei saa kommenteeritava paragrahvi mõtte järgi sissenõudmist pöörata tema varale. Üksnes alaealise vanematele või neid asendavatele isikutele määratud rahatrahvi võib sisse nõuda nende varast juhul, kui nad ei saa töötasu või sellega võrdustatud sissetulekuid (vt. ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1962. a. 7. veebruari seadluse § 18 — ENSV ÜT, 1962, nr. 6, art. 13).

§ 24. Laste ja noorukite erikasvatuasutustesse paigutatud alaealised viibivad seal kuni nende paranemiseni ja tööalase kvalifikatsiooni omandamiseni. Kasvandiku erikasvatuasutuses viibimise üldine kestus ei tohi ühelgi juhul ületada kolme aastat, kuid kasvandikul võidakse lubada jääda sellesse asutusse pärast määratud tähtaja möödumist, kui see on vajalik õppeaasta lõpetamiseks.

Juhul kui see on vajalik ümberkasvatamiseks ja tööalase kvalifikatsiooni omandamiseks või õppimise lõpetamiseks, võib kasvatuasutuse asukohajärgne rajooni (linna) alaealiste asjade komisjon pikendada täisealiseks saanud kasvandiku viibimist selles asutuses, kuid mitte rohkem kui ühe aasta võrra.

Alaealiste edasise viibimise otstarbekust laste ja noorukite erikasvatuasutustes ja ravikasvatuasutustes arutavad perioodiliselt, kuid mitte harvemini kui kord aastas, nende asutuste asukohajärgsed alaealiste asjade komisjonid omal algatusel, nimetatud asutuste administratsiooni ettepanekul või vanemate või neid asendavate isikute taotlusel.

1. Laste ja noorukite erikasvatuasutusse paigutamisel ei määra AAK tähtaega, mille kestel alaealine peab selles asutuses viibima. Siiski on nendes asutustes viibimise aeg piiratud.

a) AAK poolt alaealise suhtes kohaldatavate mõjutamisvahendite eesmärgiks on viia teda paranemisele (vt. § 21 komm. 2 «c», 4). See on kehtiv ka erikasvatusasutusse paigutamisel. Kui alaealine on *paranenud*, kuulub ta erikasvatusasutusest vabastamisele. Sellepärast ongi alaealise asukohajärgne AAK kohustatud perioodiliselt, kuid mitte harvemini kui kord aastas arutama, kas antud alaealise edasine viibimine erikasvatusasutuses on otstarbekohane. AAK teeb seda nii omal algatusel kui ka erikasvatusasutuse administratsiooni ettepanekul või alaealise vanemate või neid asendavate isikute taotlusel. Loomulikult ei ole ka alaealiselt endalt võetud võimalust pöörduda sellekohase taotlusega AAK-sse. Selle küsimuse lahendamisel peab aga AAK kõigil juhtudel küsima erikasvatusasutuse administratsiooni arvamust alaealise paranemise kohta.

b) Kui alaealine erikasvatusasutuses viibimise *kolmeaastase tähtaja kestel ei ole paranenud*, kuulub ta selle tähtaja saabumisel igal juhul vabastamisele. Üksnes siis, kui see on vajalik õppeaasta lõpetamiseks, võib AAK lubada alaealisel jääda erikasvatusasutusse ka pärast kolme aasta möödumist. Kuid see on ikkagi võimalik ainult siis, kui alaealine ise soovib lõpetada erikasvatusasutuses õppeaastat.

c) Kui alaealine saab erikasvatusasutuses *18 aastat vanaks*, kuulub ta vabastamisele, sõltumata sellest, kas ta on paranenud ning kas on möödunud erikasvatusasutuses viibimise kolmeaastane tähtaeg. Sellest sättest näeb kommenteeritav paragrahv ette vaid ühe erandi. Nimelt võib erikasvatusasutuse asukohajärgne rajooni (linna) AAK pikendada 18-aastaseks saanud isikule asutuses viibimise tähtaega maksimaalselt ühe aasta võrra, kui see on vajalik antud isiku ümberkasvatamiseks ja tööalase kvalifikatsiooni saamiseks või õppimise lõpetamiseks. See pikendamine võib aga toimuda üksnes kolmeaastase tähtaja piires. Erikasvatusasutuses viibiva isiku nõusolekut või taotlust selliseks pikendamiseks ei ole vaja.

d) Kui *erikoolis* viibiv alaealine ei ole paranenud ning saab 14 aastat vanaks (vt. ka § 18 komm. 12 «a»), ei kuulu ta vabastamisele enne erikasvatusasutuses viibimise kolmeaastase tähtaja (vt. eespool, komm. «b») möödumist ning viiakse erikooli asukohajärgse AAK otsusel üle erikutsekooli. Üleviimise küsimus otsustatakse AAK-s prokuröri kohustuslikul osavõtul, kusjuures AAK istungist teatatakse ka Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Kutsehariduse Komiteele (vt. § 19 komm. 8 «a»). Alaealise üleviimise korral erikoolist erikutsekooli arvutatakse erikasvatusasutuses viibimise kolmeaastast tähtaega erikoolis ja erikutsekoolis viibimise üldise kestuse alusel. Kui see on vajalik õppeaasta lõpetamiseks, võib AAK lubada jääda erikooli pärast kolmeaastast viibimist nimetatud asutuses, vaatamata sellele, et alaealine on saanud 14 aastat vanaks.

2. *Ravikasvatusasutusse suunamisel* ei määra AAK samuti *tähtaega*, mille kestel peab alaealine selles asutuses viibima. Ravikasvatusasutuses viibimise tähtaeg ei ole piiratud ka kolme aastaga. Igal juhul kuulub aga ravikasvatusasutuses viibija vabastamisele, kui ta saab 18 aastat vanaks, ja tema edasine elu korraldatakse olenevalt tema tervislikust seisundist ja muudest asjaoludest. Samuti võib ravikasvatusasutuses viibivat alaealist vabastada ka enne 18-aastaseks saamist selle asutuse asukohajärgse rajooni (linna) AAK otsusel. Viimane on ka antud juhul kohustatud perioodiliselt, kuid mitte harvemini kui kord aastas arutama, kas antud isiku edasine viibimine ravikasvatusasutuses on otstarbekohane. Ta teeb seda nii omal algatusel kui ka asutuse administratsiooni ettepanekul või alaealise vanemate või neid asendavate isikute taotlusel. Alaealise enda taotlusel on seejuures üsna piiratud tähtsus. «Põhimäärus» ei näe ette võimalust pikendada erandlikel juhtudel ravikasvatusasutuses viibimise tähtaega ühe aasta võrra isikule, kes asutuses viibimise ajal on saanud 18 aastat vanaks.

§ 25. Alaealiste erikasvatusasutustesse ei tohi paigutada kurtummasid, pimedaid, vaimuhaiged, samuti vaimselt vähearenenud alaealisi.

Kommenteeritavas paragrahvis loetletud isikute paigutamiseks *ravikasvatusasutustesse* ei ole takistusi. Defektid ise, millest selles paragrahvis kõneldakse, tehakse kindlaks vastavate meditsiiniliste dokumentidega, vajaduse korral aga psühhiaatri arvamusega. Lähemalt vt. § 30 komm. 10—12.

§ 26. Alaealise viibimine laste ja noorukite erikasvatusasutuses ja ravikasvatusasutuses lõpetatakse nimetatud asutuse asukohajärgse rajooni (linna) alaealiste asjade komisjoni otsusega, millest eelnevalt teatatakse alaealise elukohajärgsele alaealiste asjade komisjonile, kes on kohustatud kaasa aitama alaealiste tööle või õppeasutustesse suunamisele ja neile vajalike elukondlike tingimuste loomisele.

Kui alaealine on suunatud lastekodusse või internaatkooli kasvatuslikel eesmärkidel, siis otsustab tema vabastamise sealt lastekodu või internaatkooli asukohajärgne alaealiste asjade komisjon.

1. Vastavalt kommenteeritavale paragrahvile on *erikasvatusasutusest* või *ravikasvatusasutusest vabastamiseks* kõigil juhtudel nõutav asutuse asukohajärgse rajooni (linna) AAK otsus. See on kehtiv ka nende juhtude kohta, mil vabastamine on kohustuslik (isiku saamine 18-aastaseks, kui erikasvatusasutuses viibimise tähtaega ei ole § 24 lg. 2 alusel pikendatud; erikasvatusasutuses viibimise kolmeaastase tähtaja möödumine, kui isikul ei ole lubatud jääda sellesse asutusse õppeaasta lõpetamiseks; vt. ka § 24 komm. 1 «b» ja «c» ning 2). Et vältida isiku viibimist erikasvatusasutuses või ravikasvatusasutuses üle lubatud tähtaegade, peab

asutuse asukohajärgne rajooni (linna) AAK juba enne nende tähtsuse saabumist võtma seisukoha asutusest vabastamise küsimuses.

2. Enne isiku vabastamist erikasvatusasutusest või ravikasvatusasutusest *teatab* asutuse asukohajärgne rajooni (linna) AAK vabastatava elukohajärgsele AAK-le *elseisvast vabastamisest*. Viimane, saanud sellise teate vabastamise kohta, on kohustatud: 1) teatama kasvatusasutusele mitte hiljem kui 10 päeva jooksul, arvates teate saamisest, valmisolekust vabastatava vastuvõtmiseks, märkides ära, millisesse õppeasutusse või millisesse asutusse, ettevõttesse või millisele tööle (erialale) vabastatav suunatakse ja kuhu ta asub elama; 2) tõsiselt ja tähelepanelikult suhtuma vabastatu edaspidisesse käekäiku ning võtma tarvitusele abinõud, mis hoiaksid ära vabastatu järelevalvetuse ja taassattumise õiguserikkumiste või muude ühiskonnavastaste tegude teele, ja 3) juhul kui vabastatava tagasipöördumine endisesse elukohta ei ole võimalik, teatama sellest (näidates üksikasjalikult ära põhjused) 10 päeva jooksul kasvatusasutusele. Neil juhtudel lahendatakse vabastamise küsimus §-s 27 sätitud korras.

3. Ka alaealise suunamisel § 19 lg. 4 alusel *lastekodusse* või *internaatkooli* ei määra AAK nendes asutustes viibimise *tähtaega*, kuid see ei tohi kesta kauem kui kasvandiku 18-aastaseks saamiseni. Nendest asutustest vabastamiseks on igal juhul vajalik internaatkooli või lastekodu asukohajärgse rajooni (linna) AAK otsus. Seejuures on vabastamisel samuti otstarbekohane kinni pidada eespool kirjeldatud korrast (vt. komm. 2).

§ 27. Neil juhtudel, kui kasvandikku pärast erikasvatusasutusest või ravikasvatusasutusest, lastekodust või internaatkoolist vabastamist ei ole võimalik saata vanemate või neid asendavate isikute juurde seoses sellega, et viimastelt on seaduses ettenähtud korras ära võetud vanemlikud või eestkoste õigused, samuti juhul, kui kasvandiku tagasipöördumine endisesse elukohta ei ole muudel põhjustel võimalik (vanemate või neid asendavate isikute, vajalike elukondlike, tööle paigutamise või edasise kasvatamise tingimuste puudumine), on selle asutuse asukohajärgne rajooni (linna) alaealiste asjade komisjon koos alaealise nendesse asutustesse suunanud, vanemate või neid asendavate isikute viibimiskohajärgse või alaealise elama asumise koha rajooni (linna) komisjoniga kohustatud tarvitusele võtma abinõud alaealise elukondlike tingimuste korraldamiseks, õppima või tööle suunamiseks, samuti vajaduse korral määrama talle eestkoste või ühiskondliku kasvataja.

Samasugune kohustus lasub alaealiste töökoloonia asukohajärgsel, alaealise endise elukoha järgsel, vanemate või neid asendavate isikute viibimiskohajärgsel või alaealise elama asumise koha rajooni (linna) komisjonil isikute suhtes, kes vabanesid alaealiste töökolooniast seoses kaheksateistkümnendaastaseks saamisega.

1. Kommenteeritava paragrahvi eeskirjadest rangelt kinnipidamisel on oluline tähtsus alaealiste ja noorukite kuritegevuse ja

õiguserikkumiste *retsidiivi ärahoidmisel*. Sellepärast ei tohi ühelgi juhul lubada, et erikasvatusasutusest, ravikasvatusasutusest, lastekodust või internaatkoolist vabastatu satuks taas olukorda, mis soodustas tema poolt õiguserikkumise toimepanemist või muud ühiskonnavastast käitumist. Tuleb kõrvalekaldumatult jälgida, et vabastatu ei langeks uuesti isikute mõju alla, kes avaldasid temale halba mõju ja võivad kasvatusasutuse töö tulemused hävitada. Selleks ei piisa aga vahenditest, mis on ette nähtud «Põhimääruse» teises peatükis. On vajalik ka individuaalne töö iga vabastatuga ning iga vabastatu edaspidise elukäigu pidev jälgimine.

2. Erikasvatusasutusest vabastatule *töökoha ja majutamise* tagamisel tuginevad AAK-d Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1964. a. ja 1965. a. määrustele.

3. Isiku suhtes, kes on vabanenud *alaealiste töökolooniast* (vt. § 1 komm. 3 «e») seoses 18-aastaseks saamisega, on AAK küll kohustatud tarvitusele võtma vajalikke abinõusid tema elukondlike tingimuste korraldamiseks ja õppima või tööle suunamiseks, kuid edasine järelevalve selle isiku käitumise üle, tema suhtes tehtava kasvatus töö kontrollimine ning temale abi osutamine ei kuulu AAK, vaid järelevalvekomisjonide pädevusse (vt. ENSV MKK, 1960, nr. 2, art. 7). Sellisele isikule ei saa määrata ei hooldajat ega ka eestkostjat või ühiskondlikku kasvatajat. Küll aga võib järelevalvekomisjon temale šefi määrata.

IV. ASJADE ETTEVALMISTAMINE JA ARUTAMINE ALAEALISTE ASJADE KOMISJONIDES

§ 28. Alaealiste asjade komisjonid arutavad asju:

- 1) mis on neile arutamiseks üle antud «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodiksi» §-s 8 ettenähtud korras;
- 2) töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonide, miilitsaorganite, harius- ning kutschariduse organite ettepanekul;
- 3) vabatahtlike rahvamalevate, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonide, koolide lastevanemate komiteede ja majakomiteede ning muude ühiskondlike organisatsioonide ettepanekul;
- 4) kodanike avalduste põhjal;
- 5) omal algatusel.

Alaealiste asjade komisjonid arutavad asju 15 päeva jooksul arvates nende saabumisest.

1. AAK-s arutatavate asjade ring on kindlaks määratud §-s 17. Neid asju arutab AAK andmete ja ettepanekute alusel, mis on saadud kommenteeritavas paragrahvis loetletud *allikatest*. See loetelu on nii avar, et praktiliselt võib AAK neid asju arutada ükskõik mil-

listest allikatest saadud andmete ja ettepanekute alusel. Sellest üldreeglist on erandiks üksnes teatavat liiki asjad.

2. Alaealiste poolt toimepandud *kuritegusid* arutab AAK *ainult* kohtu, prokuröri või uurija poolt esitatud materjalide alusel. Need materjalid antakse KrPK §-s 8 ettenähtud korras AAK-le üle kohtu, prokuröri või uurija põhistatud määrusega kriminaalasja algatamisest keeldumise või selle lõpetamise kohta. AAK poolt arutatavate kuritegude kohta vt. § 17 komm. 6—10.

3. *Uurijalt* kuriteo toime pannud alaealise kohta materjalide üleandmiseks AAK-le KrPK §-s 8 ettenähtud alustel peab olema prokuröri nõusolek. Seejuures mõeldakse uurija all ainult prokuratuuri uurijat, kelle alluvusse on seadusega antud eeluurimine kõigis kuriteoasjades, mille on toime pannud alaealised (KrPK § 105¹).

4. Leiab *prokurör*, et asjas esinevad KrPK §-s 8 ettenähtud alused, keeldub ta põhistatud määrusega asja algatamisest või lõpetab menetluse algatatud asjas seoses materjalide üleandmisega AAK-le, sõltumata sellest, kas asi on uurija või prokuröri enda menetluses.

5. Kui asi on suunatud kohtusse ja *kohus* leiab vajaliku olevat kohaldada süüdistatava alaealise suhtes mõjutamisvahendit käesoleva «Põhimääruse» alusel, lõpetab ta korraldaval istungil oma põhistatud määrusega asja ja saadab materjalid AAK-le (KrPK § 197). Oli aga asi juba määratud arutamisele ja KrPK §-s 8 tähendatud asjaolud ilmnevad kohtuistungil, teeb kohus motiveeritud määruse asja menetluse lõpetamise kohta ning saadab selle koos asja materjalidega AAK-le (KrPK § 220).

6. *Kassatsiooni-* või *kohtuliku järelevalve korras* asja läbivaataval kohtul on õigus tühistada süüdimõistetv kohtuotsus, lõpetada asi KrPK §-s 8 ettenähtud alustel ning saata materjalid arutamiseks AAK-le (KrPK §-d 316 ja 346).

7. Uurija, prokurör või kohus ei või kriminaalasja algatamisest keelduda või kriminaalasja lõpetada seoses materjalide saatmisega AAK-le, kui selle *vastu vaidleb alaealine* või *tema seaduslik esindaja* (KrPK § 8 lg. 2). Säärasel juhul viiakse kriminaalasja uurimine lõpule ja see antakse arutamiseks kohtule, kes võib aga alaealise vabastada karistusest KrK § 10 lg. 3 ja KrPK § 264 alusel ning ühtlasi kohaldada tema suhtes KrK §-s 61 lg. 1 ettenähtud kasvatusliku iseloomuga sunnivahendit või vahendit, mis on ette nähtud KrK §-s 61 lg. 4.

8. Miilitsaorganitel, riikliku tuletõrje järelevalveorganitel ja teistel KrPK §-s 99 loetletud *juurdlusorganitel* ei ole õigust saata AAK-le arutamiseks materjale KrPK §-s 8 ettenähtud korras. Neid materjale saadavad juurdlusorganid alluvuse järgi prokuröridele.

9. Alaealiste suhtes, kes ühiskonnaohtliku teo toimepanemise ajaks *pole veel ületanud kriminaalvastutuseks vajaliku vanusepiiri* (vt. § 17 komm. 3—5), keelduvad kohus, prokurör, uurija või juurd-

lust teostav isik kriminaalasja algatamisest või lõpetavad kriminaalasja mitte KrPK §-s 8, vaid §-s 5 lg. 1 p. 5 ettenähtud alustel. Kuid ka selliste alaealiste toimepandud ühiskonnaohtlike tegude eest võivad AAK-d nende suhtes kohaldada kohtu, prokuröri, uurija või juurdlusorgani ettepanekul §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahendeid.

10. Alaealise poolt 14—16 aasta vanuses (vt. § 17 komm. 11 «b»), erandjuhtudel aga ka 16—18 aasta vanuses (vt. § 17 komm. 11 «c») toimepandud pisihuligaansust, samuti alaealise poolt toimepandud pisispekulatsioonile, kui ta selle eest ei kuulu kriminaalvastutusele (vt. § 17 komm. 12 «a»), ning muid *administratiivüleastumisi* (vt. § 17 komm. 13 «b»), võib AAK-s arutada ainult siis, kui vastavad materjalid on komisjonile saatnud organid või ametiisikud, kellel on neis asjus administratiivkorras karistuse määramise õigus.

11. Kõiki muid alaealiste toimepandud tegusid, mis on ette nähtud §-s 17, võivad AAK-d arutada ükskõik millistest kommenteeritavas paragrahvis loetletud allikatest saadud andmete alusel.

12. *Vähem tähtsate* õiguserikkumiste kohta materjalide saatmisest alaealise töökoha või õppeasutuse ühiskondlikule organisatsioonile vt. § 29 komm. 8.

13. Avaldused ja ettepanekud asja arutamiseks AAK-s on viimase töö parema korraldamise huvides vajalik vormistada *kirjalikult* ja nendes tuleb võimalikult *ammendavalt* kajastada tehioolud. Ühtlasi tuleb AAK-le üle anda kõik asja kohta käivad materjalid, mis on tarvilikud asja arutamiseks. Eelnev on eriti kehtiv riigiorganitelt, TSN-ide alalistelt komisjonidelt, ühiskondlikelt organisatsioonidelt ja ühiskondliku isetegevuse organitelt saabuvate ettepanekute suhtes. Ühtlasi kehtivad mõningad erinõuded kohtu, prokuröri ja uurija ettepanekute suhtes.

14. On asja algatamiseks AAK-s ettepaneku teinud *kohus*, *prokurör* või *uurija*, peavad nad AAK-le saatma peale kriminaalasja algatamisest keeldumise või kriminaalasja lõpetamise *määruse* ka kõik nende käsutuses olevad, *asja kohta käivad materjalid*. Kuigi nimetatud määrus on põhistatud (KrPK §-d 8 ja 197), ei saa see ometi sisaldada kõiki AAK-le asja arutamiseks vajalikke andmeid. Selles peavad leiduma küll andmed alaealise toimepandud kuriteo (ühiskonnaohtliku teo) ja selle motiivide kohta, AAK poolt mõjutamisvahendi kohaldamise vajalikkuse ja kriminaalvastutusest vabastamise või antud isiku kriminaalvastutusele mittevõtmise põhistus, samuti andmed alaealise isiksuse, tema elamistingimuste ning asjaolude kohta, mis soodustasid teo toimepanemist jne., kuid on vajalikud ka dokumendid, seletused, väljavõtted ülekuulamisprotokollidest jms., mis kinnitavad määruuses esitatud andmeid. Peale selle võib AAK-le vajaduse korral saata ka ära kirja esildusest (erimäärusest) asjaolude kõrvaldamiseks, mis soodustasid või võivad soodustada alaealiste poolt kuritegude toime-

panemist (KrKP § 47 lg. 2). Kriminaaltoimikuid AAK-le üldreeglinina ei saadeta.

15. *Uurija, prokuröri või kohtu poolt AAK-le saadetak* põhisatud määrus peab sisaldama *andmeid* ka tekitatud *materiaalse kahju*, selle suuruse ja kannatanute kohta, samuti kannatanule riisutud esemete ja väärtuste tagastamise kohta, kui need on leitud ja tagastatud. Materjalidest peab ühtlasi nähtuma, et kannatanule on selgitatud tema õigus kriminaalasja algatamisest keeldumise või kriminaalasja lõpetamise määruse peale esitada kaebus (KrPK § 9) ning pöörduda kahju hüvitamise taotlusega AAK poole, kui kahjusumma ei ületa 50 rubla.

16. *Kodanike poolt AAK-le esitatavad avaldused* peavad samuti olema üldreeglinina kirjalikud. Kui mõni kodanik pöördub AAK esimehe, sekretäri või liikme poole suulise avaldusega ja kirjaliku avalduse esitamine pole mõnesugustel põhjustel võimalik, tuleb komisjoni esimehel, sekretäril või liikmel suuliselt avaldatud andmed ikkagi üles märkida ning võtta avaldajalt nendele allkiri. Erilisi vorminõudeid aga kodanike avalduste suhtes ei saa esitada. Oluline on, et avalduses leiduksid kõige vajalikumad andmed, ilma milleta pole võimalik asja arutamiseks ettevalmistamine (vt. § 29 komm. 3). Kui avaldus on puudulik, tuleb teda võimaluste kohaselt täiendada juba vastuvõtmisel.

17. *Omal algatusel* võib AAK asju arutada väga *mitmesuguste andmete alusel*. Nii on võimalik, et AAK saab neid andmeid oma liikmeilt, seoses viimaste poolt ühiskondlike kohustuste või tööalaste ülesannete täitmisega, ajakirjanduse kaudu, raadio- või televisioonisaatest, ametiisiku suulisest teadaandest, sõnavõtust koosolekul, anonüümkirjast jne.

18. *Asja arutamine* AAK-s peab toimuma *15 päeva jooksul*. Selle tähtaja jooksul peab AAK: 1) otsustama küsimuse, kas asi üldse allub temale, ning kui ei allu, suunama vajaduse korral materjalid vastavalt nende alluvusele; 2) kui see on tarvilik, eelnevalt kontrollima komisjonile saadetud ettepanekutes ja avaldustes sisalduvaid andmeid, koguma täiendavaid andmeid, välja nõudma dokumente, kutsuma ametiisikuid ning kodanikke seletuste saamiseks jne.; 3) kohaldama alaealise suhtes §-s 30 ettenähtud tõkendeid; 4) tutvustama alaealist vajalike materjalidega, tema vanemaid või neid asendavaid isikuid ja kasvatusasutuste esindajaid aga kõigi materjalidega; 5) määrama kindlaks asja arutamise aja, koha ja isikud, keda tuleb kutsuda komisjoni istungile; 6) asja ettevalmistamisel ja arutamisel täpselt kindlaks tegema kõik §-s 31 loetletud asjaolud; 7) arutama asja komisjoni istungil ning tegema otsuse.

19. «Põhimääruses» ettenähtud 15-päevane tähtaeg on *maksimaalne*. Seejuures ei tohi aga kiiruse arvel halvendada asja ettevalmistamise ja arutamise kvaliteeti. Asjatu kiirustamine ja sellest tulenevalt materjalide puudulik ettevalmistamine võivad kaasa

tuua kas põhjendamatu otsuse või tingida arutamise edasilükkamise.

20. Eespool nimetatud 15-päevase tähtaja hulka ei arvata materjalide AAK-sse saabumise päeva, küll aga loetakse tähtaja hulka puhkepäevad. Kui tähtaja lõpp langeb puhkepäevale, loetakse tähtaja viimaseks päevaks puhkepäevale järgnev tööpäev.

§ 29. Materjalid alaealiste õiguserikkumiste kohta, mis kuuluvad arutamisele rajooni (linna) komisjonis, vaadatakse eelnevalt läbi komisjoni esimehe või tema asetäitja poolt, kes otsustavad

- 1) arutada asja komisjoni istungil;
- 2) kontrollida täiendavalt asja materjale või uurida saabunud avaldusi ja ettepanekuid;
- 3) kohaldada alaealiste suhtes §-s 30 ettenähtud tõkkeabinõusid enne asja arutamist komisjoni istungil;
- 4) saata materjalid vähem tähtsate õiguserikkumiste kohta alaealise töökoha või õppeasutuse ühiskondlikele organisatsioonidele, kui sellega võib saavutada kasvatuslikku mõju õiguserikkuja suhtes.

1. a) Kommenteeritav paragrahv näeb ette alaealiste õiguserikkumiste kohta saabunud materjalide eelneva läbivaatamise. Tuleb aga asuda seisukohale, et on vajalik §-s 17 ettenähtud kõigi tegude kohta AAK-le saabunud materjalide eelnev läbivaatamine.

b) Saabunud materjalide eelnev läbivaatamine ning nendele õige käigu andmine kindlustab menetluse organiseeritud ja sihi-kindla läbiviimise, asja arutamise suurima kasvatusliku mõju ning õiglase otsuse.

2. Asja arutamiseks ettevalmistamist võib tinglikult jagada nelja staadiumi: 1) saabunud materjalidega tutvumine, 2) asjaolude eelnev kontrollimine, 3) asja arutamisele määramine, 4) alaealise suhtes tõkendi kohaldamine.

3. Alaealise toimepandud, §-s 17 ettenähtud teo kohta saabunud materjalidega tutvub komisjoni esimees või tema asetäitja. Asja materjalidest peab nähtuma: 1) kes taotleb asja arutamist (perekonna-, ees- ja isanimi, elu- ja töökoht või asutuse, ettevõtte või organisatsiooni täielik nimetus ning asukoht), 2) kes on alaealine (perekonna-, ees- ja isanimi, elukoht, vanus, kas ja kus õpib või töötab, kus töötavad ja elavad tema vanemad või neid asendavad isikud), 3) teo tehitud (vt. komm. 6), 4) kas asi allub komisjonile, 5) kas on näidatud asja lahendamiseks vajalikud tõendid (näit. dokumendid, isikud, kes võivad esineda tunnistajatena, või asutused, kust dokumente saab).

4. Kui AAK-le saadetud materjalid ei ole asja arutamiseks küllaldased, tuleb koguda täiendavaid andmeid asjaolude eelneva kontrollimise käigus. Kuid ka sel juhul, kui esitatud materjalid on küllaldased, on vaja asjaolusid enne arutamist sisuliselt kontrol-

lida. Asja arutamiseks ettevalmistamise käigus tuleb veenduda nii vastavate tõendite või nende hankimise aliika olemasolus kui ka koguda esialgseid andmeid nende sisulise kvaliteedi kohta. Nii ei või piirduda materjalide saatja teatega, et asjaolusid võib kinnitada kodanik A., vaid peab selgitama, kas kodanik A. oli tõepoolest pealtnägija või teab asjast üksnes kuulujuttude järgi. Ei ole mõeldav, et kõikide andmete sisuline kontroll toimuks vajaliku põhjalikkusega alles AAK istungil. Siiski ei või eelnevat kontrolli muuta asjaolude igakülgeks sisuliseks uurimiseks ja nende hindamiseks. Seda teeb komisjon alles istungil.

5. Asudes asja materjalide kontrollimisele, on esimeseks ülesandeks määrata kindlaks *tõendamisele kuuluvate asjaolude ulatus*. Sellel on suur praktiline tähtsus. Kui komisjon selgitab välja asjaolusid, millel ei ole asjas tähtsust, teeb ta tarbeut tööd, viidab aega ning hajutab tänelepanu antud konkreetse asjas. Veelgi halvem on selgitamisele kuuluvate asjaolude ulatuse põhjendamatu ahendamine. Sel juhul jääks osa tähtsaid asjaolusid välja selgitamata, komisjoni istungil ei ole aga materjalide puudulikkust enam võimalik täiendada ning asja arutamine tuleb edasi lükata.

6. Kuigi AAK-s *tõendamisele kuuluvate asjaolude ulatus* erineb ja oleneb konkreetse juhu eripärast, võib kõige üldisemal kujul anda siiski nende järgmise loetelu: 1) *tegu ja selle toimepanemist iseloomustavad asjaolud* (teo enda iseloom, selle toimepanemise aeg, koht, vahend ja viis, põhjuslik seos teo ja tagajärje vahel, teo toimepanemine tahtlikult või ettevaatamatuse tõttu, motiiv ja eesmärk, teo toimepanemine üksi või koos teiste isikutega, viimaste osa teo toimepanemisel, kihutamine nende poolt jne.); 2) *alaealise isiksust, tema elu- ja kasvatamistingimusi ning käitumist* igapäevases elus, koolis ja tööl *iseloomustavad asjaolud* (vt. § 31 komm. 6); 3) *alaealise suhtes mõjutamisvahendi valikul kergendavad* (kahjuliku tagajärje ärahoidmine, tekitatud kahju hüvitamine või kõrvaldamine alaealise poolt, puhtsüdamik kahetsus või süü ülestunnistamisele ilmumine, teo toimepanemine raskete perekondlike, isiklike või muude asjaolude mõjul jne.) ja *raskendavad* (teo toimepanemine omakasu või muul madalal ajendil, teo toimepanemine erilise julmusega jne.) *asjaolud*; 4) *kannatanule tekitatud kahju ja selle suurust* iseloomustavad asjaolud (moraalne, füüsilise või materiaalne kahju, viimase esinemise korral kahjusumma suurus, kahju reaalse hüvitamise võimalused alaealise töötasust vanemate või neid asendavate isikute töötasust või varast jne.); 5) *asjaolud, mis soodustasid* või võivad tulevikus soodustada alaealiste poolt kuritegude, muude õiguserikkumiste või ühiskonnale vastaste tegude toimepanemist (vt. ka § 31 komm. 10).

7. Tõendamisele kuuluvate asjaolude kindlaksmääramisel tuleb juhinduda *paljudest õigusnormidest*: § 17 sätetest, mis sisaldavad AAK-s arutatavate asjade loetelu, KrK eriosa dispositsioonides

mis näevad ette kuriteokoosseisude tunnused, sätetest, mis reguleerivad tõendamist, ning TsK eeskirjadest varalise vastutuse kohta.

8. Kommenteeritava paragrahvi alusel saadetakse materjalid *vähem tähtsate* õiguserikkumiste (vt. § 17 komm. 6—14) kohta alaealise töökoha või õppeasutuse ühiskondlikele organisatsioonidele, kui sellega võib õiguserikkujat kasvatuslikult mõjutada. Nimetatud materjale võib AAK esimees või selle asetäitja saata arutamiseks ning mõjutamisvahendite kohaldamiseks mitte ainult ühiskondlikele organisatsioonidele, vaid ka alaealise töökoha või õppeasutuse kollektiivile või ühiskondliku isetegevuse organitele ja seejuures mitte ainult õiguserikkumiste, vaid kõigi vähem tähtsate tegude kohta, mis on ette nähtud §-s 17. Selline kord on kehtestatud sellepärast, et ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonid, lastevanemate komiteed, alaealise töökoha või õppeasutuse muud ühiskondlikud organisatsioonid ja ühiskondliku isetegevuse organid ning töökoha või õppeasutuse kollektiiv peavad ennekoike ise arutama alaealiste vähem tähtsaid õiguserikkumisi ja muid ühiskonnastaseid tegusid. Nimetatud kord aitab tõsta nende vastutust alaealiste vähem tähtsate õiguserikkumiste ja muude ühiskonnastaste tegude ärahoidmisel ning ei lase AAK-del muutuda üldsuse abiorganiks. AAK-sid ei tohi üle koormata tööga, mis takistab nende põhiülesannete täitmist.

9. Kui AAK esimees või tema asetäitja leiab, et materjalid on asja arutamiseks küllaldased, määrab ta selle §-s 33 ettenähtud korras *arutamisele komisjoni istungil* ning otsustab §-s 30 tähen-datud *tõkendi* kohaldamise (vt. ka § 30 komm. 1—9).

§ 30. Enne õiguserikkumise arutamist komisjonis võidakse alaealine anda vanemate või neid asendavate isikute järelevalve alla, alaealine aga, keda kasvatatakse lasteasutuses — selle asutuse administratsiooni järelevalve alla.

Kui üheteistkümnepäevane või neljateistkümnepäevane nooruk on toime pannud raske ühiskonnaohtliku teo ja teda on seoses sellega vaja viivitamata isoleerida, võidakse ta komisjoni esimehe või esimehe asetäitja kirjaliku korralduse alusel paigutada laste vastuvõtupunkti tähtajaga kuni 15 ööpäeva.

Kui tekib kahtlus selle alaealise psüühilises seisundis, kelle asja tuleb arutada, saadetakse ta meditsiinilisele läbivaatusele.

1. *Tõkendi* (tõkkeabinõu) all mõeldakse kommenteeritavas paragrahvis vahendit, mida võidakse kohaldada õiguserikkumise või raske ühiskonnaohtliku teo toime pannud alaealise suhtes enne asja arutamist AAK-s ning mille eesmärgiks on ära hoida alaealise poolt nimetatud tegude uuesti toimepanemine, kindlustada tema laitmatu käitumine ja õigeaegne ilmumine AAK istungile ning tagada AAK otsuse täitmine.

2. Kommenteeritav paragrahv näeb ette tõkendite järgmised *liigid*: 1) vanemate või neid asendavate isikute järelevalve alla

andmine; 2) lasteasutuste administratsiooni järelevalve alla andmine; 3) laste vastuvõtupunkti paigutamine. Tõkendit kohaldab AAK esimees või tema asetäitja AAK-le saabunud materjalide eelneval läbivaatamisel (vt. § 29), kusjuures seda võib teha, kuid ei pea tegema.

3. a) Vanemate või neid asendavate isikute või lasteasutuste administratsiooni järelevalve alla andmist võib tõkendina kohaldada kõigi alaealiste suhtes, kes on toime pannud *õiguserikkumise* (vt. § 17 komm. 6—14), laste vastuvõtupunkti paigutamist aga ainult nende 11—14-aastaste alaealiste suhtes, kes on toime pannud *raske ühiskonnaohtliku teo* (vt. § 17 komm. 3) ja keda seoses sellega on vaja viivitamata isoleerida. Millist ühiskonnaohtlikku tegu lugeda raskeks, on fakti küsimus, mille lahendamisel tuleb arvestada kõiki teo toimepanemise asjaolusid: teo iseloomu, selle toimepanemise aega, kohta, vahendit, viisi, samuti teo tagajärgi, motiive, eesmärki jne. Vajadus viivitamatuks isoleerimiseks võib tuleneda ka alaealise isiksusest või teda ümbritsevast keskkonnast. Nii võib osutada vajalikuks isoleerida alaealine, kellest on karta, et ta jätkab ühiskonnaohtlike tegude toimepanemist, lahkub oma elukohast ja hakkab end varjama või kes tuleb viivitamata vabastada teda ümbritseva keskkonna kahjulike mõjude alt.

b) Kommenteeritav paragrahv ei kõnele tõkenditest 14—16-aastaste alaealiste suhtes, kes oma ea järgi ei kuulu kriminaalvastutusele (vt. § 17 komm. 5), kuid on toime pannud raskeid ühiskonnaohtlikke tegusid. Kuna nende alaealiste ühiskonnaohtlikkus võib olla suurem kui samasuguseid tegusid toimepannud 11—14-aastastel alaealistel, ei ole alust väita, et esimeste suhtes on keelatud tõkendi kohaldamine üldse. Neid võib anda vanemate, neid asendavate isikute või lasteasutuse administratsiooni järelevalve alla.

c) Alaealiste suhtes, kes *ei ole toime pannud õiguserikkumisi või raskeid ühiskonnaohtlikke tegusid* (kes näit. hoidub kõrvale õppimisest või tööst), ei kohaldata tõkendit. Nimelt välistab «Põhimäärus» tõkendi kohaldamise juhtudel, mil AAK-s arutamisele tulevad alaealise teod on suhteliselt vähema tähtsusega. Eelnevast tulenevalt ei ole tõkend üldse kohaldatav oma ea poolest kriminaalvastutusele mittekuuluva alaealise suhtes, kes on toime pannud ühiskonnaohtliku teo, mida ei saa lugeda raskeks ning mis ei sisalda ka mingi õiguserikkumise koosseisu.

4. Kommenteeritavas paragrahvis mõeldakse *lasteasutuste* all: 1) lastekodusid; 2) internaatkoole; 3) eri- või ravikasvatusasutusi.

5. Enne alaealise andmist kommenteeritava paragrahvi alusel *vanemate või neid asendavate isikute järelevalve alla*, on vajalik välja selgitada, kas nad on üldse suutelised tema järele valvama (näit. haiguse, töö iseloomu, alaealisega halbade suhete või muude asjaolude tõttu). Selle tõkendi kohaldamise eelduseks on samuti vanemate (ka ühe vanema) või neid asendavate isikute nõusolek.

See nõue ei kehti aga *lasteasutuse administratsiooni* suhtes, kuna viimane on niigi kohustatud oma kasvandike käitumise järele valvama.

6. Kuna §-s 18 p. 6 on ette nähtud ka vaadeldava tõkendiga (s. o. järelevalve alla andmisega) *samaliigiline mõjutamisvahend*, siis juhul, kui see tõkend end antud alaealise suhtes õigustab, on otstarbekohane kooskõlas § 21 lg. 1 sätetega kohaldada ka mõjutamisvahendina selle alaealise andmist vanemate või neid asendavate isikute järelevalve alla.

7. Et vanemate või neid asendavate isikute järelevalve alla andmine oleks efektiivne ja täidaks tõkendina oma otstarbe (vt. eespool, komm. 1), peab komisjoni esimees või tema asetäitja selgitama alaealise vanematele või neid asendavatele isikutele ning samuti alaealisele endale selle tõkendi olemuse ning *kohustused*, mis tulenevad nimetatud tõkendi kohaldamisest. Alaealine peab aru saama, et nende kohustuste rikkumine (vt. eespool, komm. 1) võib kaasa tuua tema suhtes raskema tõkendi kohaldamise, vanemad ja neid asendavad isikud aga mõistma, et nende suhtes on kohaldatavad §-s 19 lg. 1 tähendatud mõjutamisvahendid.

8. Alaealise järelevalve alla andmine tuleb vormistada *kirjalikult*, kusjuures oma allkirja annavad nii lapsevanemad või neid asendavad isikud kui ka alaealine.

9. *Laste vastuvõtupunkti paigutamiseks* on vajalik komisjoni esimehe või tema asetäitja *kirjalik korraldus*, milles peab olema märgitud vastava AAK nimetus, vastuvõtupunkti nimetus ja andmed alaealise ja tema poolt ühiskonnaohtliku teo toimepanemise asjaolude kohta. Nimetatud dokument peab olema varustatud TSN täitevkomitee pitsoriga.

10. Kommenteeritav paragrahv (lg. 3) kohustab saatma *meditsiinilisele läbivaatusele* alaealise, kelle asja AAK-s tuleb arutada, kui tekib kahtlus nimetatud alaealise psüühilises seisundis. See on vajalik sellepärast, et §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahendite valik sõltub suurel määral alaealise vaimsest arengust, kelle suhtes neid kohaldatakse. Nii ei tohi paigutada erikasvatusasutustesse vaimuhaigeid ega vaimselt vähearenenud alaealisi (§ 25). Viimased ei suuda õppida ega töötada võrdselt muude õpilastega ja nende viimine normaalselt arenenutega ühes asutuses võib avaldada negatiivset mõju nii neile endile kui ka teistele sellesse asutusse paigutatutele. Psüühiliselt ebanormaalne isik muutub kergesti kaaslaste pilke ja halvustamise objektiks, mis tema vaimset arengut veelgi takistab. Normaalselt arenenud alaealistele on aga nende nõrgamõistuslik kaaslane ebasobivaks eeskujuks, kelle veidrusesse võidakse suhtuda kriitikata ja neid matkima hakata. Samuti võidakse neid teiste õpilaste poolt korrarikkumistel ära kasutada.

11. *Muudatused alaealise psüühikas*, mis takistavad teda aru saamast oma tegude tähendusest, võivad esineda kas haiguslikul

pinnal (vaimuhaigused, vaimutegevuse ajutised rikked jne.) või olla tingitud vaimse arengu mahajäämusest, mis ei kujuta endast sõna otseses mõttes haiguslikku protsessi. Viimasel juhul võib alaealine küll olla võimeline juhtima oma käitumist, kuid sellele vaatamata ei saa ta aru oma teo tähendusest, kuna ta ei ole veel jõudnud oma vanusele vastavale arengutasemele.

12. *Kahtlusi psüühilises seisundis* võivad tekitada sellised asjaolud nagu teo toimepanemise ebatavaline viis, motiivide või eesmärkide ebaharilikkus, alaealise viibimine varem ravil või arstliku järelevalve all psüühiliste häirete või närvihaiguste tõttu jne. Samuti võib kahtlusteks põhjust anda klassikursuse kordamine mitme aasta vältel, ilma et selleks oleks nähtavat põhjust (näit. pikaajaline raske haigus vms.). Nimetatud asjaolude esinemisel tuleb alaealine saata meditsiinilisele läbivaatusele *psühhiaatri* juurde, kes peab vastama järgmistele küsimustele: 1) kas alaealine saab aru oma tegude tähendusest (ühiskonnaohtlikkusest) ja on võimeline neid juhtima; 2) kas tal esineb vaimse arengu mahajäämusest tingituna kõrvalekaldumisi antud vanusele vastavast normaalsest intellektuaalsest arengutasemest; 3) millise vanuse normaalsele arengutasemele vastab tegelikult alaealise vaimne areng. Samuti on soovitatav esitada veel küsimus, millise mõjutamisvahendi kohaldamine oleks antud juhul kõige otstarbekohasem, arvestades alaealise psüühika eripära. Nimetatud küsimused esitatakse komisjoni esimehe või tema asetäitja poolt kirjalikult psühhiaatrile, kes annab oma arvamuse samuti kirjalikus vormis. See lisatakse toimikusse.

§ 31. Alaealiste asjade komisjon peab asja ettevalmistamisel ja arutamisel täpselt kindlaks tegema alaealise vanuse, tegevusala, elu- ja kasvatamistingimused, õiguserikkumise fakti ja andmed, mis tõendavad selle toimepanemist, kas oli täiskasvanud kihutajaid ja teisi õiguserikkumisest oasvõtjaid ja kas alaealise suhtes oli varem kohaldatud mõjutamisvahendeid.

Alaealiste asjade komisjon on kohustatud välja selgitama põhjused ja tingimused, mis soodustasid alaealise õiguserikkumist, ning võtma tarvitusele abinõud nende kõrvaldamiseks.

1. Kommenteeritavas paragrahvis loetletud asjaolude täpne väljaselgitamine on vajalik alaealise suhtes kohaldatavate mõjutamisvahendite õigeks *individualiseerimiseks* ning sel viisil tema parandamise ja ümberkasvatamise tagamiseks (vt. § 21 komm. 1).

2. Alaealise *vanus* tuleb välja selgitada kuupäevalise täpsusega, s. t. tuleb tuvastada sünnipäev, -kuu ja -aasta. See tehakse kindlaks kas sünnitunnistuse või 16-aastaseks saanutel passiga, milliste dokumentide ärakiri tuleb lisada toimikusse. Kui nimetatud dokumendid puuduvad, võib kasutada ka väljavõtet sünniaktist, samuti vanemate või neid asendavate isikute passist, kuhu alaealine on kantud. Kui alaealise vanuse kohta puuduvad doku-

mendid, saadetakse ta vanuse kindlakstegemiseks vastava spetsialisti juurde. Vanuse arvestamise kohta vt. § 17 komm. 2 «b».

3. Alaealise *tegevusala* all mõeldakse nii õppimist kui ka töötamist. Sellega seoses on vajalik välja selgitada: kas ja kellena alaealine töötab või kus õpib ning tema haridustase ja tööstaaž. Need andmed tehakse kindlaks sellekohaste õiendite alusel.

4. Kui nooruk *ei õpi ega tööta*, siis tuleb välja selgitada, mis on selle põhjuseks, kui kaua see on kestnud, millistest vahenditest alaealine elab jne.

5. a) Alaealise *elu- ja kasvatamistingimustele* annab «Põhimäärus» väga avara sisu. See järeldeb «Põhimääruse» nendest sätetest, mis näevad ette alaealise, tema vanemate või neid asendavate isikute suhtes mõjutamisvahendite kohaldamisel arvestatavad asjaolud (§ 18 p. 9, 19, 20, 21 jt.). Elu- ja kasvatamistingimuste kindlakstegemisel on vaja eelkõige välja selgitada andmed alaealise vanemate või neid asendavate isikute ning üldse perekondlike suhete kohta. On vajalik, et AAK saaks vastuse järgmistele küsimustele: kas alaealisel on mõlemad vanemad; kui isa või ema ei ole, siis millest on see tingitud; kes vanemaist ja kui kaua kasvatab last üksi; millised on perekonnaliikmete omavahelised suhted, missugune on nende elukutse, kus nad töötavad, kas võtavad osa ühiskondlikust tegevusest, missugused on nende moraalised omadused ja kultuuritase, kuidas kasvatatakse alaealist kodus ning valvatakse tema käitumise järele jne. Välja tuleb selgitada ka alaealise materiaalne kindlustatus ning tema korteritingimused. Selleks tuleb kindlaks teha perekonna käsutuses oleva elamispinna suurus, tubade ja elanike arv korteris, kas alaealisel on omaette ruum, eitaval korral aga, kellega ta seda jagab jne. Kasvatamistingimuste väljaselgitamiseks tuleb samuti kindlaks teha, milline on õppe- ja kasvatustöö tase koolis, kus alaealine õpib, kas alaealine võtab seal osa ühiskondlikust elust, missuguseid pedagoogilisi vahendeid on kasutatud antud alaealise suhtes jne. Kui alaealine töötab, tuleb huvi tunda, millised on tema töötingimused, kas töökoha administratsioon ja ühiskondlikud organisatsioonid pööravad tähelepanu noortöölistele ja sealhulgas ka antud alaealisele, tema kvalifikatsiooni tõstmisele ning vaba aja veetmisele, kas perekonnal ja koolil on kontakt töökohaga jne. Väljaselgitamist vajab samuti alaealise lähem ümbruskond ja sidemed. Kui alaealine vabanes alaealiste töökolooniast või vabastati erikasvatusasutusest, ravikasvatusasutusest, lastekodust või internaatkoolist, siis tuleb kindlaks teha, kas võeti tarvitusele abinõud tema elu korraldamiseks, õppima või tööle suunamiseks ja tema käitumise järele valvamiseks. Missuguses ulatuses loetletud küsimused vajavad selgitamist, sõltub konkreetse juhu eripärast.

b) AAK peab kindlaks tegema ka alaealise *isiksust* iseloomustavad andmed ning tema *käitumise igapäevases elus, koolis ja tööl* (§ 21 lg. 1). Sellest seisukohast vajavad selgitamist alaealise põhi-

lised iseloomujooned, tema moraalne pale, huvid ja võimed, samuti ka psüühika erisused (mõjutatavus, kalduvus fantaseerimiseks, seiklushimu jne.) ning tervislik seisund. Ühtlasi tuleb tähelepanu pöörata sellele, kuidas alaealine suhtub töösse ja õppimisse, milline on tema õppeedukus ja tööalased näitajad, kas ta võtab osa kollektiivi elust, kuidas suhtub vanematesse inimestesse ja seltsimees-tesse, kuidas veedab oma vaba aega, kas on distsiplineeritud jne.

6. Alaealise elu- ja kasvatamistingimused, tema isiksust iseloomustavad andmed ning käitumine igapäevases elus, koolis ja tööl tehakse kindlaks alaealise enda, tema vanemate, neid asendavate isikute, klassijuhataja, meistri, ühiskondlike organisatsioonide tegelaste jt. *seletuste* ning *ütluste*, miilitsa lastetoa, majavalitsuse ja muude asutuste *õiendite* ja *dokumentide* ning kooli, töökoha jm. *iseloomustuste* alusel. Kooli iseloomustused koostavad klassijuhatajad koos aineõpetajatega ning need tuleb kinnitada direktori allkirjaga. Ka töökoha iseloomustused tuleks koostada mitmel isikul koos ning neile peaks alla kirjutama asutuse või ettevõtte juhataja, ametiühingukomitee esimees ja komsomoli-algorganisatsiooni sekretär.

7. *Õiguserikkumise fakti* all mõeldakse alaealise toimepandud tegu, mida arutab AAK. Õiguserikkumistega tuleb võrdseks lugeda kõik muud alaealise toimepandud, §-s 17 ettenähtud teod. Õiguserikkumise faktist ei saa kõnelda lahus teo toimepanemist iseloomustavatest asjaoludest (vt. § 29 komm. 6). Andmete kohta, mis tõendavad teo toimepanemist, vt. § 32 komm. 1—2.

8. *Kihutamise* kohta õiguserikkumiste toimepanemisele vt. § 20 komm. 2 «c». Õiguserikkumisest *muude osavõtjate* all tuleb mõelda isikuid, kes koos antud alaealisega selle õiguserikkumise toime panid, organiseerisid selle toimepanemise või aitasid selle toimepanemisele kaasa nõuande, juhatuse, vahendi või riista andmise või takistuse kõrvaldamise, samuti ka eelnevalt lubatud varjamisega. Õiguserikkumistega tuleb antud juhul võrdseks lugeda ka kriminaalvastutusele mittekuuluva alaealise ühiskonnaohtlikud (vt. § 17 komm. 3) ning muud ühiskonnastased (vt. § 17 komm. 14) teod, osavõtjatega aga isikud, kes tõmbasid alaealise nende tegude toimepanemisele kaasa (vt. § 20 komm. 2 «d»).

9. *Varem kohaldatud mõjutamisvahenditeks* kommenteeritava paragrahvi mõttes on mitte ainult «Põhimääruses» tähendatud vahendid, vaid ka KrK §-des 50, 51 ja 61 ettenähtud ning administratiivse mõjutamise vahendid (vt. ka § 13 komm. 2) ja distsiplinaar- ning kriminaalkaristused.

10. Alaealise toimepandud õiguserikkumise või muu ühiskonnastase teo *põhjuste* või neid *soodustanud tingimuste* all tuleb mõelda: 1) alaealise ühiskonnastaste vaadete ja harjumuste ning üldse tema moraalse väärtuse allikat (näit. negatiivsed mõjud perekonnas, mis sisendavad apoliitilisust, künismi, egoismi, omandikirge, vastutustundetust, harjumust alkoholi tarvitamiseks

jne.); 2) asjaolud, mille mõjul kujunes teo toimepanemise ajend või tekkis selle toimepanemise mõte (näit. väär eeskuju, filmis nähtu, loetu, kuuldu, teatava kauba vähene müügilolek jne.) või mis vahetult tõukasid teo toimepanemisele (näit. kannatanu väär käitumine, vara valveta jätmine või selle puudulik kaitse jne.); 3) asjaolud, mis löid soodsa olukorra teo toimepanemiseks (näit. järelevalvetus, kasvatustöö vead koolis või töökohas, tööle suunamiseks abinõude tarvitusele võtmata jätmine, puudused miilitsaorganite või AAK töös jne.) Tingimata selgitatakse relva või teo toimepanemise muu riista päritolu, teo toimepanemise korral alkoholihoobe seisundis aga selle saamise allikad ja tarvitamise asjaolud.

11. Koos alaealise toimepandud teo ja seda soodustanud tingimustega tehakse kindlaks, kes konkreetset kannab nende eest *vastutust* ja kuidas nad said võimalikuks (näit. vanemlike kohustuste kuritahtlik mittetäitmine, ühe vanema poolt perekonna mahajätmise, ema ülekoormamine tööülesannetega, meistri poolt noortööliste kasvatamise ülesannete ignoreerimine või tema kogenematus jne.). Kui õiguserikkumine või muu ühiskonnavastane tegu on toime pandud teistkordselt, tuleb eriti uurida retsidiivi põhjusi. AAK poolt seoses alaealise toimepandud õiguserikkumise või muu ühiskonnavastase teo põhjuste ning seda soodustavate asjaoludega kohaldatavate vahendite kohta vt. §-d 19 lg. 1 ja 2, ning 20.

§ 32. Alaealiste asjade komisjon võib välja nõuda vajalikke andmeid ja dokumente, samuti välja kutsuda ametiisikuid ja kodanikke seletuste saamiseks küsimustes, mis on komisjonis arutamisel.

Kui ametiisik või kodanik ilma mõjuva põhjuseta komisjoni kutse peale ei ilmu, võib komisjon asja arutamise edasi lükata ja võtta nende ilmumiseks tarvitusele abinõusid töökoha või õppeasutuse administratsiooni või ühiskondlike organisatsioonide kaudu. Kui alaealine, kelle asja arutatakse, keeldub ilma mõjuva põhjuseta komisjoni istungile ilmumast, võidakse teda kohale toimetada miilitsaorganite abiga.

1. Asja õigeaks otsustamiseks tähtsad asjaolud tehakse kindlaks asja ettevalmistamisel ja arutamisel AAK-s. Selleks tuleb AAK-l koguda tõendeid. *Tõenditeks* on igasugused faktilised andmed, mis vastavalt vormistatult võimaldavadki AAK-l kindlaks teha asja õigeaks otsustamiseks tähtsaid asjaolusid.

2. AAK-s kasutatakse tõendite järgmisi *liike*: alaealise seletus AAK istungil (komm. 3), kannatanu ütlus (komm. 3), alaealise vanemate või neid asendavate isikute seletused AAK istungil (komm. 4), tunnistajate ütlused (komm. 5), kirjalikud seletused (komm. 6), dokumendid (komm. 8), asitõendid (komm. 9) ja spetsialisti arvamus (komm. 10).

3. Alaealisele endale ja kannatanule on asjaolud hästi teada. Sellepärast on *alaealise seletus* ja *kannatanu ütlus* AAK istungil

suure tähtsusega. Samaaegselt on aga need isikud alati ja otsest asja tulemustest huvitatud. See võib tingida sisult ebaõigeid seletusi ja ütlusi, faktide tahtlikku või mittetahtlikku moonutamist ning seletuste või ütluste andmisest ühel või teisel viisil kõrvalepõiklemist. Eelnevast järeldub, et alaealise seletusesse ja kannatanu ütlusesse tuleb suhtuda vajaliku kriitikaga. Kontrollimatult ei vääri usaldust ka süütunnistus. Alaealised on kergesti mõjutatavad. Mitmesugustel motiividel võib alaealine end süüdi tunnistada selles, mida ta tegelikult pole toime pannud (et võtta endale vastutust mõne perekonnaliikme või teise isiku eest, varjata kergemas teos süü omaks võtuga raskema teo avastamist või mõnel muul motiivil). Seletustesse ja ütlustesse võivad veada sattuda ka ebaõigelt. Nii võib kannatanu moonutada faktilisi andmeid seetõttu, et ta ründe ajal oli hingeliselt tugevasti erutatud ja ei tajunud kõiki asjaolusid õigesti. Alaealise seletus ja kannatanu ütlus antakse AAK istungil suuliselt. Nende kirjalike seletuste kohta vt. allpool, komm. 6.

4. Alaealise *vanemate* või *neid asendavate isikute seletused AAK istungil* on samuti tõendid. Ka nendesse seletustesse tuleb suhtuda kriitiliselt. Väga sageli on vanemad või neid asendavad isikud asja tulemustest huvitatud ja võivad tahtlikult või mittetahtlikult moonutada faktilisi andmeid. Eriti hoolikalt tuleb analüüsida nende seletusi alaealiste üle järelevalve küsimustes. Järelevalvetuse fakt tuvastatakse mitte niivõrd nende isikute seletuste alusel, kes on kohustatud alaealise järele valvama, kui muude, sealhulgas ka kaudsete tõendite alusel. AAK istungil annavad alaealise vanemad ja neid asendavad isikud seletusi suuliselt. Nende kirjalike seletuste kohta vt. allpool, komm. 6.

5. Tähtsad tõendid AAK-s on *tunnistajate ütlused* komisjoni istungil. Tunnistajaks võib olla iga isik, kes teab asjas tähtsaid fakte ja on võimeline nende kohta andma õigeid ütlusi, sõltumata sellest, kas ta on AAK istungile tunnistajana kutsutud või on tulnud istungit kuulama. Isik, kes mõnesuguste füüsiliste puuduste tõttu pole võimeline fakte õigesti tajuma (näit. pime nägemise või kurt kuulumise teel tajutavaid fakte) või kes oma psüühilise seisundi tõttu pole võimeline neid kas üldse või õigesti tajuma, neid meeles pidama või nende kohta ütlusi andma, ei saa olla tunnistajaks. Muidugi võivad veada esineda ka psüühiliselt ja füüsiliselt tervete isikute ütlustes. Need võivad tingitud olla mitmesugustest objektiivsetest ja subjektiivsetest faktoritest. Ka siis, kui tunnistaja ise soovib rääkida tõtt ja arvab, et ta seda teeb, võivad tema ütlused olla mitmesugustel põhjustel ebaõiged. Ootamatult ja kiirelt toimuvate sündmuste puhul (näit. liiklusõnnetus, kallaletung tänaval, avalik vargus jne.) tekivad kergesti tajulüngad, mida sageli märkamatuks täiendatakse väljamõeldistega. Paremini tajutakse neid nähtusi, millele on suunatud isiku tähelepanu ning mida ta sõltuvalt soost, vanusest, erialast jms. on harjunud tähele

panema (näit. naissoost tunnistaja — riietust, autojuht — tänavaliiklust, pedagoog — alaealise käitumist jne.). Kriitiliselt tuleb suhtuda aja ja ruumi tajumisse. Kergesti tekivad vead ajaliste ja ruumiliste distantside määramisel. Et konkreetse teo ja ütluse andmise vahel on teatav ajavahemik, võib isik sündmusi ka unustada. Samuti võivad vead tekkida ütluste andmise käigus. Mõni tunnistaja võib ütluste andmisel erutada, mis segab teda loogiliselt väljendumast. Sellepärast peavad küsimused tunnistajale olema esitatud rahulikus toonis. Nad peavad olema selged ja arusaadavad. Kui tunnistaja teatavaid fakte ei mäleta, tuleb talle esitada abistavaid küsimusi, igal juhul aga hoiduda õigustava või süüdistava kallakuga suunavatest küsimustest. Tunnistaja võib mitmesugustel motiividel anda ebaõigeid ütlusi ka sihilikult (näit. tingituna sõbrusest, vaenust, sugulusest, eelneval kokkuleppel jne.). Tunnistaja ülekuulamise kohta pole «Põhimääruses» esitatud mingisuguseid erilisi nõudeid. Komisjoni istungil annab tunnistaja ütlusi suuliselt.

6. Peale tunnistajate ütluste, mis antakse suuliselt AAK istungil (vt. § 35), kõneleb kommenteeritav paragrahv *ametiisikult* ja *kodanikelt* asjade ettevalmistamise käigus saadud *seletustest*. Need seletused antakse *kirjalikus vormis*. Kui kodanik ise ei ole suuteline seletust kirjutama, peab tema seletused kirja panema see komisjoni liige, kellele on ülesandeks tehtud materjalide eelnev kontrollimine, kusjuures seletusele kirjutab alla peale seletuseandja ka komisjoni see liige. Asja ettevalmistamise käigus võib seletusi võtta tunnistajatelt, kannatanult, alaealise vanematelt, neid asendavateilt isikutelt ning ka alaealiselt endalt. Kõnesolevad seletused on AAK-s tõendiks ning neid võib avaldada AAK istungil (näit. juhul, kui isik ei ole ilmunud AAK istungile). Loetletud isikud võivad saata kirjalikke seletusi ka AAK istungi ajaks. Neid seletusi võib avaldada AAK istungil ning nad on tõenditeks siis, kui nende päritolus ei teki kahtlust (näit. seletuseandja allkiri on tõestatud). Kirjalike seletuste olemasolu ei välista aga isikliku ilmumise vajadust AAK istungile (vt. allpool, komm. 11 ja 12 ning § 14 komm. 2) ning nende seletuste igakülgset hindamist (vt. allpool, komm. 11).

7. Erinevalt kohtust *ei hoiata* AAK tunnistajat, kannatanut, alaealise vanemaid ja neid asendavaid isikuid vastutuse kohta valeütluse andmise või ütluse andmisest keeldumise eest *ega eemalda* tunnistajaid istungiruumist kuni ütluste andmise alguseni. Küll aga tuleb tunnistajaid, kannatanuid ning alaealise vanemaid ja neid asendavaid isikuid hoiatada, et AAK-le teadvalt ebaõige avalduse tegemise eest kuriteo toimepanemise kohta teise isiku poolt võidakse neid karistada vabadusekaotusega kuni kolme aastani (KrK § 174). Üldse tuleb AAK-s hoiduda kohtuliku menetluse vormide matkimisest kriminaalasjades.

8. a) Asutuste, ettevõtete, organisatsioonide, ametiisikute ja kodanike poolt väljaantud *dokumendid* (nii originaaldokumendid kui ka nende ära kirjad) on AAK-s tõenditeks siis, kui nad sisaldavad asja suhtes tähtsaid faktilisi andmeid. Nagu muidki tõendeid, tuleb ka dokumente kontrollida nende õigsuse seisukohast. Dokumendi koostaja võib eksida või ka teadlikult esitada dokumendis valeandmeid. Dokumenti võivad hiljem ka kõrvalised isikud võltsida, teha juurde- või vahelekirjutusi, parandusi, väljakraapimisi jne. Samuti võib dokument vale olla põhjusel, et selle on koostanud mitteõigustatud isik. Vajaduse korral tuleb dokumendi ehtsuse selgitamiseks välja kutsuda dokumendi koostajad või vastav spetsialist.

b) Ka mitmesugused skeemid, joonised, fotod, AAK-le saabunud teated ja avaldused ning ajaleheartiklid, mis sisaldavad andmeid §-s 17 ettenähtud tegude kohta, võivad olla AAK-s tõenditeks, kuigi kõiki neid ei saa lugeda dokumentideks. Kirjalikud seletused ning spetsialistide kirjalikud arvamused on küll dokumendid, kuid kujutavad endast tõendite iseseisvaid liike.

9. a) *Asitõenditeks* on esemed, mis olid alaealisele teo toimepanemise vahenditeks, säilitasid endal selle jälgi või olid selle objektiks, samuti kõik muud esemed, mis oma individuaalsete tunnuste tõttu võivad tähtsad olla antud asja õigeks otsustamiseks. Nii on asitõenditeks ühiskonnaohtliku teo toimepanemise riistad: nuga, relv, kepp, muukraud jne. Kuid mitte kõik esemed, mida alaealine kasutab teo toimepanemisel, ei ole asitõenditeks. Nii ei ole asitõendiks jalgratas, millega alaealine ühiskonnaohtliku teo toimepanemise kohale sõitis (muidugi juhul, kui jalgrattal endal ei ole asjas tähtsust omavaid jälgi). Asitõendiks on ainult sellised esemed, mille abil alaealine vahetult teo toime pani. Ka on asitõenditeks need konkreetset esemed, millele tegu oli suunatud (näit. riisutud vara, kaubad, millega spekulēriti, võltsitud dokument jne.), samuti raha või need väärtused, mis alaealine õiguserikkumise või muu ühiskonnavastase teo tagajärjel omandas (näit. riisutud raha eest ostetud mootorratas). Asitõenditeks on ka sellised esemed, millel nende individuaalsete tunnuste tõttu võib olla tähtsust arutatava asja otsustamiseks (näit. alaealise kallaletungija poolt sündmuskohale mahajäetud müts).

b) Üldreeglina tuleb asitõendid tuua AAK *istungile* ja neid seal asja arutamise käigus vaadelda. Kui esemeid nende mõõtmete või muude omaduste tõttu ei saa istungile tuua, on soovitatav, et komisjoni liikmed vaatleksid neid nende asukohas. Sellise vaatluse kohta tuleb koostada protokoll. AAK menetlusse võetud asitõendid ei vaja erilist vormistamist. Ainult istungi protokollis on vaja märkida asitõenditena esinevaid esemeid, nende tunnuseid ning asitõendite kohta antud ütlusi ja seletusi. Asitõendeid ei säilitata AAK asukohas, vaid nad on asjaosaliste endi valduses. Esemed, mida võib omandada vaid eriloaga (relvad, lõhkeaine jne.),

tuleb komisjonil anda vastavatele asutustele, tähtsusetud aga määrata hävitamisele.

c) Kui AAK arutab asja *KrPK § 8 alusel üleantud materjalide põhjal*, siis on asitõendite küsimuse lahendanud juba kohus, prokurör või uurija kooskõlas *KrPK § 63* sätetega ning AAK-le saadetakse vajaduse korral asitõendite vaatlusprotokoll (*KrPK § 62*).

10. Kui mõne asjaolu kindlakstegemiseks on vaja eriteadmisi, kutsub komisjon vastava ala *spetsialisti*. AAK-s kasutatakse spetsialisti abi võrdlemisi harva. Siiski võib tekkida vajadus psühhiaatriliste (kahtluse korral alaealise psüühilises seisundis), kirjatehniliste (näit. dokumendi ehtsuse kindlakstegemiseks) või muude tehniliste jt. eriteadmiste kasutamiseks komisjoni töös. Sel juhul pöörduv AAK esimees või tema asetäitja komisjoni nimel kirjalikult kas vastava asutuse juhataja või ka väljaspool asutuse koosseisu oleva spetsialisti poole, ära näidates, millises asjas on spetsialisti abi vajalik. Pöördumisel asutuse poole võidakse taotleda nimeliselt teatava isiku määramist spetsialistiks. Samas kirjas esitatakse ka küsimused, millele tahetakse vastuseid, ning loetletakse materjale, mis antakse spetsialisti korraldusse uurimiseks. Spetsialisti vastuseid tuleb komisjonil hinnata nagu kõiki teisi tõendeid.

11. Tõendid peavad olema *kvaliteetsed*. Tõendi kvaliteet määratakse kindlaks tõendamismenetluse käigus. Tõendamisel eristatakse: 1) tõendi sisulist analüüsi, 2) tõendi kõrvutamist teiste samas asjas esinevate muude tõenditega ja 3) tõendi hindamist. *Tõendi sisuline analüüs* seisneb antud tõendi sisuks olevate andmete tõe vastavuse tuvastamises. Nii on vaja kannatanu või tunnistaja ütluste kontrollimisel selgitada, kas vastava isiku meeleorganid ja mälu võimaldavad sündmuse veatut tajumist ja meelepidamist ning õige ütluse andmist. *Tõendi kõrvutamisel muude samas asjas olevate tõenditega* võrreldakse nende sisu omavahel. Nii võrreldakse tunnistaja jt. isikute ütlustes ja seletustes sisalduvaid andmeid, asitõendeid, dokumente jne. Tõendite kõrvutamise tulemusena ilmneb tõendites sisalduvate faktide omavaheline ühtivus või nende erinevus. Millist faktidest lugeda tõepäraseks, selgub *tõendite hindamise* tulemusena. Tõendeid hindavad lõplikult komisjoni liikmed asja arutamisel komisjoni istungil. Nad pole seotud ei endi ega ka teiste poolt sama tõendi kohta varem antud hinnanguga ning ükski komisjoni liige ei tohi teisele oma arvamust peale suruda. Seejuures ei ole ühelgi tõendil komisjoni jaoks ette kindlaksmääratud jõudu: enne kontrollimist ja hindamist ei saa ühtki tõendit eelistada teisele ning pole isikuid, kelle ütlustel oleks suurem tõenduslik jõud.

12. AAK teeb otsuse asjasse puutuvate andmete *vahenditu kontrollimise teel*. *Vahenditu* kontrollimine seisneb selles, et asja arutavad komisjoni liikmed peavad isiklikult ja vahenditult uurima tõendeid. Ainult isikliku tajumise kaudu teevad komisjoni liikmed järelduse tõendite usaldusvääruse, toimepandud teo tõendatuse,

alaealise süü ja muude küsimuste kohta, mis vajavad otsustamist asja arutamisel. Vahenditu kontrollimine eeldab, et kõik arutatava asjaga seotud isikud ilmuksid isiklikult komisjoni istungile ja esitaksid nendele teada olevad andmed seal vahenditult. Kui AAK istungile kutsutud isik ilma mõjuva põhjuseta komisjoni kutse peale ei ilmu, võib komisjon asja arutamise edasi lükata ja võtta tema ilmutamiseks tarvitusele abinõud töökoha või õppeasutuse administratsiooni või ühiskondliku organisatsiooni kaudu. Komisjoni istungile mitteilumine on vabandatav ainult mõjuval põhjusel. Mõjuvate põhjustena tuleb vaadelda selliseid asjaolusid, mis faktiliselt võtsid võimaluse õigeaegselt komisjoni istungile ilmuda. Siia kuuluvad: 1) kutse (väljakutse) mitteõigeaegne kättesaamine; 2) arstitõendi või töövõimetuslehega tuvastatud haigus, mis takistab ilmutist, ja 3) muud asjaolud, mille tõttu kohaletulek pole võimalik (näit. liikluse katkemine, loodusõnnetus, perekonnaliikme haigus, mis tingis väljakutsutu kojujäämise vajaduse, jne.). Tavaliste töö- (teenistus-) ülesannete täitmine ei ole mõjuv põhjus. Vajaduse korral võib komisjon mitteilunud asjaosalise või tunnistaja seletusi avaldada istungil.

13. Kui alaealine, kelle asja arutatakse, ei ilmu mõjuva põhjuseta komisjoni istungile, võidakse teda kohale toimetada miilitsaorganite abiga. Kuid *sundtoomine* on erandlik vahend. Asja arutamise eel peab komisjon ennekõike kontrollima, kas alaealise mitteilumise põhjused on mõjuvad (vt. komm. 12). Kuid ka alaealine ise, tema vanemad või neid asendavad isikud peavad komisjoni informeerima kõigist põhjustest, mis takistavad alaealise tähtajalist ilmutist. Sundtoomiseks teeb korralduse komisjoni esimees või tema asetäitja. Korralduses (teates) tuleb täpselt näidata alaealise ees-, isa- ja perekonnanimi, sünniaeg, aadress, õppeasutus, kus ta õpib, või töökoht, samuti asjaolud, mis annavad aluse sundtoomise kohaldamiseks alaealise suhtes.

§ 33. Tunnistanud asja ettevalmistatuks, tutvustab komisjoni esimees, esimehe asetäitja või liige, kellele see ülesandeks on tehtud, enne asja arutamist alaealist vajalike materjalidega, tema vanemaid või neid asendavaid isikuid, vajaduse korral ka kasvatusasutuste esindajaid aga kõigi materjalidega ja määrab kindlaks asja arutamise aja ja koha ning isikud, keda tuleb kutsuda komisjoni istungile.

Komisjoni istungist teatatakse prokurõrile.

1. Pärast asja komisjoni istungiks ettevalmistamist koostab AAK esimees, tema asetäitja või liige, kellele see on ülesandeks tehtud, *õiendi*, milles näidatakse alaealise poolt teo toimepanemise asjaolud, loetletakse tõendid, millega need on tuvastatavad, ning tehakse järeldus alaealise teo vastavuse kohta mõne §-s 17 ettenähtud teo tunnustele ja ettepanek arutada tema suhtes mõjutamisvahendi kohaldamise küsimust. Ka tehakse *õiendis* ettepanek

arutada §-s 19 loetletud mõjutamisvahendite kohaldamist vanemate või neid asendavate isikute suhtes, kes vääralt suhtuvad lastesse või kuritahtlikult ei täida oma kohustusi laste kasvatamisel (vt. § 19 komm. 4). Kohtu, prokurööri või uurija poolt AAK-le saadetud materjalide arutamiseks ettevalmistamisel õiendit ei koostata (vt. § 28 komm. 2, 5 ja 14).

2. Asjaolude täieliku ja igakülgse väljaselgitamise ning alaealise ja tema vanemate või neid asendavate isikute õiguste kaitse huvides peab AAK asjaosalisi aegsasti *tutvustama* nii komisjonile esialgselt esitatud kui ka asja ettevalmistamise käigus kogutud uute materjalidega. Olles arutamisele tuleva asja materjalidest teadlikud, saavad nad taotleda uute tõendite hankimist (tunnistajate kutsumist, dokumentide väljanõudmist vm.), anda asja kohta täiendavaid seletusi, esitada vastuvaidlusi jne. Alaealise, tema vanemate või neid asendavate isikute põhjendatud taotlusi peab komisjon arvestama.

3. *Alaealist* ei tutvustata asja kõigi materjalidega. Temale ei näidata nimelt materjale (näit. täiskasvanute intiimellu puutuvaid andmeid), mis kasvatuslikust seisukohast võivad avaldada negatiivset mõju. Nendega tutvuvad alaealise *vanemad või neid asendavad isikud*. Materjalidega tutvumine ei ole aga alaealise ja tema vanemate või neid asendavate isikute kohustus. See on nende õigus, mis pärast komisjoni esimees, tema asetäitja või asja ettevalmistav komisjoni liige peab enne asja arutamist igal juhul esitama alaealisele, tema vanematele või neid asendavatele isikutele asja materjalid tutvumiseks. Keelduvad nimetatud isikud nendega tutvumast, tehakse õiendile (vt. eespool, komm. 1) selle kohta vastav märge, milles fikseeritakse ka keeldumise motiivid. Kui arutava asja kohta kogutud andmetest järeldub, et istungile on vaja kutsuda ka *kasvatusasutuse esindaja*, tutvustatakse teda eelnevalt asjas kogutud kõigi materjalidega.

4. Komisjoni esimees, tema asetäitja või asja ettevalmistav komisjoni liige määrab kindlaks *isikud, keda tuleb kutsuda AAK istungile*. Asja arutamine ainult kirjalike materjalide alusel, olgugi alaealise osavõtul, on vastuolus «Põhimääruse» sätetega. Peale alaealise, tema vanemate või neid asendavate isikute kutsutakse AAK istungile kannatanud, tunnistajad, sealhulgas ka klassijuhataja ja majavalitsuse töötaja ning muud isikud, kelle osavõtt asja arutamisest on vajalik. Viimaste hulka kuuluvad igal juhul ka asutuse või organisatsiooni esindajad, kellelt materjalid AAK-sse saabusid. On lubamatu tunnistajatena välja kutsuda isikuid, kes midagi ei tea arutatavast asjast ega ole kokku puutunud alaealisesse, kelle asja arutatakse. Teiselt poolt ei või jätta istungile kutsumata olulisi tunnistajaid, alaealist, tema vanemaid või neid asendavaid isikuid või kannatanut. Istungile kutsutavate isikute kindlaksmääramisel peab olema objektiivne ja nimekirja kandma mitte ainult need tunnistajad, kes kinnitavad, et alaealine pani

toime §-s 17 ettenähtud teo, vaid ka need, kes alaealist õigustavad või esitavad kergendavaid asjaolusid. Soovitav on istungile kutsuda ka isikuid, kes oma erialase ettevalmistuse poolest suudavad anda arutatava teo kohta üldise ning ühtlasi erialase hinnangu ja aidata sel viisil kaasa komisjoni istungi kasvatusliku mõju suurendamisele. Nii on soovitav kutsuda selliste asjade arutamisele, kus soodustavaks asjaoluks oli lastekasvatamise alal kohustuste täitmata jätmine, pedagoog, kes analüüsib asja kodu ja kooli poolt tehtava kasvatustöö aspektist. Asjade arutamisele, mis on seotud alkoholi kuritarvitamisega, on soovitav kutsuda meditsiinitöötaja, liikluseeskirjade rikkumise asjade arutamisele riiklik või ühiskondlik autoinspektor jne. Istungile kutsutavate isikute nimekirja võivad AAK esimees, tema asetäitja või asja ettevalmistav komisjoni liige muuta ning täiendada.

5. a) AAK istungitest võib osa võtta *prokurör* (vt. ka § 19 komm. 8 «a»). Komisjoni esimees, tema asetäitja või liige, kellele on ülesandeks tehtud asja arutamiseks ettevalmistamine, teatab temale istungi ajast ja kohast. Prokurör teostab järelevalvet seaduste täpse ja kõrvalekaldumatu täitmise üle ka AAK töös. See toimub üldjärelevalve meetoditel peamiselt istungitest osavõtmise ja AAK otsuste kontrollimise teel. Prokuröri osavõtt asja arutamiseks (asja arutamise kord, tähtaegadest kinnipidamine, istungi koosseisu otsustusvõimelisus jne.), vaid ka komisjoni abistamiseks õiguslike küsimuste lahendamisel. Suurema kasvatusliku efekti saavutamiseks võib prokurör soovitada komisjonile asja arutada alaealise või tema vanemate elu- või töökohas.

b) Alaealiste erikasvatusasutustesse ja ravikasvatusasutusse suunamise asjad vaadatakse AAK-s läbi prokuröri *kohustuslikul osavõtul* (vt. § 19 komm. 8 «a»).

6. Eesti NSV *Haridusministeeriumi* ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku *Kutsehariduse Komitee esindajate* kutsumise kohta AAK istungitele vt. § 19 komm. 8 «a».

7. Üldreeglina peab *asja ettevalmistamisega tegelev AAK liige* osa võtma ka asja sisulisest arutamisest komisjoni istungil. Tähen-datud nõue järeldeb sellest, et komisjoni nimetatud liige on asja materjalidega põhjalikult tuttav ning AAK esimehelt ülesande saamisel arvestati tema sobivust konkreetse asja ettevalmistamiseks alaealisega psühholoogilise kontakti leidmise (näit. silmas pidades tema iseloomu, sugupoolt jms. tingimusi), asjas otseselt või kaudselt isikliku huvitatuse puudumise ning alaealise ja asjaosaliste emakeele valdamise seisukohast. Üldse ei ole soovitav, et asjade ettevalmistamisega tegeleb ainult üks AAK liige.

8. AAK liige, kes asja ette valmistab, peab asja arutamiseks valima *sobiva aja ja koha*. Komisjoni istungid tuleb määrata ajale, mis on kõige vastuvõetavam nii asjaosalistele kui ka tunnistajatele.

9. On soovitatav korraldada istungeid ka *väljaspool AAK alalist töökohta* rajooni (linna) TSN täitevkomitee juures. Samuti on otstarbekohane AAK väljasõiduistungite korraldamine õppekasvatusasutustes või alaealise töökohal — tsehhis, osakonnas või brigaadis.

§ 34. Alaealiste asjade komisjon on otsustusvõimeline, kui kohal on vähemalt pool tema koosseisust.

Alaealiste asjade komisjoni istungil peab viibima alaealine, kelle asja arutatakse, samuti vanemad või neid asendavad isikud, vajaduse korral ka kasvatusasutuste esindajad. Erandjuhtudel võidakse asja arutada ka vanemate või neid asendavate isikute osavõtuta.

Küsimuste läbivaatamisel, mis on seotud taotluste esitamisega süüdimõistetud alaealise ennetähtaegselt karistuse kandmisest vabastamiseks, mõistetud karistuse asendamiseks liigilt kergemaga või teiste taotlustega süüdimõistetute suhtes, peavad komisjoni istungist osa võtma alaealiste töökoloonia administratsiooni esindaja ja süüdimõistetute ise.

Komisjonil on õigus ajutiselt eemaldada alaealine istungilt, kui selgitatakse asjaolusid, mille arutamine võib talle mõjuda negatiivselt.

1. Kuna peale esimehe, tema asetäitja ja vastutava sekretäri kuulub AAK koosseisu veel 6—12 liiget (§ 5 lg. 1), siis on ta *otsustusvõimeline* vähemalt 5—8 liikme kohalolekul. Töökoormuse vähendamiseks ja asjade põhjalikumaks arutamiseks võib komisjoni liikmetest moodustada kaks koosseisu, kes töötavad vaheldumisi. Konkreetse asja arutamisel on seejuures soovitatav valida komisjoni koosseis niisuguse arvestusega, et sinna kuuluksid peale esimehe või tema asetäitja ja vastutava sekretäri veel pedagoog, arst ja jurist, s. t. isikud, kes on kodus pedagoogika, psühholoogia, laste tervishoiu ja juriidilistes küsimustes. Olenevalt arutatavate asjade arvust tuleks komisjoni istungeid korraldada sellise sagedusega, et oleks kindlustatud asjade otsustamine 15 päeva jooksul (vt. § 28 lg. 2).

2. Vastavalt kommenteeritavale paragrahvile peavad AAK istungil viibima järgmised isikud: alaealine, kelle asja arutatakse, ja tema vanemad või neid asendavad isikud. Vanemate või neid asendavate isikute osavõtuta võib asju arutada ainult siis, kui nimetatud isikute ilmumine AAK istungile ei ole võimalik haiguse, pikaajalise komandeeringus või karistuse kandmisel viibimise, samuti ka elukoha kauguse (näit. elavad nad teises liiduvabariigis) jms. asjaolude tõttu. Kui alaealine viibib kasvatusasutuses, peab tema asja arutamisest kindlasti osa võtma ka kasvatusasutuse esindaja. Teiste isikute viibimise kohta AAK istungil vt. § 33 komm. 4—6.

3. Vajadus alaealise *ajutiseks eemaldamiseks* AAK istungilt võib tekkida peamiselt kahel juhul: 1) kui käsitletakse küsimusi, mis puutuvad teiste isikute intiimellu; 2) kui seoses alaealise toi-

mepandud teoga tekib vajadus arutada ka tema vanemate või neid asendavate isikute küsimust.

§ 35. Alaealiste asjade komisjon vaatab läbi asja kohta kogutud materjalid, kuulab ära alaealise, tema vanemate või neid asendavate isikute seletused, kannatanu ning tunnistajate ütlused ja pärast kõigi asjaolude igakülgset läbikaalumist võtab vastu ühe alljärgnevatest otsustest:

1) kohaldada käesoleva põhimääruse §-des 18 ja 19 ettenähtud mõjutamisvahendeid;

2) asi lõpetada;

3) asja arutamine edasi lükata ja täiendavalt kontrollida;

4) anda asi üle prokuratuuriorganitele.

1. Kuigi AAK ei matki kohtuprotsessi kriminaalasjades (vt. § 32 komm. 7), tuleb tal siiski täita rida *menetluskorda puutuvaid nõudeid*, millest kinnipidamine on tingimata vajalik kõigi asjaolude täielikuks ja igakülgseks väljaselgitamiseks. Asja arutamist alustatakse selle ettekandmisega komisjoni ühe liikme, tavaliselt selle liikme poolt, kes eelnevalt kontrollis AAK-sse saabunud materjale. Kui materjalid on saabunud prokuratuuri- või miilitsaorganitelt, kutsutakse nende esindaja AAK istungile (vt. § 33 komm. 4) ja on otstarbekohane, et antud juhul viimane kannab ette ka asjaolud. Järgnevalt kuulatakse ära alaealise seletus, kellele hiljem võib esitada küsimusi. Alaealise küsitlemisel tuleb arvestada tema vanust ning rangelt kinni pidada nõukogude pedagoogika ja psühholoogia poolt väljatöötatud nõuetest. Pärast seda annavad ütlusi kannatanu ning tunnistajad ja seletusi alaealise vanemad, neid asendavad isikud ning komisjoni istungile kutsutud muud isikud. Ka kõigile neile võib esitada küsimusi.

2. *Asjaolude igakülgne läbikaalumine* seisneb eelkõige tõendite hindamises AAK poolt. Tõendite hindamise kohta vt. § 32 komm. 11 ja 12. Asjaolude igakülgne läbikaalumine on ühtlasi eelduseks AAK-le tõenduslikust materjalist asja otsustamiseks vajalike järelduste tegemisel.

3. AAK ei ole seotud nende organite arvamusega, kes tegid ettepaneku asja arutada või andsid temale materjalid üle KrPK § 8 korras. Eelnev on kehtiv ka AAK-le esitatud õiendi suhtes (vt. § 33 komm. 1). Komisjon teeb otsuse omaenda *sisemise veendumuse* kohaselt, mis rajaneb kõigi asjaolude igakülgtsel, täielikul ja objektiivsel läbivaatamisel, küsjuures ta juhindub seadusest ja sotsialistlikust õigusteadvusest. AAK võib §-des 18 ja 19 ettenähtud mõjutamisvahendeid kohaldada ainult siis, kui ta ise sellekohasele järeldusele jõuab.

4. *Asja lõpetamine* on võimalik juhtudel, kui alaealise suhtes ei ole alust kohaldada §-s 18 ettenähtud mõjutamisvahendeid, kuna pole tõendatud, et ta on toime pannud §-s 17 tähendatud teo (näit. ei ole tõendatud selle toimepanemise fakt või on välistatud

selle ühiskonnaohtlikkus või õigusvastasus). AAK ei tee õigeks-mõistvaid otsuseid. Kui asja arutamisel ilmnevad uued asjaolud, mis vajavad täiendavat kontrolli, *lükatakse asja arutamine edasi*.

5. a) AAK annab asja üle *prokuratuuriorganitele*, kui ta asja arutamise tulemusena leiab, et alaealine on toime pannud kuriteo, mille eest ta kuulub kriminaalvastutusele. Kui AAK leiab, et alaealine peaks kriminaalvastutusele kuuluma teo eest, mille kohta temale on materjalid üle antud KrPK § 8 korras, teeb ta vastavale organile esildise kriminaalasja algatamisest keeldumise või selle lõpetamise määruse tühistamise kohta. Selline kord on kohaldatav ainult kuritegude, mitte aga muude õiguserikkumiste korral. Muude õiguserikkumiste asjades lahendab AAK alaealise suhtes mõjutamisvahendite kohaldamise küsimuse ise.

b) Juhul kui AAK leiab kuriteo tunnuseid isikute käitumises, kelle asja ta ei aruta, annab ta materjalid sellise käitumise kohta samuti üle prokuratuuriorganitele (vt. ka § 20).

§ 36. Komisjoni istungil koostatakse protokoll, kus lühidalt märgitakse ära isiku seletused, kelle asja arutatakse, kannatanu ja tunnistajate ütlused, samuti muud asja juurde kuuluvad andmed.

Protokollile kirjutavad alla eesistuja ja sekretär.

Alaealiste asjade komisjon võib korraldada väljasõiduistungeid nende isikute töö- või elukohta, kelle asja arutatakse.

1. Vastavalt kommenteeritavale paragrahvile on AAK istungi kohta *protokollil koostamine kohustuslik*. See on vajalik ülevaate saamiseks asja arutamise käigust, samuti komisjoni otsuse seaduslikkuse kontrollimiseks täitevkomitee või prokuratuuri poolt. Protokollil koostamine on kohustuslik ka siis, kui asja arutamine lükatakse edasi seoses vajadusega asjaolusid täiendavalt kontrollida või tingituna alaealise mitteilmumisest istungile.

2. Protokollis peavad kajastuma *järgmised andmed*: asja järjekorranumber; AAK nimetus; istungi aeg ja koht; asja arutamisest osavõtivate komisjoni liikmete nimed ja liikmete üldarv (kvoorumi kindlakstegemiseks); alaealise, tema vanemate või neid asendavate isikute, kannatanu, tunnistajate jt. istungist osavõtivate isikute nimed, nende töö- ja elukohad; alaealise vanus; märkus selle kohta, kas alaealine, tema vanemad või neid asendavad isikud on eelnevalt asja materjalidega tutvunud; arutatava küsimuse sisu; alaealise, tema vanemate või neid asendavate isikute ja muude istungil viibijate seletused, tunnistajate ütlused, istungil dokumentide ja seletuste avaldamine; spetsialisti arvamus; esitatud küsimused ja vastused neile. Kui alaealine eemaldati ajutiselt komisjoni istungilt, tuleb teha selle kohta märkus ka protokollis. Samuti tuleb protokollis näidata §-s 18 p. 9 ettenähtud mõjutamisvahendi tingimisi kohaldamisel selle tähenduse selgitamine alaealisele.

3. Kõik vajalikud andmed tulevad protokollida *lühidalt*, kuid

täpselt. Ütlused, seletused ja arvamused tuleb protokollida ainult niivõrd, kui nad on asjas tähtsad. Kuna protokollimine eeldab vilumust, on soovitatav, et protokoll koostaks alati üks ja sama isik (näit. komisjoni vastutav sekretär). Protokollile kirjutavad alla eesistuja ja sekretär.

4. *Väljasõiduistungite* korraldamine õigustab ennast siis, kui sellega on võimalik avaldada suuremat kasvatuslikku mõju nii nendele, kelle asja arutatakse, kui ka pealtkuulajatele. Seejuures ei tohi aga unustada, et alaealine on suhteliselt kergesti mõjutatav ja tema psüühika ei ole veel täielikult välja kujunenud. Seepärast tuleb väljasõiduistungite korraldamisel arvestada järgmisi asjaolusid: 1) alaealise isiksust, tema vanust, vaimset arengut ja toimepandud teo iseloomu; 2) auditooriumi mõju ütluste ja seletuste õigsusele; 3) asja avaliku arutamise negatiivseid mõjusid istungit pealtkuulavatele alaealistele. Mõnikord on soovitatav pidada väljasõiduistungeid alaealise selliste vanemate või neid asendavate isikute elu- või töökohas, kes vääralt suhtuvad lastesse või ei täida kuritahtlikult oma kohustusi laste kasvatamisel.

§ 37. Komisjoni otsused võetakse vastu istungil viibivate komisjoniliikmete liithäälteenamusega.

Komisjoni otsus peab olema koostatud kirjalikus vormis ja motiveeritud. Otsuses mõjutamisvahendite kohaldamise kohta näidatakse ära üleastumise sisu, tõendid, mille alusel otsus tehti ja komisjoni poolt määratud mõjutamisvahend koos selle määramise motiividega.

Komisjoni otsusele kirjutavad alla eesistuja, sekretär ning asja arutamisest osavõtnud komisjoni liikmed. Otsus kuulutatakse eesistuja poolt kohe pärast vastuvõtmist.

Komisjon teatab vastuvõetud otsusest alaealise õiguserikkuja töö-, õppimis- või elukoha, samuti tema vanemate või neid asendavate isikute töö- või elukoha ühiskondlikele organisatsioonidele.

1. Kooskõlas kommenteeritava paragrahvi tehakse AAK otsus istungil viibivate komisjoni liikmete liithäälteenamusega. Kui istungist võtab osa paarisarv komisjoni liikmeid ja hääled langevad pooleks, loetakse vastuvõetuks alaealisele soodsam otsus (näit. kui mõjutamisvahendi kohaldamiseks tehakse kaks ettepanekut, tuleb võrdsete häälte puhul valida kergem). Otsuse tegemisel viibivad ainult komisjoni liikmed.

2. Komisjoni otsus peab olema vormistatud kirjalikult ja see koosneb kolmest osast: sissejuhatavast, kirjeldavast ja resolutiiv-osast.

a) Otsuse sissejuhatavas osas märgitakse: 1) asja arutava AAK nimetus (vastava linna või rajooni AAK); 2) dokumendi nimetus («otsus»); 3) istungi koht ja aeg; 4) materjali esitanud organi või avalduse teinud isiku nimi; 5) alaealise perekonna-

ees- ja isanimi, sünniaeg, tegevusala, aadress; 6) toimepandud teo nimetus.

b) Otsuse kirjeldavas osas peab kajastuma: 1) arutatava teo lühike kirjeldus (teo toimepanemise aeg, koht, viis, tagajärg, motiivid jne.), kusjuures faktid esitatakse nii nagu nad leidsid tõendamist komisjoni istungil; 2) otsuse üksikasjalik motiveering, mis peab sisaldama nii tõendite analüüsi kui ka konkreetse mõjutamisvahendi kohaldamise põhistuse. Samuti tuleb näidata, kas alaealise küsimust on juba varem arutatud AAK-s ning missugune mõjutamisvahend on tema suhtes kohaldatud. Teo toimepanemise põhjuste ja seda soodustanud tingimuste osas tuleb öelda, mis tuleb teha nende kõrvaldamiseks. Samuti tuleb näidata, kas ja mida võetakse ette alaealise elu korraldamiseks (tööle või õppima suunamine, elamistingimuste muutmine jne.).

c) Otsuse resolutiivosas näidatakse: 1) §-des 18 ja 19 ettenähtud mõjutamisvahendi kohaldamine, asja lõpetamine, selle arutamise edasilükkamine ja täiendav kontroll või asja üleandmine prokuratuuriorganitele (§ 35); 2) abinõud alaealise elu korraldamiseks ja soodustanud asjaolude kõrvaldamiseks; 3) otsuse peale edasikaebamise kord; 4) kellele saadetakse ära kirjad otsusest ja teatatakse selle sisust.

§ 38. Alaealiste poolt toimepandud õiguserikkumiste põhjuste ja neid soodustanud tingimuste selgitamiseks ja kõrvaldamiseks peavad rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid nende istungitel arutatud õiguserikkumise asjade arvestust ja üldistavad igas kvartalis rajooni ja linna ulatuses selle arvestuse andmeid. Nimetatud arvestuse andmeid vabariigi ulatuses üldistab üks kord aastas vabariiklik alaealiste asjade komisjon.

1. AAK poolt igas kvartalis tehtav üldistus ei tohi piirduda andmetega, mis näitavad, kui palju ja milliseid asju on komisjonis arutatud ning milliseid mõjutamisvahendeid on alaealiste suhtes kohaldatud, vaid see peab ka näitama, mida kujutavad endast need alaealised, kelle asju komisjon arutas (nende vanus ja haridus, kas nad õppisid, õppisid ja töötasid, töötasid, ei õppinud ega töötanud; millistes koolides nad õppisid või kus töötasid; nende kuulumine pioneeri- või komsomoliorganisatsiooni jms.). Veel tähtsam on aga üldistuses alaealiste toimepandud õiguserikkumiste ja muude ühiskonnavastaste tegude põhjuste ja nende toimepanemist soodustanud tingimuste igakülgne analüüs. Nimetatud põhjused ja soodustanud tingimused selgitab AAK välja üldsuse laialdasel osavõtul. Üldistuse peab AAK tegema eraldi poeg- ja tütarlaste kohta. AAK töö huvides on soovitatav, et ta teeks samasuguse üldistuse ka rahvakohtutes arutusel olnud alaealiste asjade kohta.

2. Kvartalite andmete põhjal teeb AAK üldistuse ka aasta kohta ning esitab selle järgmise aasta jaanuarikuu jooksul vabariiklikule AAK-le üldistuse tegemiseks vabariigi ulatuses. AAK

tehtav üldistus annab võimaluse saada selge ülevaate olukorrast antud rajoonis või linnas ning lubab õigesti organiseerida komisjonide edaspidist tööd alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmiseks.

§ 39. Alaealiste asjade komisjoni otsuse peale võib edasi kaevata vastava tööraha saadikute nõukogu täitevkomiteele. Täitevkomitee otsus kaebuse suhtes peab olema vastu võetud 7 päeva jooksul ja see on lõplik.

Alaealiste asjade komisjoni otsuse peale rahatrahvi määramise kohta võib edasi kaevata trahvitud isiku elukohajärgsele rajooni (linna) rahvakohtule 10 päeva jooksul arvates otsuse kättesaamise päevast. Kaebuse esitamine kohtule nimetatud tähtaja jooksul peatab trahvi sissenõudmise.

1. AAK poolt vastuvõetud otsused peavad olema seaduslikud ja põhjendatud.

a) AAK otsus on *seaduslik*, kui ta on kooskõlas seaduste ja muude normatiivaktidega. Otsus on ebaseaduslik, kui AAK ei kohaldanud seadust, mis kuulus kohaldamisele (näit. alaealisele rahatrahvi määramine administratiivüleastumise eest, mis kuulus amnestia alla), või kohaldas seadust, mis ei kuulunud kohaldamisele (näit. vaimselt vähearenenud alaealise paigutamine erikasvatusasutusse). Otsus on ebaseaduslik ka siis, kui AAK kohaldas seadust valesti (näit. selle väära tõlgendamise tulemusena).

b) AAK otsus on *põhjendatud*, kui selles sisalduvad järeldused on kooskõlas tegelikkuses esinevate faktiliste asjaoludega ning kohaldatud mõjutamisvahend on õiglane. Otsus ei ole põhjendatud, kui: 1) selle järeldused ei ole kooskõlas istungil kontrollitud tõenditega; 2) ei ole arvestatud asjaolusid, mis oluliselt võisid mõjuda komisjoni järeldustele; 3) vastuoluliste tõendite puhul, millel võis olla oluline tähtsus komisjoni poolt järelduste tegemisel, ei ole näidatud, mis alusel pidas komisjon õigeks ühtesid tõendeid ega arvestanud teisi; 4) otsuses toodud järeldused ise sisaldavad olulisi vastuolusid, mis võivad mõjuda alaealise toimepandud teo tõendatuse või mõjutamisvahendi valiku küsimuse otsustamisele.

c) Otsuse seaduslikkuse ja põhjendatuse nõuded on *omavahel lahutamatu seotud*: seaduslik saab olla ainult põhjendatud otsus ning vastupidi. Otsus ei ole seaduslik ega põhjendatud, kui ta on rajatud ühekülgsele või puudulikult selgitatud asjaoludele või põhineb oletustel. Otsus võidakse teha üksnes tingimusel, et arutamise käigus on silmas peetud seaduse nõudeid ning asjaolud igakülgset, täielikult ja objektiivselt välja selgitatud.

2. AAK otsuse peale võivad *edasi kaevata* rajooni (linna) TSN täitevkomiteele alaealine, tema vanemad või neid asendavad isikud, kannatanu, teised kodanikud ja ametiisikud. «Põhimäärus» ei piira isikute ringi, kes võivad kaebuse esitada. Edasikaebamise õigus on komisjoni otsuste seaduslikkuse ja põhjendatuse kontrollimise ning ühtlasi asjast huvitatud isikute õiguste ja sea-

duslike huvide kaitse tähtis vahend. Kaebus võib vaidlustada komisjoni otsust tervikuna või mõnda tema osa, ta võib puudutada toimepandud teo või mõne faktilise asjaolu tõendatuse või mitte-tõendatuse, samuti mõjutamisvahendi iseloomu ja muid küsimusi. «Põhimäärus» ei näe ette mingisugust kaebuse vormi ega selle esitamise tingimusi. Kaebuse esitamise tähtaeg on sätitud ainult rahatrahvi määramise asjades (vt. komm. 5).

3. AAK tegevuse seaduslikkuse järele valvab ka *prokurör*. Ta kontrollib AAK kogu tegevust, sealhulgas komisjoni otsuseid ja nende täitmist. Erilist tähelepanu pöörab prokurör AAK poolt kohaldatavate mõjutamisvahendite, eeskätt erikasvatusasutusse paigutamise seaduslikkusele ja põhjendatusele. Samuti kontrollib prokurör, kas AAK on rahatrahvi määranud õigesti, seaduses ettenähtud alustel ja suuruses. Ühtlasi peab prokurör jälgima, kas AAK selgitas välja alaealise poolt õiguserikkumise või muu ühiskonnastase teo toimepanemise põhjused ning seda soodustanud tingimused ja võttis tarvitusele abinõud nende kõrvaldamiseks. Kõigile komisjoni ebaseaduslikele ja põhjendamatutele otsustele esitab prokurör üldjärelevalve korras protesti.

4. a) *Täitevkomitee* on kohustatud kaebustesse põhjalikult süvenema ning lahendama asja olemasolevate materjalide alusel. «Põhimäärus» ei näe ette kaebuste läbivaatamise korda, kuid sätib, et täitevkomitee otsus kaebuse suhtes peab olema vastu võetud 7 päeva jooksul. Otsus kaebuse suhtes peab olema tehtud kolle-giaalselt, s. o. täitevkomitee istungil.

b) Täitevkomiteel on õigus: 1) jätta AAK otsus jõusse (kui see on seaduslik ja põhjendatud); 2) asi lõpetada (kui pole küllaldaselt aluseid mõjutamisvahendi kohaldamiseks); 3) tühistada AAK otsus ja saata asi temale täiendavaks kontrollimiseks ning uueks arutamiseks (kui olid jäänud selgitamata tähtsad asjaolud); 4) muuta AAK otsus, rakendamata seejuures komisjoni poolt määratud mõjutamisvahendit. Täitevkomitee otsus on lõplik ning edasi-kaebamisele ei kuulu.

5. Kodanikel, samuti ametiisikutel, keda AAK otsusega on karistatud *rahatrahviga*, on õigus otsusele edasi kaevata elukohajärgsele rajooni (linna) rahvakohtule 10 päeva jooksul. Selle täht-aja kestel kohtule kaebuse esitamine peatab rahatrahvi sissenõud-mise. Kaebuselt ei võeta riigilõivu ja kaebaja on vabastatud kohtu-kulude tasumisest. Rahatrahvi määramise kohta AAK poolt vt. § 18 komm. 8 ja § 19 komm. 5 «c».

6. Rahatrahvi ebaõige määramise kohta esitatud kaebus vaa-datakse rajooni (linna) *rahvakohtu istungil* läbi mitte hiljem kui 15 päeva jooksul arvates kaebuse saabumise päevast. Vajaduse korral kutsutakse asja läbivaatamisele ka AAK esindaja, kes raha-trahvi määramise küsimuse otsustamisest osa võttis, samuti tun-nistajad ja üldsuse esindajad. Rahvakohus tuvastab kohtuistungil, kas trahvitu on süüdi õiguserikkumises, ja kontrollib, kas raha-

trahv on määratud vastavalt kehtivale seadusandlusele. Sõltuvalt asja läbivaatamise tulemustest keeldub kohus oma määrusega kaebuse rahuldamisest, vähendab rahatrahvi, kui see ületab seaduse ettenähtud määra või ei vasta õiguserikkumise raskusele, trahvitu isiksusele või tema varalisele seisundile, või tühistab AAK otsuse rahatrahvi määramise kohta ja lõpetab asja menetluse. Rahatrahvi suurendamise õigust kohtul ei ole. Rahvakohtu määrus jõustub selle kuulutamise ja on lõplik.

§ 40. Alaealiste asjade komisjonide materiaalne ja tehniline varustamine pannakse vastavalt töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele või Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsusele.

1. AAK-de *materiaalne ja tehniline varustamine on* «Põhimääruse» kohaselt pandud rajoonide ja linnade TSN täitevkomiteedele või Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsusele. Rajoonide ja linnade TSN täitevkomiteedes, samuti Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuses tegelevad nimetatud küsimustega üldosakonnad.

2. AAK-de materiaalse ja tehnilise varustamise all tuleb mõelda komisjoni *tööks vajalike tingimuste loomist*: komisjoni varustamist blankettide, kartoteegi kaartide, seadusandlike materjalide, raamatute, paberi ja muude kantseleitarvetega; komisjoni otsuste ja protokollide blankettide ning teiste vajalike materjalide trükkimist; sissetulnud ja väljaläinud dokumentide registreerimist jms.

3. AAK-l on soovitatav sisse viia kolm alljärgneva nimetusega *kausta*: 1 — komisjoni tööplaanid, tööaruanded, protokollid ja otsused, vabariikliku AAK protokollid ja otsused (komisjoni enda protokollide ja otsuste jaoks võib kasutada ka raamatut); 2 — kodanike avaldused ja kaebused; 3 — muu kirjavahetus. Neid toimikuid peab korras komisjoni vastutav sekretär.

ALAEALISTE ÜHISKONDLIKE KASVATAJATE PÕHIMÄÄRUS

Kinnitatud Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1967. a. 13. juuni määrusega (ENSV ÜVT, 1967, nr. 26, art. 214; avaldatud 1967. a. 17. juunil).

I. ÜLDSÄTTED

1. Ühiskondlike kasvatajate institutsioon on asutatud üldsuse osa tõstmiseks alaealiste kasvatamisel, kes on toime pannud õiguserikkumisi.

Ühiskondlike kasvatajate peamiseks ülesandeks on lastevanemate või neid asendavate isikute abistamine alaealiste õiguserikkujate ümberkasvatamisel seaduste ning sotsialistliku ühiselu reeglite austamise ja täitmise vaimus.

1. Nagu öeldakse kommenteeritavas punktis, on ühiskondlike kasvatajate institutsioon loodud *üldsuse osatähtsuse tõstmiseks* alaealiste kasvatamisel, kes on toime pannud õiguserikkumisi. Selle institutsiooni loomine ei välista aga nimetatud alaealiste kasvatamise muid vorme. Nende kasvatamisega peavad ka edaspidi tegelema riigiorganid, haridus- ja kultuuriasutused, ettevõtted jne. Tähtsaid ülesandeid täidab seejuures AAK. Ei ahene ka ühiskondlike organisatsioonide (ametiühingukomiteede, komso-moliorganisatsioonide jt.) ning ühiskondliku isetegevuse organite (koolide ja majavalitsuste lastevanemate komiteede, vabatahtlike rahvamalevate jt.) ülesanded alaealiste õiguserikkujate kasvatamisel. Samuti ei välista ühiskondlike kasvatajate institutsiooni loomine muid vorme, mida kasutatakse üldsuse kaasahaaramiseks alaealiste õiguserikkujate kasvatamisele (individuaalšeffide määramine, ühiskondlikule käendusele andmine jt.). Ühiskondlike kasvatajate institutsioon üksnes täiendab õiguserikkumisi toimepannud alaealiste üldsuse poolt kasvatamise seniseid vorme.

2. Ühiskondliku kasvataja määramine ei vabasta ka *alaealise vanemaid või neid asendavaid isikuid* vastutusest lapse kasvatamise eest. Ühiskondlike kasvatajate peamiseks ülesandeks on nimetatud isikute *abistamine* alaealiste õiguserikkujate ümberkasvatamisel seaduste ning sotsialistliku ühiselu reeglite austamise ja täitmise vaimus. Sellega kriipsutab kommenteeritav punkt alla vane-

mate ja neid asendavate isikute erilisi kohustusi alaealiste õiguserikkujate ümberkasvatamisel, ühtlasi ka nende vastutust selle eest. Samaaegselt aga tagab kommenteeritav punkt lapse vanematele ja neid asendavatele isikutele vajaliku abi selle kohustuse täitmisel.

3. Kriipsutades alla vajadust abistada lapse vanemaid või neid asendavaid isikuid alaealise õiguserikkuja ümberkasvatamisel, lähtub kommenteeritav punkt *koduse kasvatuse* erilisest osast alaealise isiksuse kujundamisel. Võitlust puuduste vastu kodus kasvatases peab ta tähtsaks seetõttu, et kodus kasvatuse halb olukord põhjustab ning soodustab õiguserikkumiste toimepanemist alaealiste poolt. Siit järeldub, et ühiskondliku kasvataja eriti tähtsaks ülesandeks on aidata likvideerida puudused kodus kasvatases ning hoolitseda selle eest, et vanematel ja neid asendavatel isikutel oleksid vajalikud teadmised laste kasvatamise küsimustes. Sellepärast peavad ühiskondlikud kasvatajad andma lastevanematele ja neid asendavatele isikutele konkreetseid soovitusi koduseks kasvatustööks ning jälgima nende soovitude täitmist. Ühtlasi peab ühiskondlik kasvataja välja selgitama konkreetseid vead kodus kasvatases, mis on põhjustanud või tinginud õiguserikkumiste toimepanemist alaealise poolt (vanemlike õiguste kuritarvitamine, vanemlike kohustuste mittetäitmine, halvad eeskujud, lapse hooldamatus, lapse liigne hellitamine või muu väär suhtumine temasse), ning võtma tarvitusele abinõud nende vigade kõrvaldamiseks.

4. Vt. ka III komm. 1.

2. Ühiskondlikeks kasvatajateks võivad olla kõige aktiivsemad töölised, teenistujad, kolhoosnikud, loominguilise intelligentsi esindajad, sõjaväelased, üliõpilased, pensionärid ja muud kodanikud, kellel on vajalik üldhariduslik ettevalmistus, kes omavad elukogemusi või lastega töötamise kogemusi ja on nõus võtma endale ühiskondliku kasvataja kohustuse.

Ühiskondlikeks kasvatajateks soovitatavaid isikuid esitab töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni, millesse nad kuuluvad, üldkoosolek või majaelanike koosolek elukoha järgi. Soovitatavate nimekirjad antakse rajooni (linna) töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee juures asuvalle alaealiste asjade komisjonile. Need isikud kuuluvad komisjoni aktiivi koosseisu.

1. Ühiskondliku kasvataja ülesannete edukas täitmine ei ole võimalik, kui isikul puuduvad selleks *vajalikud eeldused* ja *omadused*. Tähtsamad nendest on: 1) vankumatud kommunistlikud poliitilised veendumused, sügav kodumaa-armastus ja lai üldine silmaring; 2) kommunismiehitaja moraalkoodeksi nõuetest kõrvalkaldumatu kinnipidamine; 3) oma tööülesannete eeskujulik täitmine; 4) vähemalt keskharidus; 5) nõukogude pedagoogika aluste tundmine; 6) elukogemused ja oskus suhelda laste ning lastevanematega, kusjuures olulise tähtsusega on ka see, kas isik

on oma laste kasvatamisega ise hästi toime tulnud; 7) küllaldane vaba aeg ning ülekoormatus muude ühiskondlike ülesannetega; 8) sellekohane nõusolek. Loetletud asjaoludest lähtudes tulebki lahendada, kas antud isik on sobiv ühiskondlikuks kasvatajaks, ning eelkõige, kas ta suudab olla alaealisele isiklikuks eeskujuks, kuna vastasel korral ühiskondliku kasvataja ülesannete edukas täitmine ei ole mõeldav.

2. Ühiskondlike kasvatajate kandidatuurid selgitab välja ja esitab *töötajate koosolekule* arutamiseks asutuse või ettevõtte administratsioon või ühiskondliku organisatsiooni valitud organ.

3. Ühiskondlikeks kasvatajateks soovitatavate isikute *kandidatuurid arutatakse läbi* töötajate kollektiivi või ühiskondliku organisatsiooni või majaelanike üldkoosolekul. Suuremates asutustes, ettevõtetes või organisatsioonides, kus on osakonnad, jaoskonnad, tsehhid, brigaadid või vahetused, arutatakse kandidatuurid läbi osakonna, jaoskonna jne. töötajate üldkoosolekul. Eelnev on kehtiv ka ühiskondlike organisatsioonide koosolekute kohta, kui neil on osakonnades, jaoskonnades jne. oma valitud organid.

4. Koosolekul, kus soovitakse ühiskondlikuks kasvatajaks, peab viibima *vähemalt pool* asutuse, ettevõtte, osakonna, tsehhid, brigaadi, vahetuse jne. töötajast või ühiskondliku organisatsiooni liikmetest, sealhulgas ka isik, keda soovitakse ühiskondlikuks kasvatajaks.

5. Ühiskondliku kasvataja soovitamine otsustatakse *lihthääle-enamusega* lahtisel hääletamisel.

6. Koosoleku kohta koostatakse *protokoll*, mille ära kiri koos soovitatavate nimedega esitatakse rajooni (linna) AAK-le.

7. Ühiskondlikuks kasvatajaks soovitatud isikud kuuluvad *AAK aktiivi koosseisu*. Kuni neile ei ole kasvatamiseks määratud alaealist, võib AAK anda neile ühekordseid ülesandeid. Selliste ülesannete täitmine võimaldab neil omandada ühiskondliku kasvataja ülesannete täitmiseks vajalikke kogemusi.

3. Ühiskondlik kasvataja määratakse, kui seda peetakse vajalikuks, sellise alaealise järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmiseks:

1) kes on toime pannud õiguserikkumise, kuid vanuse või kriminaalkaristuse kohaldamise ebaotstarbekuse tõttu on kriminaalvastutusest vabastatud ja kelle paigutamine erilisse kasvatusasutusse on enneaegne;

2) kes on tingimisi süüdi mõistetud või kellele on mõistetud karistus, mis ei ole seotud vabadusekaotusega;

3) kes on karistuse ära kandnud või karistuse kandmisest enne tähtaega vabastatud;

4) kes on tagasi pöördunud erikoolist, erikutsekoolist, ravikasvatusasutusest, lastekodust või internaatkoolist.

Ühiskondliku kasvataja määramine ei vabasta vanemaid või neid asendavaid isikuid alaealise kasvatamise kohustusest ega vastutusest tema käitumise eest.

1. Kommenteeritavas punktis on ette nähtud juhud, millal alaealisele võib määrata ühiskondliku kasvataja. Sellest punktist järeldub, et ühiskondlik kasvataja määratakse peamiselt neile alaealistele, kes on toime pannud *kuritegusid* või *muid õiguserikkumisi*. Kuid ühiskondliku kasvataja võib määrata ka alaealistele, kes on toime pannud *ühiskonnavastaseid tegusid*, millel õiguserikkumise iseloom puudub, või *ühiskonnaohtlikke tegusid*, milles ei ole kuriteokoosseisu (vt. § 17 komm. 3, 4 ja 14). See järeldus tuleb asjaolust, et kooskõlas kommenteeritava punkti sätetega võib ühiskondliku kasvataja määrata ka alaealistele, kes on tagasi pöördunud erikoolist, erikutsekoolist, ravikasvatusasutusest, lastekodust või internaatkoolist. Nendesse asutustesse võib aga paigutada ka alaealisi, kes oma ea tõttu ei saa üldse kanda õiguslikku vastutust ning järelikult ka toime panna õiguserikkumisi. Nii on lubatud erikoolidesse suunata vaid 11–14 aasta vanuseid alaealisi, viimased ei saa aga olla õiguserikkumise subjektiks (vt. § 18 komm. 12 «a»). Kui kommenteeritava «Põhimääruse» p. 1 kõneleb siiski ühiskondliku kasvataja määramisest vaid alaealistele, kes on toime pannud õiguserikkumisi, siis peab ta silmas üksnes praktikas kõige sagedamini esinevaid juhte.

2. Alaealiste all, kes vanuse või kriminaalkaristuse kohaldamise ebaotstarbekuse tõttu on *kriminaalvastutusest vabastatud*, mõeldakse kommenteeritavas punktis alaealisi, kes on toime pannud kuriteo ja järelikult ületanud kriminaalvastutuseks vajaliku vanusepiiri (vt. § 17 komm. 4 ja 5). Alaealine vabastatakse neil juhtudel kriminaalvastutusest KrPK § 8 alusel või alustel, mis on ette nähtud KrK-s (näit. §-d 50 ja 51). Alaealise kriminaalvastutusest vabastamisega tuleb antud juhul võrdseks lugeda ka tema vabastamist kriminaalkaristusest kohtu poolt KrK § 10 lg. 3 alusel (vt. § 17 komm. 6 «c»), kuna mõjutamisvahendid, mida alaealise suhtes võib mõlemal juhul kohaldada, on enamikus samad. Mõlemal juhul ei ole alaealise suhtes kriminaalkaristuse kohaldamine otstarbekohane, sest east tingituna on tema ühiskonnaohtlikkuse aste madalam ja selle iseloom teistsugune kui täisealisel, mispärast ta ongi parandatav ja ümberkasvatatav ka mõjutamisvahendite abil, mis ei ole kriminaalkaristuseks. Üks selliseid vahendeid on alaealisele ühiskondliku kasvataja määramine, kusjuures seda võib teha samaaegselt AAK poolt alaealise suhtes §-s 18 loetletud mõjutamisvahendite või kohtu poolt KrK §-s 61 lg. 4 nimetatud vahendite kohaldamisega. Siiski on ühiskondliku kasvataja määramine tarbetu, kui AAK on kriminaalvastutusest vabastatud alaealise paigutanud erikasvatusasutusse (§ 18 p. 9) või suunanud ta ravikasvatusasutusse (§ 18 p. 8), lasteasutusse või internaatkooli (§ 19 lg. 4). Samuti on ühiskondliku kasvataja määramine tarbetu, kui AAK on andnud alaealise ühiskondlikule käendusele (§ 18 p. 7). Kõigil neil juhtudel kasvatab alaealist ja valvab tema järele asutuse administratsioon, töötajate kollektiiv või ühiskondlik orga-

nisatsioon (viimased individuaalšefi kaudu) ning ühiskondliku kasvataja määramine üksnes komplitseeriks olukorda. Eelnev on kehtiv ka KrK §-s 61 lg. 1 nimetatud kasvatusliku iseloomuga sunnivahendite ning alaealise andmise kohta KrK § 50 alusel ühiskondlikule käendusele. Ka neil juhtudel on ühiskondliku kasvataja määramine tarbetu. Küll aga võib alaealisele määrata ühiskondliku kasvataja, kui tema suhtes on kohaldatud KrK §-s 61 lg. 4 nimetatud kasvatusliku iseloomuga vahendeid või ühiskondliku mõjutamise vahendeid seltsimeheliku kohtu poolt (KrK § 51) või alaealine on vabastatud kriminaalvastutusest või -karistusest ühiskonnaohtlikkuse äralangemise tõttu (KrK § 49).

3. Kommenteeritavas punktis öeldakse, et kriminaalvastutusest vabastatud alaealisele võib ühiskondliku kasvataja määrata vaid siis, kui tema paigutamine erikasvatusasutusse on *enneaegne*. Sellest sättest järeldub, et enne alaealise paigutamist erikasvatusasutusse tuleb kaaluda tema suhtes kergemate mõjutamisvahendite kohaldamise võimalust, sealhulgas ühiskondliku kasvataja määramist, vaatamata sellele, et 11-aastaseks saanud alaealine on toime pannud raske ühiskonnaohtliku teo või rikkunud süstemaatiliselt ja kuritahtlikult ühiskondliku käitumise reegleid (vt. § 18 komm. 12 «b»). Sellise alaealise paigutamisest erikasvatusasutusse tuleb hoiduda, kui, arvestades tema isiksust, tema parandamine ja ümberkasvatamine on võimalik teda erikasvatusasutusse paigutamata. Nimetatud alaealise suhtes tuleb piirduda §-s 18 mainitud kergemate mõjutamisvahenditega ning ühtlasi määrata talle ühiskondlik kasvataja.

4. *Tingimisi süüdimõistmise kohta vt. § 13 komm. 2 «d», vabadusekaotusega mitteseotud karistuste kohta — § 13 komm. 2 «c», karistuse kandmisest enne tähtaega vabastamise kohta — § 13 komm. 2 «e», erikoolide ja erikutsekoolide kohta — § 18 komm. 12 «e», lastekodude ja internaatkoolide kohta — § 19 komm. 9 «a» ja nendest vabastamise kohta — § 26 komm. 1 ja 3. Vt. ka I komm. 2.*

4. Alaealise andmist ühiskondliku kasvataja järelevalve alla teostab rajooni (linna) alaealiste asjade komisjon ühiskondliku kasvataja määramise vajalikuks tunnistanud kohtu määruse või otsuse alusel, omal algatusel või riiklike organite, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike algatusel.

Alaealiste asjade komisjon teatab 5 päeva jooksul pärast otsuse vastuvõtmist ühiskondliku kasvataja määramise kohta kohtule, riiklikele organitele, ühiskondlikele organisatsioonidele ja kodanikele, kelle algatusel asi läbi vaadati, ühiskondliku kasvataja perekonna-, ees- ja isanime, töökohta ning elukoha.

1. Ühiskondliku kasvataja määrab AAK kohtumääruse või -otsuse alusel riiklike organite, ühiskondlike organisatsioonide, kodanike või omal algatusel.

a) *Kohtumäärus* või -otsus ühiskondliku kasvataja määramise kohta on AAK-le kohustuslik.

b) *Riiklike organite* (sealhulgas *prokuratuuri* ja *miilitsaorganite*), *ühiskondlike organisatsioonide* ja *kodanike* poolt tehtud ettepanekud ühiskondliku kasvataja määramiseks ei ole AAK-le isenesest kohustuslikud. Kuid AAK-l tuleb tõsiselt arvestada eriti prokuratuuri ning miilitsaorganite ettepanekuid. Ettepanekuid, mille aluseks on õiguserikkumise või ühiskonnavastase teo toimepanemise põhjuste või seda soodustavate asjaolude, alaealise isikuse ja koduse kasvatusel olukorra igakülgne uurimine, ei tohi AAK tagasi lükata.

c) *AAK algatusel* võib ühiskondliku kasvataja määrata siis, kui kohus, riiklikud organid, ühiskondlikud organisatsioonid ja kodanikud ei ole teinud sellekohaseid ettepanekuid ühiskondliku kasvataja määramiseks, kuid komisjoni käsutuses olevate andmete põhjal on see vajalik (näit. ei ole p-s 3 loetletud alaealised asunud paranemise teele ning jätkavad endist eluviisi).

2. AAK arutab kohtu, riiklike organite, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike poolt tehtud ettepanekud ühiskondliku kasvataja määramise kohta läbi *15 päeva jooksul*, arvates ettepaneku saabumisest. Komisjoni otsusest teatatakse 5 päeva jooksul neile organitele, organisatsioonidele ja kodanikele, kelle algatusel asi läbi vaadati. Ühiskondliku kasvataja määramisest teatatakse ka: 1) sellele asutusele, ettevõttele või organisatsioonile, kes esitas antud ühiskondliku kasvataja kandidatuuri, ja 2) sellele asutusele, ettevõttele või organisatsioonile, kus töötab, õpib või mille liikmeks on alaealine, kellele määrati ühiskondlik kasvataja.

5. Ühiskondliku kasvataja määramisel arvestab komisjon igal üksikul juhul õiguserikkumise iseloomu, alaealise vanust, kalduvusi ja muid asjaolusid, samuti ühiskondliku kasvataja võimalusi ja nõusolekut täita temale selle alaealise suhtes pandavaid kohustusi.

1. Ühiskondliku kasvataja määramisel tuleb peale alaealise toimepandud *teo iseloomu* arvestada ka alaealise *vanust* ja kalduvusi ning tingimusi, mis võimaldavad ühiskondlikul kasvatajal *edukalt täita* temale konkreetse alaealise suhtes pandavaid kohustusi.

2. Ühiskondlikku kasvatajat on otstarbekohane määrata sellest asutusest, ettevõttest või organisatsioonist, kus *töötab, õpib* või mille *liikmeks* on alaealine, kellele määratakse ühiskondlik kasvataja. Võimaluse puudumisel ühiskondliku kasvataja määramiseks nimetatud asutusest, ettevõttest või organisatsioonist võidakse ühiskondlik kasvataja määrata ka alaealise vanemate või neid asendavate isikute töökohast. Samuti võib ühiskondliku kasvataja määrata kasvataja ja alaealise elukoha järgi. Seda on soovitatav teha siis, kui alaealine, kellele määratakse ühiskondlik kasvataja, ei tööta ega õpi.

3. AAK *tutvustab* eelnevalt isikut, keda kavatsetakse määrata

alaealisele ühiskondlikuks kasvatajaks, kõigi materjalidega, mis iseloomustavad alaealise eluviisi, kalduvusi, tema toimepandud õiguserikkumisi või muid ühiskonnastaseid tegusid, nende toimepanemist põhjustanud ja soodustanud asjaolusid jne.

4. Komisjoni istungist, kus arutatakse ühiskondliku kasvataja määramist, peab *osa võtma* isik, keda kavatsetakse määrata ühiskondlikuks kasvatajaks, alaealine ning tema vanemad või neid asendavad isikud.

6. Rajooni (linna) alaealiste asjade komisjon annab ühiskondlikule kasvatajale tunnistuse ja meelespea, milles on ära toodud ühiskondliku kasvataja kohustused ja õigused.

1. Alaealiste ühiskondlikel kasvatajatel kui AAK aktivistidel tuleb neile määratud ühiskondlike ülesannete täitmisel kokku puutuda ametiisikute ning kodanikega. Ühiskondlike kasvatajate töö operatiivsema korraldamise eesmärgil varustataksegi nad sellekohaste tõenditega.

2. AAK poolt väljaantud tõend annab selle omanikule *õiguse saada andmeid* temale kinnitatud alaealise töö, õppimise ja käitumise kohta asutustelt, ettevõtetelt ja organisatsioonidelt. Selle tõendi alusel on ühiskondlikul kasvatajal õigus taotleda andmeid ka alaealise vanemate või neid asendavate isikute eluviisi ja käitumise kohta vastavate asutustelt, ettevõtetelt ning organisatsioonidelt.

7. Ühiskondlikud kasvatajad töötavad tihedas koostöös alaealise vanematega või neid asendavate isikutega, alaealise õppeasutuse, töö- või elukoha ühiskondlike organisatsioonidega, miilitsatöötajatega ja üldsuse esindajatega alaealiste seas tehtava töö alal.

Ettevõtete, organisatsioonide ja asutuste ametiisikud, samuti ametiühingu-, komsomoli- ja teiste ühiskondlike organisatsioonide juhtijad aitavad igakülgselt kaasa ühiskondlike kasvatajate tööle.

1. Ühiskondliku kasvataja määramine ei vabasta ei alaealise vanemaid, neid asendavaid isikuid (vt. I komm. 2) ega ka tema töö- ja õppimiskoha ametiisikuid ja ühiskondlike organisatsioonide alaealise kasvatamisest ning vastutusest kasvatustöö eest. Sellest lähtudes koostavad alaealise töö- ja õppimiskoha administratsioon ning töö-, õppimis- ja elukoha ühiskondlikud organisatsioonid koos ühiskondliku kasvataja ja alaealise vanemate või neid asendavate isikutega *abinõude plaani* tema õppimise ja töösse suhtumise ning käitumise parandamiseks. Selles nähakse ette vastavate ametiisikute ning ühiskondlike organisatsioonide tegelaste kohustused kasvatustöö parandamiseks, nende poolt ühiskondlikule kasvatajale osutatav abi ning kavandatakse alaealise jaoks konkreetne eluperspektiiv. Ühiskondlik kasvataja jälgib pidevalt kavandatud abinõude teostamist ning nende tegelikku mõju alaealisele.

2. Alaealise töö- ja õppimiskoha administratsioon ning töö-, õppimis- ja elukoha ühiskondlikud organisatsioonid *teatavad* õigeaegselt ühiskondlikule kasvatajale administratiivsete või ühiskondliku mõjutamise vahendite kohaldamise vajadusest antud alaealise suhtes ning kutsuvad ühiskondliku kasvataja osa võtma alaealise õppimise, töö ja käitumise arutamiseks.

3. Ühiskondlikul kasvatajal peab kujunema tihe *kontakt* miilitsaosakonna (miilitsaosakonna lastetoa) ja rahvamaleva rajooni (linna) staabiga. See võimaldab ühiskondlikul kasvatajal õigeaegselt teada saada antud alaealise poolt toimepandud õiguserikkumistest ja muudest ühiskonnavastastest tegudest.

4. Asutused, ettevõtted ja ühiskondlikud organisatsioonid peavad looma ühiskondlikule kasvatajale *soodsad tingimused* tema ühiskondlike ülesannete täitmiseks (tööaja otstarbekohane korraldamine, pikaajagete komanderingutesse mittesaatmine, ühiskondliku kasvataja ülesannete arvestamine muude ühiskondlike kohustuste andmisel jne.)

8. Ühiskondlike kasvatajate tööd juhivad ja kontrollivad rajoonide (linnade) alaealiste asjade komisjonid ning juhendavad meetodiliselt rajoonide (linnade) haridusosakonnad, kes organiseerivad ühiskondlike kasvatajate tutvustamist pedagoogika, psühholoogia ja juriidiliste teadmiste alustega.

Ühiskondlik kasvataja annab oma tööst süstemaatilisel aru alaealiste asjade komisjonile ja teda esitanud kollektiivile või ühiskondlikule organisatsioonile.

1. Ühiskondlike kasvatajate töö *juhtimiseks ja suunamiseks* korraldab AAK regulaarselt ja süsteemikindlalt ühiskondlikele kasvatajatele nende töö analüüsimiseks seminar-nõupidamisi.

2. Ühiskondlike kasvatajate *meetodiliseks juhendamiseks* organiseeritakse haridusosakonna poolt ühiskondlike kasvatajate teadmiste täiendamiseks õppusi pedagoogika, psühholoogia ja juriidiliste teadmiste valdkonnas kas seminaride näol või individuaalplaanide alusel.

3. Ühiskondlike kasvatajate töö tulemuste üle peab regulaarset *arvestust* AAK sekretär, kes kannab alaealise isiklikule kaardile 3—4 korda aastas alaealise käitumist iseloomustavad andmed. Ühiskondliku kasvataja töö *aruandeid* kuulab AAK vastavalt vajadusele, kuid mitte harvem kui kord aastas. Ühiskondlikuks kasvatajaks soovitanud kollektiiv või ühiskondlik organisatsioon kuulab samuti ühiskondliku kasvataja aruannet tema tööst vähemalt kord aastas. Töötajate kollektiiv või ühiskondlik organisatsioon annab hinnangu ühiskondliku kasvataja tööle ning juhul, kui ühiskondlik kasvataja on oma ülesanded täitnud eeskujulikult, teeb ettepaneku p-s 13 ettenähtud ergutusvahendite kohaldamiseks.

9. Ühiskondlikku kasvatajat võib asendada teisega erandjuhtudel, kui rajooni (linna) alaealiste asjade komisjon peab seda vajalikuks.

Kui alaealine vahetab elukohta, siis teatab ühiskondliku kasvataja määratud komisjon vastavale komisjonile alaealise uues elukohas vajadusest määrata teine ühiskondlik kasvataja.

1. Kommenteeritav punkt ei täpsusta, millistel *erandjuhtudel* võib ühiskondlikku kasvatajat *asendada* teisega. Sellisteks erandjuhtudeks võivad olla: ühiskondliku kasvataja pikaajaline haigus või komandering, mis takistab temale usaldatud ülesannete täitmist; ühiskondliku kasvataja elukoha vahetus; ühiskondliku kasvataja vastutustundetu suhtumine oma kohustustesse või nende kohustuste täitmiseks vajalike eelduste (pedagoogiliste algteadmiste, elukogemuste jne.) puudumine jt. Ühiskondliku kasvataja vabastamisest oma ülesannetest eespool loetletud põhjustel teatakse sellele kollektiivile või ühiskondlikule organisatsioonile, kes soovitas isiku ühiskondlikuks kasvatajaks.

2. Kui *alaealine vahetab elukohta*, otsustab AAK, kas on vajalik ühiskondliku kasvataja määramine alaealise uues elukohas või mitte. See otsus tehakse teatavaks alaealise uue elukoha AAK-le.

10. Ühiskondlik kasvataja lõpetab oma töö rajooni (linna) alaealiste asjade komisjoni otsusel seoses alaealise käitumise paranemisega või kaheksateistkümneaastaseks saamisega.

1. *Enne alaealise 18-aastaseks saamist* võib AAK oma otsuse kehtivuse alaealisele ühiskondliku kasvataja määramise kohta lõpetada vaid siis, kui alaealine eeskujuliku käitumise ning töösse ja õppimisse kohusetruu suhtumisega on tõendanud, et ta on end parandanud. Ühiskondliku kasvataja tegevust ei või lõpetada alaealise paranemise teele asumise esimeste tunnuste ilmnemisel. Alaealise paranemine eeldab teatavat ajavahemikku.

2. Kommenteeritav punkt *ei piira isikute ringi*, kes on õigustatud esitama AAK-le taotlusi ühiskondliku kasvataja tegevuse lõpetamiseks seoses alaealise käitumise paranemisega. Esijoones tulevad loomulikult arvesse ühiskondlike kasvatajate endi taotlused. Kuid neid taotlusi võivad esitada ka asutused, ettevõtted ja organisatsioonid, kes tegelevad alaealise kasvatamisega, tema vanemad ja neid asendavad isikud ning alaealine ise.

3. *Seoses alaealise 18-aastaseks saamisega* lõpetab AAK ühiskondliku kasvataja tegevuse sõltumata saabunud taotlustest.

4. Komisjoni istungist, kus arutatakse ühiskondliku kasvataja tegevuse lõpetamist, peavad *osa võtma* alaealine, tema vanemad või neid asendavad isikud ja ühiskondlik kasvataja.

5. AAK otsusest ühiskondliku kasvataja tegevuse lõpetamise kohta *teatakse* asutustele, ettevõtetele, organisatsioonidele või kodanikele, kelle taotlusel ühiskondlik kasvataja määrati, samuti kollektiividele või organisatsioonidele, kes antud isiku soovitasid ühiskondlikuks kasvatajaks.

6. Kui 18-aastaseks saanud alaealine ei ole paranenud, teatab AAK *järelevale komisjonile* isiku suhtes ühiskondliku kasvataja tegevuse lõpetamisest.

II. ÜHISKONDLIKU KASVATAJA KOHUSTUSED

11. Ühiskondlik kasvataja on kohustatud:

1) abistama vanemaid või neid asendavaid isikuid alaealise kasvatamisel; tegema kõik võimaliku alaealise parandamiseks, temas kahjulike ja ebamoraalsete harjumuste ja arusaamade väljajuurimiseks, tema ettevalmistamiseks teadlikule ühiskondlikult kasulikule tegevusele; kasvatama alaealist meie rahva revolutsiooniliste töö- ja võitlustraditsioonide, vanemate inimeste austamise ja kodumaa-armastuse vaimus; sisendama talle vastutustunnet ühiskonna ja riigi ees;

2) jälgima, et alaealine võtaks korralikult osa õppetööst, kontrollima tema õppedukust, koduste ülesannete täitmist, käitumist koolis, tööl, perekonnas, tänaval ja avalikes kohtades; tõmbama teda kaasa kooliväliste lasteasutuste ja ringide töösse; võtma tarvitusele abinõud vajalike tingimuste loomiseks, et õigesti organiseerida alaealise õppetööd, tööd ja puhkeaega;

3) vajaduse korral kaasa aitama alaealiste kaasatõmbamisele ühiskondlikult kasulikule tööle, tema paigutamisele õppeasutusse, osavõtule spordi-, tehnika- ning teistest ringidest ja seksioonidest.

Oma töös peab ühiskondlik kasvataja, arvestades alaealise isiksust, kasutama kõige efektiivsemaid kasvatustöö vorme ja vahendeid, pöördudes vajaduse korral abi saamiseks rajooni (linna) alaealiste asjade komisjoni, ühiskondlike organisatsioonide, miilitsatöötajate, pedagoogide, arstide ja teiste spetsialistide poole.

1. Kommenteeritavas punktis on loetletud ühiskondlike kasvatajate *kohustused*. Need kohustused on iseenesest küll juriidilise iseloomuga, kuid nende sisustamiseks tuleb pöörduda nõukogude pedagoogika ja üldse töötajate kommunistliku kasvatuses eesmärkide poole. Kommenteeritavas punktis loetletud kohustuste edukas täitmine sõltub eelkõige ühiskondliku kasvataja pedagoogilisest vilumusest, taktist ja oskustest. Oluline on seejuures alaealise selliste positiivsete omaduste leidmine ja edasiarendamine, millele toetudes on võimalik saavutada tema parandamine ja ümberkasvatamine.

2. Ühiskondliku kasvataja poolt oma ülesannete edukas täitmine eeldab samuti järjekindlust, printsiipiaalsust ja *plaanipärasust* tema tegevuses (vt. ka VII komm. 1), *konsulteerimist* pedagoogide, arstide jt. spetsialistidega ning tihedat *kontakti* organitega, kes samuti tegelevad alaealise kasvatamise ja tema poolt uute ühiskonnastaste tegude toimepanemise ärahoidmisega, sealhulgas ka AAK-ga (vt. ka VII komm. 2 ja 3).

III. ÜHISKONDLIKU KASVATAJA ÕIGUSED

12. Ühiskondlikul kasvatajal on õigus:

1) külastada alaealist elukohas, koolis või töökohas, kontrollida tema väljaminekuid, anda vajalikku nõu käitumisreeglite täitmiseks; kui tema nõudmisi ei ole korduvalt täidetud või kui alaealise ümberkasvatamine ei ole andnud positiivseid tulemusi — esitada küsimus arutamiseks alaealiste asjade komisjonile alaealise suhtes teiste mõjutamisvahendite kohaldamiseks;

2) juhtida vanemate või neid asendavate isikute tähelepanu nende poolt vanemlike kohustuste mittenõuetekohasele täitmisele, selgitada neile vastutust alaealise kasvatamise ja käitumise eest; tõstatada alaealiste asjade komisjonis küsimus lastevanemate töökohta teatamisest laste kasvatamise kohustuse ebarahuldava täitmise kohta, vanemate käitumise arutamisest komisjoni istungil ja teiste mõjutamisvahendite kohaldamisest;

3) tõstatada administratsiooni ja ühiskondlike organisatsioonide ees alaealise õppimise, töö- või elukohas küsimus puuduste kõrvaldamisest kasvatustöös ja kõige soodsamate tingimuste loomisest alaealisele õppimiseks ja tööks.

1. Ühiskondliku kasvataja õigustele vastavad alaealise, tema töö- ja õppimiskoha administratsiooni, töö-, õppimis- ja elukoha ühiskondlike organisatsioonide ning alaealise vanemate või neid asendavate isikute kohustused.

2. *Alaealine* on kohustatud täitma ühiskondliku kasvataja poolt esitatud nõudeid distsipliini, õppimise, käitumisreeglitest kinnipidamise ja ühiskondlikult kasulikust tegevusest osavõtmise kohta. Kui ta seda ei tee, ei püüa ennast parandada või paneb toime uusi õiguserikkumisi või muid ühiskonnastaseid tegusid, pöördub ühiskondlik kasvataja AAK poole tema suhtes vajalike mõjutamisvahendite kohaldamiseks (vt. ka § 21 komm. 2).

3. *Alaealise töö ja õppimiskoha administratsioon ning töö-, õppimis- ja elukoha ühiskondlikud organisatsioonid* peavad informeerima ühiskondlikku kasvatajat alaealise käitumisest, võimaldama tal tutvuda alaealise töö- ja elamistingimustega ning tema kasvatamise plaanide täitmisega. Nad peavad arvestama ühiskondliku kasvataja ettepanekuid ning looma alaealisele optimaalsed tingimused töötamiseks, õppimiseks ja oma võimete arendamiseks. Kollektiivis, kus õpib või töötab alaealine, peab valitsema temasse tähelepanelik ja abistav suhtumine.

4. Ühiskondlik kasvataja pöörab olulist tähelepanu *vanemate või neid asendavate isikute vastutuse tõstmisele* alaealise kasvatamise ja käitumise eest (vt. ka I komm. 2). Ta püüab saavutada, et vanemad või neid asendavad isikud pühendaksid kogu oma tähelepanu alaealise parandamisele ja ümberkasvatamisele ning oleksid talle heaks eeskujuks. Vanemlike kohustuste kuritarvitamisest, nende kohustuste täitmata jätmisest ning väärast suhtumisest lapsesse (vt. § 19 komm. 4) kannab ühiskondlik kasvataja

ette vanemate või neid asendavate isikute töökoha administratsioonile ja töö- või elukoha ühiskondlikele organisatsioonidele ning AAK-le.

IV. ÜHISKONDLIKE KASVATAJATE ERGUTUSVAHENDID

13. Ühiskondlikke kasvatajaid, kes aktiivselt ja eeskujulikult täidavad oma kohustusi, ergutavad rajoonide (linnade) töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed, ühiskondlikud organisatsioonid, ettevõtete, asutuste ja teiste organisatsioonide juhtijad:

- tänu avaldamisega;
- aukirja andmisega;
- autahvlile paigutamisega;
- rahalise preemia või hinnalise kingitusega.

Kõige silmapaistvamatele ühiskondlikele kasvatajatele võib nende töökoha ettevõtte, organisatsiooni või asutuse juhtija määrata ergutusvahendina palgalist lisapuhkust kuni kolm tööpäeva aastas.

1. Aktiivselt ja eeskujulikult oma kohustusi täitnud ühiskondlikku kasvatajat võivad *ergutada* tänu avaldamise, aukirja andmise, autahvlile paigutamise, rahalise preemia või hinnalise kingitusega rajooni (linna) TSN täitevkomitee, ühiskondliku kasvataja töökoha administratsioon, ühiskondlikud organisatsioonid, alaealise töö- või õppimiskoha administratsioon või tema töö-, õppimis- või elukoha ühiskondlikud organisatsioonid, samuti ka nende suhtes kõrgemalseisvad rajooni- (linna-) või vabariiklikud organid.

2. *Palgalist lisapuhkust* võib ühiskondlikule kasvatajale anda üksnes tema töökoha administratsioon.

3. Ergutusvahendeid võib ühiskondliku kasvataja suhtes kohaldada asutuste või ettevõtete administratsioon või ühiskondlik organisatsioon nii *omal algatusel* kui ka AAK *ettepanekul*.

KASUTATUD LÜHENDEID JA VIITEID

AAK	— Alaealiste asjade komisjon
APEK	— «Abielu, perekonna ja eestkoste seaduste koodeks»
art.	— artikkel
ENSV MKK	— «Eesti NSV Ministrite Nõukogu Määruste ja Korralduste Kogu»
ENSV T	— «Eesti NSV Teataja»
ENSV ÜT	— «Eesti NSV Ülemnõukogu Teataja»
ENSV ÜVT	— «Eesti NSV Ülemnõukogu ja Vaiitsuse Teataja»
komm.	— kommentaar
KrK	— «Eesti NSV kriminaalkodeks»
KrPK	— «Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeks»
«Põhimäärus»	— «Eesti NSV alaealiste asjade komisjoni põhimäärus»
TsK	— «Eesti NSV tsiviilkodeks»
TSN	— töörahva saadikute nõukogu
ÜKKM	— Ühiskondliku Korra Kaitse Ministeerium

Kui kommentaaride tekstis on viidatud mingile paragrahvile, siis peetakse silmas «Eesti NSV alaealiste asjade komisjoni põhimäärust», on aga viites näidatud rooma number, siis on osundatud «Alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimäärusele». Kui kommentaarides viidatakse mingile paragrahvile või punktile, näitamata normatiivakti nimetust, siis osundatakse kommenteeritava põhimääruse vastavale paragrahvile või punktile.

MÄRKSONALINE SISUJUHT *

AAK

- Alaerialiste vastuvõtt — 14, 2.
 Aruandmine tegevusest — 4.
 Ettepanekud — 14, 4; 20, 3, 4.
 Järelevalve tegevuse üle — 33, 5 «a».
 Kaustad — 40, 3.
 Koosseis — 3; 4; 5.
 Kontrollfunktsioonid — 10; 11; 12; 14; 18, 9 «d».
 Meetodiline juhtimine — 1, 1.
 Moodustamine — 2, 1—2; 3.
 Otsus — 37; 39; vt. ka «otsus».
 Pädevus — 17.
 Tallinna linna — 15.
 Tööplaanid — 8, 1.
 Vabariiklik — 2; 3; 16.
 Varustamine — 40, 1.
 Ulesanded — 1, 2; 14; 15.
 Abi vajavad lapsed — 1, 3 «c»; 9, 5.
 Administratiivse mõjutamise vahendid — 13, 1, 2 «b»; 31, 9.
 Administratiivüleastumised — 17, 11—13; 18, 8; 28, 10; 39, 1 «a».
 Alaealise elu korraldamine — 9, 8; 15, 1; 37, 2 «b», «c».
 Alaealiste arvelevõtmine — 9; 13.
 Alaealiste kaebused — 14, 2.
 Alaealiste tööga kindlustamine — 14, 8.
 Alaealiste töökolooniad — 1, 3 «e»; 12; 13, 1; 14 p. 1; 27, 3; 31, 5 «a».
 Alaealisus — 17, 2.
 Alkoholi kuritarvitamine — 17, 14 «b»; 19, 7; 20, 3; 31, 10; 33, 4.
 Arutatavad asjad — vt. «AAK pädevus».
 Asitõendid — 32, 9, 11.
 Asja arutamise aeg ja koht — 33, 8.
 Asja arutamise edasilükkamine — 32, 12; 35, 4; 37, 2 «c».
 Asja arutamise tähtaeg AAK-s — 28, 18—20.
 Asja arutamisele määramine — 29, 9.
 Asja ettekandmine AAK istungil — 35, 1.
 Asja ettevalmistamine AAK istungile — 33, 7.
 Asja lõpetamine — 35, p. 1; 37, 2 «c»; 39, 4 «b», 6.
 Defektiivsed lapsed — 9, 5, 8 «a»; 25; 30, 10—12.
 Distiplinaarkaristused — 31, 9.
 Dokumendid — 32, 8, 9 «a», 10, 11; 33, 2.
 Eemaldamine AAK istungilt — 34, 3.
 Edasikaebamine AAK otsustele — 39, 2—6.
 Elutingimused — 21, 1 «c»; 31, 5—6.
 Eeskujulik käitumine — 21, 2 «c», 4.
 Enne tähtaega karistusest vabastamine — 13, 1, 2 «d»; 14, 5; III, 3.
 Eriksvatusasutused — 1, 2; 12; 13, 1; 14 p. 1; 15, 3; 16, 1; 18, 12, 13; 19, 8; 24, 1; 25; 26, 1, 2; 27, 1, 2; 30, 10; 31, 5 «a»; 33, 5 «b»; 36, 2; 39, 1 «a», 3; III, 2.
 Erikoolid — 18, 12 «a»; 19, 8 «c»; 30, 4; III, 1, 3.
 Erikutsekoolid — 18, 12 «a»; 19, 8 «c»; 30, 4; III, 1, 3.

* Käesolevas sisujuhtis on viited tehtud normatiivakti paragrahvidele või punktidele ning kommentaaridele ning viimaste punktidele ja alapunktidele. Normatiivakti paragrahvide ja punktide numbrid on trükitud jämedamas (poolpaksus) kirjas, viited kommentaaridele aga harilikus kirjas. Viited «Eesti NSV alaealiste asjade komisjoni põhimäärusele» on trükitud araabia numbritega, «Alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimäärusele» aga rooma numbritega. — *Koostaja.*

- Haridusministeeriumi esindaja — 19, 8 «a».
- Hoiatus — 18, 1, 3, 5, 6; 19, 9 «a»; 21, 2, 4.
- Internaatkoolid — 10, 2—4, 7; 14 p. 1; 18, 1, 14; 19, 9; 26, 3; 27, 1; 30, 4; 31, 5 «a»; III, 1—2.
- Iseloomustus — 31, 6.
- Isiklik toimik — 19, 8 «c», «d».
- Isiksust iseloomustavad asjaolud — 29, 6; 31, 5 «b», 6.
- Istungi protokoll AAK-s — 32, 9 «b»; 36, 1—3.
- Juurdlusorganid — 28, 8, 9.
- Järelevalve alaealiste käitumise üle — 13, 2, 3.
- Järelevalve alla andmine — 18, 3; 21, 3, 4; 30, 2—8.
- Järelevalvekomisjon — 27, 3; X, 6.
- Järelevalvetus — 1, 3 «a»; 15, 1; 16, 1; 32, 4.
- Kaasatõmbamine ühiskonnastaste tegude toimepanemisele — 20, 2 «d», «e», 4; 31, 8.
- Kannatanu — 18, 4 «b»; 28, 15; 29, 6; 32, 2, 3, 11; 33, 4; 39, 2.
- Käristusest vabastamine — 17, 4—5; III, 2.
- Kasvatamistingimused — 31, 5 «a», 6.
- Kasvatustliku iseloomuga mõjutamisvahendid — 13, 1, 2 «a»; 31, 9; III, 2.
- Kasvatustliku iseloomuga mõjutamisvahendid kitsamas mõttes — 18, 3; 21, 4.
- Kasvatustöö kontrollimine — 11, 4; 12; 14 p. 1.
- Kasvatustöö meetodiline juhtimine — 8, 3; 11, 4; 15, 2; 16, 2.
- Kergendavad asjaolud — 29, 6; 33, 4.
- Kihutamine kuriteole — 20, 2 «c», 4; 29, 6; 31, 8.
- Kodune kasvatus — 1, 3; IV, 1 «b».
- Kohus — 28, 2, 5—7, 9, 13—15; 32, 9 «c»; 33, 1; 39, 5—6.
- Kohustus hüvitada materiaalne kahju — 18, 4 «b», 7; 19, 5; 22.
- Kohustus vabandada kannatanu ees — 18, 1, 4; 19, 9 «a».
- Kohustuste kuritahtlik mittetäitmine laste kasvatamisel — 19, 4 «a», 7; 33, 1, 4; 1, 3; XII, 4.
- Kontroll alaealiste käitumise üle — 8, 2.
- Kontroll tööseadusandlusest kinnipidamise üle — 11.
- Korteritingimused — 31, 5 «a».
- Kriminaalvastutusest vabastamine — 17, 4—5; III, 2.
- Kuriteod — 17, 4—10; 28, 2; 35, 5; III, 1.
- Kurtummad — 25.
- Kutse AAK istungile — 32, 12.
- Kutsehariduse Komitee esindaja — 19, 8 «a».
- Kutsekoolid — 10, 2—4, 7; 14 p. 1.
- Käitumine igapäevases elus, koolis ja tööl — 21, 1 «e»; 31, 5 «b», 6.
- Laste vastuvõtu-jaotuspunktid — 12; 14 p. 1; 19, 8 «c»; 30, 2, 9.
- Lastekodud — 10, 2, 3, 5, 7; 14 p. 1; 18, 1, 14; 19, 9; 26, 3; 27, 1; 30, 2 «b», 4; 31, 5 «a»; III, 1—3.
- Maanoorte koolid — 10, 11—13.
- Materiaalne kahju — 18, 4 «b», 7; 22; 28, 15; 29, 6.
- Materjalide eelnev läbivaatamine AAK-s — 29.
- Meditsiiniline järelevaatus — 30, 10—12.
- Militsena lastetoad — 12; 14 p. 1; VII, 3.
- Mitteilmumine AAK istungile — 32, 12, 13.
- Mittetöötavad alaealised — 9, 4; V, 2.
- Mitteõppivad alaealised — 9, 4; V, 2.
- Mõjutamisvahendi individualiseerimine — 21, 1; 31, 1.
- Mõjutamisvahendi kustumine ja tühistamine — 21, 2.
- Mõjutamisvahendid — 18; 19; 33, 1; III, 2, 3; IV, 2.
- Määrus kriminaalasja algatamisest keeldumise või selle lõpetamise kohta — 28, 2—7, 9, 14, 15.
- Noomitus — 18, 1, 3, 6; 19, 9 «a»; 21, 2, 4.
- Osavõtt ühiskonnastaste teo toimepanemisest — 31, 8.
- Otsus — 37; 39.
- Otsuste kohustuslikkus — 7; 14, 9.
- Otsuste täitmine — 18, 8; 19, 8 «c», «d»; 22; 23; 24; 39, 3.
- Otsustusvõimelisus — 33, 5, «a»; 34, 1.
- Pimedad — 25.
- Pisihuligaansus — 17, 11; 28, 10.
- Pisiriisumine — 17, 14 «b».
- Pisispekulatsioon — 17, 12, 28, 10.
- Profülaktika — 1, 2; 8; 20; 26, 2; 38, 2.
- Prokurör — 5, 2; 19, 8 «a»; 28, 2, 4, 7—9, 13—15; 32, 9 «c»; 33, 1, 5 «a», «b»; 35, 5; 36, 1; 37, 2 «c»; 39, 3; IV, 1.
- Protest — 39, 3.
- Psühhiaatri arvamus — 30, 12; 32, 10.
- Põhjused ühiskonnastaste tegude toimepanemiseks — 31, 10; 39, 3; 1, 3; IV, 1 «b».

- Rahatrahv — 18, 8; 19, 5 «a»; 23; 39, 1 «a», 3, 5, 6.
- Raskendavad asjaolud — 29, 6.
- Rasketikasvatatavus — 1, 3 «b».
- Ravikasvatusasutused — 10, 2, 3, 6, 7; 13, 1; 14 p. 1; 18, 11; 19, 8 «a»; 24, 2; 25; 26, 1, 2; 27, 1; 31, 5 «a»; 33, 5 «b»; III, 1, 2.
- Seltsimehelik kohus — 19, 6; III, 2.
- Sisemine veendumus — 35, 3.
- Soodustavad asjaolud ühiskonnastaste tegude toimepanemisel — 29, 6; 31, 10; 37, 2 «b», «c»; 38, 1, 2; 39, 3; IV, 1 «b».
- Spetsialist — 32, 8, 10.
- Sundtoomine — 32, 13.
- Šefid — 10, 7; I, 1; III, 2.
- Suunamiskiri — 19, 8 «c», «d».
- Taotlus armuandmiseks — 14, 6.
- Taotlus karistatuse kustutamiseks — 14, 5.
- Taotlus karistuse mittekohaldamiseks — 14, 5.
- Taotlus kergema karistuse kohaldamiseks — 14, 5.
- Tegevusala — 31, 3.
- Tegu iseloomustavad asjaolud — 29, 6.
- Tervislik seisund — 21, 1 «f»; 31, 5 «b».
- Tingimisi süüdimõistmine — 13, 1, 2 «d»; 14, 5.
- Tingimuste loomine ühiskonnastaste tegude toimepanemiseks — 20, 2 «b», «c», 4.
- Tunnistajad — 32, 6, 7, 11; 33, 2, 4.
- Tutvustamine asja materjalidega — 33, 2.
- Töendamisele kuuluvad asjaolud — 29, 5, 6.
- Töendid — 32, 1—12; 33, 1—2; 35, 2—3; 39, 1 «b».
- Tökend (tökkeabinõu) — 28, 18; 29, 9; 30, 1—9.
- Töökolonniad — vt. «alaealiste töökolooniad».
- Tööliskoortkoolid — 10, 11—13.
- Töölt vallandamine — 11, 5—7.
- Tööst kõrvalehoidumine — 17, 14 «d».
- Töötajate kollkitiiv — 18, 9 «c»; II, 2—3; III, 2.
- Töötavad alaealised — 11; 31, 5 «a»; V, 2.
- Töötingimused — 31, 5 «a».
- Uurija — 28, 2, 3, 7, 9, 13—15; 32, 9 «c»; 33, 1.
- Vaba aja veetmine — 8, 2; 10, 4, 10; 11, 4; 31, 5.
- Vabadusekaotusega mitteseotud karistused — 13, 1; 2 «c»; 17, 8 «c»; III, 3.
- Vaimselt vähearenenud alaealised — 25; 30, 10, 11; 39, 1 «a».
- Vaimuhaiged — 25; 30, 10, 11.
- Vali noomitus — 18, 1, 3, 6; 19, 9 «a»; 21, 2, 4.
- Vanemad — 18, 9 «a»; 19; 30, 2 «a», 5—7; 31, 5 «a»; 32, 2, 4, 5, 13; 33, 4; 34, 2—3; 36, 2; 39, 2; 1, 2; VII, 1; X, 2, 4; XII, 4.
- Vanemaid asendavad isikud — 18, 9 «a»; 19; 30, 2 «a», 5—7; 31, 5 «a»; 32, 2, 4, 5, 13; 33, 4; 34, 2—3; 36, 2; 39, 2; 1, 2; VII, 1; X, 2, 4; XII, 4.
- Vanemateta jäänud lapsed — 9, 2.
- Vanemlike õiguste kuritarvitamine — 19, 7; XII, 3.
- Vanemlike õiguste äravõtmine — 19, 7; I, 3.
- Vanus — 17, 2 «b»; 31, 2.
- Varanduslik kahju — vt. «materiaalne kahju».
- Vastuvõtupunktid — vt. «laste vastuvõtu-jaotuspunktid».
- Vähem tähtis tegu — 28, 12; 29, 8.
- Väljajäetud õppeasutusest — 10, 14.
- Väljasõiduistung — 33, 9; 36, 4.
- Väär suhtumine lapsesse — 19, 4 «b»; 20, 2 «a», 3; 33, 1; 36, 4; 1, 3; XII, 4.
- Õiend asja kohta — 33, 1; 35, 3.
- Õiguserikkumised — 17, 6—14; 29, 1, 8; 31, 7; 35, 5; III, 1.
- Õppimisest kõrvalehoidumine — 17, 14 «c».
- Ühiskondlik aktiiv — 14, 3; 18, 9 «d»; II, 7.
- Ühiskondlik käendus — 18, 10; I, 1; III, 2.
- Ühiskondlik laitus — 19, 5 «a».
- Ühiskondlik organisatsioon — 18, 9 «c»; I, 1; II, 2—3; III, 2; IV, 1; VII, 1, 2, 4; XII, 3—4.
- Ühiskondliku isetegevuse organid — I, 1.
- Ühiskondlikud inspektorid — 6, 2.
- Ühiskondlikud kasvatajad — 6, 3; 14, 3, 18, 9 «b».
- Aruandlus — VIII, 3.
- Asendamine — IX.
- Eeldused ja tingimused määramiseks — II, 1.
- Ergutusvahendid — VIII, 3; XIII.
- Juhtimine — VIII, 1.
- Kohustused — I, 1; XI.
- Metoodiline juhendamine — VIII, 2.
- Määramine — IV; V.
- Plaani — VII, 1; XI, 2.
- Soovitamine — II, 2—6.
- Tunnistus — VI.

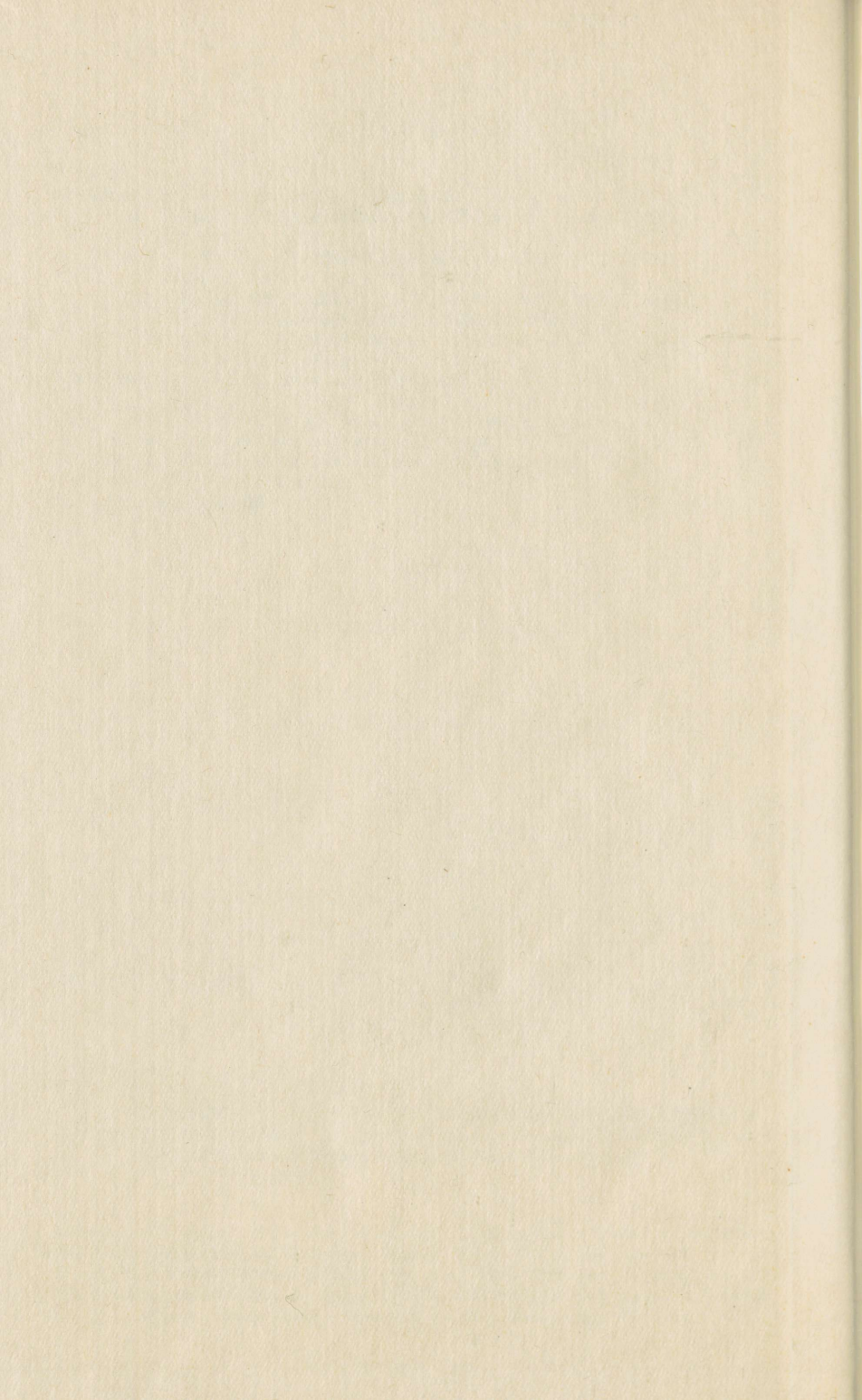
- Töö arvestus — VIII, 3.
Tegevuse lõpetamine — X.
Oigused — XII.
Ühiskonnaohtlikud teod — 17, 3—5;
28, 9; 31, 8; III, 1, 3.
Ühiskonnavastased teod — 17, 14;
29, 1, 8; 30, 1; 31, 8; III, 1.
- Oldhariduslikud koolid — 10, 8; 14
p. 1.
Oldistused — 38, 1—2.
Üldsus — 6, 1; 1, 1.
Ütlused — 32, 2—7, 12.
-

SISUKORD

Eessõna	3
Alaealiste asjade komisjonide põhimäärus	5
I. Alaealiste asjade komisjonide ülesanded ja nende organiseerimise kord	5
II. Alaealiste järelevalvetuse ja õiguserikkumiste ärahoidmine, Alaealiste elu korraldamine	10
III. Alaealiste asjade komisjonides arutatavad asjad. Mõjutamisvahendid ja nende kohaldamise kord	28
IV. Asjade ettevalmistamine ja arutamine alaealiste asjade komisjonides	59
Alaealiste ühiskondlike kasvatajate põhimäärus	87
I. Üldsätted	87
II. Ühiskondliku kasvataja kohustused	96
III. Ühiskondliku kasvataja õigused	97
IV. Ühiskondlike kasvatajate ergutusvahendid	98
Kasutatud lühendeid ja viiteid	99
Märksõnaline sisujuht	100

НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИЙ И ЗАКОН. КОММЕНТИРОВАННОЕ ИЗДАНИЕ
 НОРМАТИВНЫХ АКТОВ. На эстонском языке. Обложка: А. Иьерс. Изда-
 тельство «Ээсти Раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja N. Koort. Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa. Tehniline toimetaja
 S. Ridala. Korrektor M. Kalamäe. Laduda antud 18. X 1963. Trükkida antud
 24. XII 1963. Paber 60×90/16. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik. Trükipoognaid
 6,5. Arvestuspoognaid 7,83. Trükiarv 3000. MB-11422. Tell. nr. 6153. Hans Heidemann
 nim. trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. III. Hind 59 kop. 1—10—2.

59 kop.

A
29621

3998475

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00399847 5